

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Holbeks Amt,

topographisk

beskrevet

af

Dr. J. H. Farsen.

Andet Bind.

Kjøbenhavn, 1842.

Trykt, paa Forfatterens Forlag, hos C. E. Møller.

Tusse Herred,

topographisk

beskrevet

af

Dr. J. H. Larsen.

Kjøbenhavn, 1842.

Trykt, paa Forfatterens Forlag, hos S. L. Møller.

Tusse Herred.

Dette Herred har, saavidt jeg har fundet det benævnet i gl. Skrifter, stedsse havt det samme Navn i W. I. S. R. D. VII, 527. Aar 1231 skrives det Tuzæhæret, saaledes og ibid. 18, 123. Twzæhæret. Om Navnets sandsynlige Oprindelse see ved Tusse Bye.

Herredet har en langstrakt meget uregelmæssig Figur, en Længde i S. V. og N. O. fra Naemosæaen ved Skellingsted indtil det yderste Punct af Tusseæns 4½ M., en Brede fra Svinninge Beile til Bentvedmølle af 1½ M. Omfanget omtrent 12 M. □ Indholdet c. 39,540 □ M. = 39,660 Tdr. Td. med priv. Ag. og E. Hartk. 461—3—2—2. Skovst. 30—4—1—; Møllest. 3—6—3—1. Matr. Kongetiende Hartk. 46 Tdr., Kirketiende Do. 187½; upriv. Ag. og E. Hartk. 3,684—3—1—, Skovst. 21—6—3—2, Møllest. 14½ Td., matr. Kongetiende Hartk. 354½ Td., Do. Kirketiende 217—2—2—2; samtlige Sognes tiendeværende Hartk: Kongetiende 3,678—7—1—, Kir-

ketiende 3,671—2—2—, Præstetiende 3667—4—1—2; en Folkemængde 1801: 6,596, 1834: 8,219, 1840: 8787; 13 Kirker, 14 Skoler, 8 Præstegaarde, 7 Hovedgaarde med compl. Bøndergods og 441 $\frac{1}{2}$ Td. priv. Hartk., 1 med ucompl. Bøndergods og 20 $\frac{1}{2}$ Td. priv. Hartk., 402 Bøndergaarde, 52 Boelsteder, 648 Huse med Jord, 257 Huse uden Jord. Skovarealet veed jeg ikke med nogen Sikkerhed, kun maa jeg bemærke, at Frydendal og Ablersborg have de største Skove i Herredet, der nok udgjøre omtrent 2,000 Tdr. Td. Den oprindelige Bankhæftelse, i Jorder: 1,827,076 Rbd., i Tiender: 410,299 Rbd., og i Bygninger 25,550 Rbd. Den totale Brandforsikkring 1834 30te Martii 1,122,890 Rbd. Samme Tid var Selveiere 82 med Ag. og E. Hartk. 331 $\frac{1}{2}$ Td.; Arvefæstere med 400 $\frac{1}{2}$ Td. men disse have nok i de senere Aar indtil nu betydeligen formindsket sig ligesom og Fæsterne, da 932 Steder med 3,004 Tdr. Ag. og E. Hartk., lige betydeligen have formæret sig og optaget en temmelig Deel af hine i deres Tal. Selveiergodsset havde den Tid kun 1 jordløst Hus, Arvefæstegodsset 2 Do., men Fæstegodsset 165 Huse uden Jord.

Naturen har deelt Herredet i 2 Dele, det egentlige Luøse-Herred og Luøsenæs. Dette sidste har sandsynlig i de forhistoriske Tider været en De eller dog havt en meget smallere Hals

end den nu har ved sit Sammenhæng med Fastlandet. Landet over denne Hals er lavt, sandet, og langs med Tusseaaen sumpigt. I den nordlige Deel af Herredet og et godt Stykke ind i Miarlose Herred har været en udstrakt Søeplan eller et bundløst Mosebrug, der gjennem Tusse- og Gislingeaaen udtømmede sit Vandforraad i Holbøks- og Kammefjorden; bleve Aerne ikke oprensede og Grøfterne, der skulle føre Vandet ud af Rumbby Mose, Bogustrup, Løvenborgs og Mørkegaard's Sumper, Moser og Enge, vilde denne hule Strækning snart igjen vise sig som Søeplan.

Herredets Jordbund afdaler i det Hele mod N. O. mellem Tusse- og Gislingeaaen. Alle Aar og Bække vise dette tydeligt i deres Løb og stiller man sig paa den henimod Tusseaaens sig høiende Egn, og skuer syd og sydvest hen, saa kan et nogenledes øvet Øie ikke tvivle. De mærkeligste af disse Aar og Vandløb ere:

1. Tusse eller vist rigtigere Tusseaaen — thi af dette **e** er uden al Tvivl vor sædvanlige Skrivemaade Tudsø oprunden — Den udspringer af en lille Søe eller Dam nær ved Kroierup i Miarlose Herred, udvider sig til en Dam syd for Dorthaalyst, passerer Bentrød Møllebroe paa Skovveien, træder derpaa ind i Sumpene ved Løvenborg, optager vestlig Frydendals Aar og noget nordligere Kalsvæaaen, der ved at passere

Butterup Sogn faaer Navn af Butterup Aac, gaaer derpaa under Møllebroen ved Tusse paa Kongeveien, vender sig derpaa østlig gaaer under Alkalde o: Alle Kalfs, Broe og falder derefter med en temmelig bred, men stenet Munding ud i Holbeksfjordens vestlige Indviig. Den er ubetydelig indtil den naaer Løvenborg Sumpe, men forstærket ved Optagelsen af Reistrup og Kalscaanen østlig og Frydenbalscaanen vestlig bliver den temmelig anseelig og vilde saafremt ikke de lave Strandbredder ved Holbeksfjorden og Aacens stenede Munding samt Broerne og de derved anbragte Jisbrækkere ei forhindrede det, være passabel et godt Stykke op i Løvenborg Sumpe med flad- eller rundbundede Pramme og Baade. Frydenbalscaanen, som vest fra falder ind i Tusse Aac, udspringer af Frydenbals See, driver Frydenbals Vandmølle, passerer øst for Syvendekjøb, hvor den optager en Bæk, der kommer ud fra Engene mellem Syvendekjøb og Torntved, gaaer under Skifteretsbroen i Mørke Skov og forener sig øst derfor med Frydenbalscaanen, som derpaa i Forbindelse dermed passerer vest forbi Mørkegaard, syd forbi Rognstrup, ind i Ruudby Mose, hvor den østlige Arm, der ved Grøster er ledet ind i Tussecaanen, faaer Navn af Kobbelaanen — ikke Koglecaanen — imedens man paa lige Maade har sat dens vestlige Arm i Forbindelse med Gislingeaaen, i den Hensigt at forskaffe Vandet

hastigere Afløb, da de tilgrændsende Eieendomme ellers vilde tage Skade.

2. Den anden Aae er Gislingeaaen. Den begynder paa Trønninge Mark i Kundby Sogn, retter sit Lob ligesom alle de øvrige nordlig, passerer Skjellebeksbroen paa Veien mellem Bogustrup og Trønninge, optager vest fra i Gislinge Mose en Bæk fra Bogustrup Enge, der passerer under Nhrbjerg Broe paa Veien fra Bogustrup til Kundby, gaaer under Nsferhalebro paa Kongeveien, Præstebroen paa Soguveien imellem Hagested og Gislinge og falder efter omtrent 1 M. Lob nordlig ud i Lammefjorden. Endskjøndt den ei kan sammenlignes med Tusseaaen, bringer den dog i vaade Aaringer en ikke ringe Mængde Vand til Fjorden. Den staaer i ingen egentlig naturlig Forbindelse med Tusseaaen, men den er, for desto hastigere at udtomme Sumpene, sat ved Grøster i Forbindelse dermed.

3. Den 3die Aae i Herredet er Svimminge Aae. Den udspringer ved Bennebo, nævnes der Bennebo Aae eller Bæk, gaaer ligesom de øvrige i nordlig Retning først over Bjergby, videre over Marke By, øst forbi Gudmanstrup, vest forbi Svimminge, under Svimminge Bro paa Kongeveien, hvorefter den vinder sig igjennem mange Smaabugter ned gjennem Svimminge Enge og falder derpaa vest for Dønningen ud i Veien. Naar Veien er fuld af Vand ved N. V.

Vinde lader Naen sig med Baade passere op til Swimminge Broe og maaskee noget videre, men i lave Vaande med østlige Vinde lader dette sig ei gjøre med mindre det skulde være om Efter- og Foraar.

Samtlige disse Naer synes nok ubetydelige, naar man om Sommeren betragter dem og deres Leie, men man vilde dog meget bebrage sig, hvis man troede, at de paa ethvert Sted lade sig overfare. Det er meget langt fra, og jeg vilde ikke raade Noget at rette sin Wei over dem paa andre Steber end hvor der ere Broer, uden en meget paalidelig Beviser.

Paa Sydgrandsen af Herredet stiller Naemoscaanen dette paa $\frac{1}{4}$ M. Wei fra Loveherred og den Deel af Niarlose Herredet, der ligger syd for Naen. Herom maa jeg henwise til dette Skrifts 1 Bd. S. 163. fl.

Af Indsoer har Herredet Ingen af nogen Betydning. Den største er Frydendals Soe, der er omtent 30 Tdr. Ld.

Iggennem Herredets nordlige Deel gaar Hovedlandeveien fra Kallundborg til Holbek. Derpaa 2 Gæstgiversteder i Luse og Swimminge. Den har nogle ret smukke Udsigter hen syd over Herredet og Skoven ved Frydendal og Hoiwegen ved Skamstrup. Nord for Landeveien Drusebjerg \circ : Trues-bjerg, syd Kundby Kirke og Gislingegaard. Landeveien fra Nykjøbing

baade til Slagelse og Ringsted samt til Sorø passerer ogsaa fra Nord til Syd igjennem større eller mindre Dele af Herredet. Den første har adskillige smukke Egne ved Skarritsøen, den anden ligebaane ved Frydendal og hen imod Rongsdal. I østlig Retning passerer Kallundberg mindre Landveie eller Skovveien, saakaldet fordi den eengang har gaaet igjennem betydelige Skove, der nu ere afbrøvnede. Den har et nyt Gjæstgiversted i Tvede og gaar ud af Herredet ved Bent ved Møllebroe. Den er god men bugtet og den passeres endnu meget, da der ikke betales Bompengene og den altid er i farbar Stand.

Mærkelige ere de mange Banker, der her som andetsteds have særlige Navne. Jeg har anført dem for saavidt de vare mig bekjendte, fordi jeg troer, at de ere Landets tidligst tilegnede og beboede Punkter og altsaa den ældste Topographie vi have; thi deres Navne ere alle Mænds- eller Qvindes-Navne fra Oldtiden, og man kan ikke see nogen Årsag til disse særlige Navne, naar de ikke kunne betragtes som Eier eller Tilegnelsesnavne, givne dem af deres første Eier eller dem, som toge dem i Besiddelse s. Er. Drusebjerg 3: Truesbjerg, Svalebjerget 3: Svalesbjerg v. s. v. Andre Navne tilkjendegive en vis Bestemmelse dermed, saasom Baanebjerg, Baaneshøien, hvor Baanen tændtes i Ufred. Kirkebjerg, hvor Kirken enten er eller skulde

have været byggt. Undertiden lede ogsaa Navnene til at udfinde Beskaffenheden af det hosliggende Terrain, og bekræfte saaledes de Slutninger Geologen i Betragtning af Landets endnu værende Udseende kunde finde sig foranlediget til, f. Ex. Søehjerget i Ruudby Sogn, der bekræfter min Formodning om at samtlige Ruudby, Bogustrup, Nørkegaard, Løvenborgs og Anapstrup Enge og Moser og Sumpe have i Oldtiden og sandsynlig længe derefter været en stor Indsøelig Tiidsøe i Løveherred eller forrige Barremose Søe i Rastrup S. eller Søeborg Søe i Holboe Herred. Mærkelige ere de runde hatteformige Klipper eller Skulde, der findes paa mange af de høie Banker. De ere altfor regelrette til at de saaledes som de nu ere skulle være baaenede af Naturens Haand; thi under denne Forudsætning maatte de findes ovale eller axførmige eller langstrakte. Men de ere alle temmelig cirkelrunde. Nogle synes rigtig nok at være temmelig store til at være opstaaede og formede af Menneskehænder. Det er muligt at nogle indeholde Begravelser fra Hedenold, dog findes der høist sjældent Steenindsatninger derom eller derpaa. De ere en Samling af Stene og Jord uden videre mærkeligt. Men de give betydelige Udgifter omkring i det underliggende Land. Begravelserne derimod finder man nok paa Høie, men almindelig paa de lavere oftest

paa den flette Mark. Det kunde muligt være, at de i de ældste Tider kunne have tjent til Speidingspladser. Landet var da overalt begroet med store og uigjennemtrængelige Skove. Man kunde ikke see 100 Stridt rundt om sig. De lavere Egne, til hvis Jordbund ingen Svelstraale kunde trænge igjennem, stode vel mesteparten under Vand. De omvankende Horder søgte de høiere og høieste Steder og Egne, de kunde finde. Men selv der forhindrede Skoven al Udsigt i det Fjerne til de skovløse Sletter og det vilde Hav. Paa de høieste Steder, man da kunde finde, opkastede man disse Høie, gave dem den ogsaa hos andre Vilde almindelige runde Form, for deri mulig at have Bolig og derpaa og derfra at have Udsigter over Høiskovene til Sletterne og Havet, for i Tide at værne sig for en Fjende, og for at vide hvorhen de skulde strøve deres Bei, og, naar de vare bortdragne, igjen at finde deres Hjemstand. Det er saaledes muligt at de ere sammenstyrkede Boeliger, der i sin Tid tillige vare Speidingspladse. I disse runde Hatte finder man foruden Steen og Leer ikke noget Tegm til at de ere opdyrket uden fra, som man ellers finder i de allerfleste af vore naturlige Banker, thi, gjennemskjærer man disse, ere der tydelige Spor til at Lagene ere enten krummede som Segmenter af en Cirkel eller de ere reiste under en større eller mindre Vinkel imod Hori-

zonten, alt som de opskydende Kræfter have virket svagere eller stærkere fra nedden af. Dette synes ogsaa at lede Tanken derhen at hine ere fornaede ved Kunst.

I Henseende til Jordbundens oeconomiske Beskaffenhed kan man antage, at Leret er det overmægtige Element, thi saaledes ere de fleste Sogne i det Hele tagen. Enkelte Steder og paa enkelte Banter endog findes en meget stærk Lere, der naar ikke den rette Tid passes, bliver meget besværlig at bearbejde. Ruudby og Gielinge som og hele Strækninger i Frydendals og Skamstrup, Svinninge og Tyderup Sogne. I Morke og Bjergby, som og i Horby Sogne er Leren mere sandblandet og ud imod Lammefjorden, som og ned mod Naemosen, saasom i Udby Sogn og nogle Steder i Frydendals og Skamstrup Sogne, som og i den nordlige Deel af Horby Sogn er Sandet overmægtigt. Imidlertid har det de fleste Steder et godt Muldæfte og Leret og Mærgelen ere mange Steder ei langt under Jordskorpen. Andre Steder har man en saadan Mængde vegetabilisk Gjødste, at man med den fornødne Kundskab om denne Maade at forbedre Jorden paa, i Forbindelse med Mærgling og Lering og naar man havde Væne dertil, maatte kunde bringe en Hovedforandring istand mange Steder. Men man kender kun i Almindelighed den animaliske Gjødste og Bonden

er næsten allevegne Fæster og saalænge han er det, har han ingen anden Lou for de foretagne Forbedringer end at hans Born eller Efterkommere komme til at betale en større Indfæstning og et høiere Landgilde og høiere Høveripenge og desforuden maaffee endog aftvinges Concessioner, der kunne blive meget byrdefulde. Saalænge Bonden ikke er Selveier, tør vi aldrig vente Jordforbedringer af ham af nogen Betydning, thi han skader sig derved og hans Born efter ham.

Herredet har endnu en Deel Minder fra Hedensold, dog ere de fleste nu forstyrrede og fremvise kun Levninger af Fordums Herlighed. De fleste findes paa Tusensøs og i Skamstrup Sogn og bestaae i Gravsteder og Altare. Minder ligge der allevegne, som Vidner om at nogle af Steensætningerne maae have været meget anseelige Mansoleer i deres Velmagts Dage. De endnu vel bevarede Altare ere meget faae og trues hver Dag af Steenhuggerens ubarmhertige Hamre, thi naar en Broe eller Sluse skal sættes, da søger Steenhuggeren allevegne og gjør han ei andet, saa obelægger han for Fode. Det var derfor ønskeligt, at der maatte forfattes en Fortegnelse paa de Gravminder og Altare, der endnu ere saa nogenledes bevarede og Anmeldelse om deres Bevarelse og Tilstand til vedkommende indberettes. Hvad jeg har fundet og seet, er paa ethvert Sted anmeldt. Siden man isteden

for hvælvede Broer af Kampsteen, brugte udflatte Kampstene over Broerne, have de onttalte Alberdoms Levninger især lidt, thi Steen af saa store Dimensioner som til at udspænde nogenlunde vide Buer behøves, findes nu neppe nogetsteds uden paa Oldtidens Gravminder og Altare.

Fra Catholicismen have vi ei andet end hvad vore Kirker foruden deres egen Bygning frembyde, som forfaldne og kasserede Levninger fra hin Tids Cultus. Disse bestaae i gamle Altartavler, Malinger paa Altarbordets Forflade og Sideflader, hvilke dog ogsaa findes fra Tidene efter 1536, men stedse smaglosere, Monstranzer og Røgelsekar, affkrabede og halvt forraadnede Helgenbilleder, Indskrifter paa Altarblade, Klokker, Korsbjælker, Tavler og Liigstene, Fresco-Malerier paa Kirkehvælvinger og over samme, hvilke nu ikke sees der, hvor Hvælvinger senere ere opfattede, men paa Kirkemurene, men disse ere nu meget faae og for det meste uden Værd. Nørke Kirke er nu nok den eneste der har opbevaret noget af dette ældre Udseende. Tusse Kirke er den eneste, der endnu har en Levning af Malerie paa Hvælvingen, der endnu ikke, som paa en Deel af de øvrige, er overkalket. Af samtlige Kirker i Herredet er Rundby baade ved Veligheden og Størrelse den anseeligste uden-

dig, men langt fra den kjønneste indvendig; dog give Svinninge og Udby samt Gislinge den ei meget efter i det sidste. Skansstrup og Frydenbals ere de smukkeste, endskjondt de begge lade meget tilbage at ønske. Men saalænge ikke kunst-erfarne og smagfulde Mænd, men de der staae paa Kulturens laveste Trin skulle bedømme det Passelige og Anstændige ved vore Kirker, kan det vel neppe blive bedre.

Mærkeligt er ogsaa det, vore Torvemoser indeholde. Det er bekjendt at man i alle Torvemoser i Landets forskjellige Egne finder en stor Mængde omstyrte Ege, ligesom og Levninger af Hesse og Hesselnødder; man her i Herredet, som og i det tilgrændsende Mjærlose Herred, findes hele Rader omstyrte Fyrre og Granetræer, ogsaa Birk, og i de samme Moser ogsaa Ege og Hesselspinde og Nødder deraf. Derimod finder man aldrig Bøg eller Elle, hvilket ikke alene maatte være muligt, men endog en Folge af Omstændighederne, dersom disse Slags Stammer virkelig havde en saa stor Vedvarende i Vandet og i Jorden, som de i Vandbygningskunsten tilskrives. Jeg har paa den hele nordre Kyst af dette og tilgrændsende Herreder seet mange Fyrrestammer der havde en Tykkelse af $1\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{2}$

XVIII

Jod i Gjennemsnit, men om Rødderne vare ved Stammen kunde jeg ikke see, da Røden laae begravet under et Tørvedække af $2\frac{1}{2}$ Alen; heller ikke har jeg hørt, at man har fundet Rødderne, men Stammerne syntes som afbrudte og afgna-vede. Andre Steder paa Sjællands Nordkyst skal man dog have fundet Rødderne staaende i Moserne og Stammerne dertil afbrækkede. Andre Steder har jeg seet 4 til 5 Alen dybe Tørvemoser, der næsten ikke bestode af andet end forraadnede og opløste Træstammer. Stammernes Top ere i Almindelighed ikke rettede hen til noget vist Vindstrog, men synes at være styrtebe over hinanden i alle Retninger. Dog gjælder dette itkun om Ege og Birk og Høsfelpinde. Granbarken og Høsfel og Birkebarken synes allerbedst conserverede, men ikke saaledes Fyrre- eller Ege-Barken. Have disse Fyrre- og Birke-træer været her paa Stedet eller ere de tilførte andetsteds fra. Er Climaten her vordet saa meget mildere at det ei mere egner sig for det høiere Nordens Træer, eller have vore Lande forhen havt en høiere og følgelig og en koldere Beliggenhed end nu og følgelig være sjunkne en Deel dybere og Havsluden nærmere? At saavel disse som den uhyre Mængde af Steen og Blokke, der findes paa vore Marke, skulle være førte ned fra de Scandinaviske Bjerge paa Isen, skal der en

stærk Troe til, uagtet man villigen indrømmer, at de skrive sig derfra. Undersøgelsen er vist interessant, men jeg befrygter at vi med de Rundskaber vi for Tiden have ikke endnu ville være modne til at løse Problemet. Jeg kan ikke skjønne rettere, end at de maa være vorede paa Stedet, hvor de endnu forefindes, og den forhen høie og tørre Flade, de stode og vorede paa, er ved underjordiske Rystelser sjunken.

Herredets Inddeling i Kirkesogne har i forbums Dage i det mindste fra 1370 været den samme som nu, thi saaledes forekomme de i Bispepatosteret i S. R. D. VII, 34., der skriver sig fra denne Tid, paa Frydenbals Sogu nær, der først 1456 blev et annecteret Kapel til Skamstrup og senere et Aunerfogu dertil. Man tør endvidere nok antage, at allerede 1231 vare Herredets Sogne ordnede omtrent som nu, thi allerede den Tid i den saakaldte Baldemars Jordbog forekomme de saaledes, og man tør nok uden at feile meget antage, at alt i det 10 og 11 Aarhundrede ere Sognene for det meste indrettede saaledes som de nu forefindes paa ubetydelige Forandringer nær, der endnu stedse foregaar. De nævnes her saaledes:

1. Skamstorp, 2. Indorp, 3. Twze, 4. Hembek, 5. Swethninge, 6. Byerby, 7. Myræ-

køst, 8. Rumbby, 9. Gislinge, 10. Haghæstehø, 11. Hørby, 12. Utby; og nu ere da de samme 12 Kirkefogne saaledes, som de med Tilleg af Frydenbals senere indrettede Kirkefogne ville findes i Beskrivelsen, nemlig:

1. Tulse Sogn	Side 1.
2. Rumbby	— 6.
3. Bjergby	— 17.
4. Mørke	— 23.
5. Skamstrup	— 30.
6. Frydenbal	— 44.
7. Lyderup	— 53.
8. Hjembek	— 60.
9. Soinninge	— 67.
10. Hagested	— 77.
11. Gislinge	— 88.
12. Hørby	— 92.
13. Utby	— 102.

Jeg havde gjerne ønsket at tilføie nogle statistiske Oplysninger om de paa vedkommende Sogne hvilende Byrder, deres oekonomiske Forfatning, Fattigvæsenet, Skolevæsenet, Kirkevæsenet, Jordbruget, Indbegninger m. v., men deels manglede Materialer, der for en privat Mand ere umulige at erholde i det Omfang han beho-

ver, naar han skal være istand til at drage oplysende Resultater deraf, deels maatte jeg og komme til at sige meget, som ikke stemmer med de Ansættelser, der nu gjøre sig gjeldende i de ovennævnte Grene af denne Videnskab, og deels tør man forvente, at en egentlig oeconomist Beskrivelse over Amtet, hvortil Materialierne fra vedkommende Autoriteter rækkes den Arbejdende uden Noie, vilde gjøre en saadan rapsodist Fremstilling deraf, som jeg kunde levere, aldeles overflødig.

Endnu maa jeg bemærke, at Antallet af de opgivne Gaarde, Boelsteder, Huse med Jord og Huse uden Jord ere i ethvert Aar og næsten i ethvert Sogu underkastede idelige og mange Forandringer, saasom Gaarde adskilles og blive til Halvgaarde eller Boelsteder, eller til Huse med Jord og omvendt, hvisaarsag Fortegnelsen herpaa er fra det ene Aar til det andet, ei kan være saa nviagtig, som jeg gjerne ønskede det.

Overseer man den Mængde af Huse med 2 à 3 Tdr. Lb. og det ikke ringe Antal jordløse Huse og man kjender deres Beboeres ynkverdige Tilstand, enten de saa ere Fæstere — men det ere kun saa — eller Leiere, deres forladte Stilling, kan man ikke andet end beklage dem,

thi deres sorgelige Stilling er for det meste indviet til Armoden og det haardeste Trælleliv for disse arme Mennesker som oftest med store Familier, hvilke de med al deres Flid og Stræbsomhed ikke kunne ernære og af hvilke man kan udpine alt hvad forlanges, for at de, mens de leve, kunne faae et usfelt Dag over Hovedet og 4 morske og saldefærdige Bægge til deres daglige Skjulested, og 4 □ Allen Jord at hvile deres afkræftede Legeme i. Det var derfor dobbelt beklageligt, at Eiendomsbesiddernes ærebe Forsamling i Næstilde og Viborg ikke antog sig disse forladte Bøesener. Men det er jo Gudseierne, der hofte Fordelen af deres sure Svøb og aandelose Arbeide. Vi have i Landvæsenet med al vor gode Villie og Iver for det Bedre, gjort mange og gjore endnu mange Misgreb, hvorover vore Efterkommere ville fole Syien. Hele Landets Hær bestaaer nok aldeles af disse Familiers Sonner og det er og dem der skal bemande vore Søeværn, og holde Fjenden ude, naar Faren er der. Mon deres Fædres betrængte Forsatning, der ogsaa venter dem, kan give dem Lyst og Mod og Kraft dertil? Der torde vel være Tvivl derom. Og hvad skulle vi sige om det nu sig steds mere og mere høvede Princip i vort usalige Fæstevæsen, at drive Færste og Landgilde op til det yderste, jage Ber-

nene fra de Gaarde og Huse, hvorpaa Fædrene have anvendt al deres Levetids Arbeide, for at Gudsieeren kan have større og stedse stigende Summer af deres Fæstere, og intet efterlade dem, naar de ikke kunne svare de enorme Byrder, der lægges paa dem, uden Armød og Nogenhed og Fortvivlelse; og hvad vil da Enden blive? — Efter det nu herskende System tør de vel ikke vente andet i deres yderste Nød, end at selv Fattigkæserne ville blive luft for dem. — Mere end 40 Aars Erfaring i disse Ting tør vel tillade mig at tale dette Ord til deres Bedste. Eet er et Lands og et Folks Forsatning efter Lovene eller som det efter Lovene skal være, eet Andet og øfte et gaudske Andet er dete Forsatning, saaledes som den er, eller som den i Tingen selv virkelig befindes; hiin kjende vore Lov lærde godt, men denne synes at være dem temmelig fremmed, thi de kunne ellers vist ikke befattet dem med saa mange Bagateller, der ikke engang vare værd at tale om og ladet denne vigtige Sag ligge og det saa meget mindre, som man fuldelig kan være forsikkert om, at S. M. Kongen, saavel som Regjeringscollegierne vilbe have fremmet Sagen med den bedste Villie. Eet er Humaniteten, hvor man tør og er beqviet at regne paa den, men et Andet er den lovlige og den strænge Ret. Jo mere den fristelige Mand

trænges ud af og sættes uden for alle Statsindretninger, jo haardere og desto fortvivlelsesfuldere vorder ogsaa Folkets og især Almuens og Bondens Forsfatning, thi da forsvinder al Barmhjerlighed, al Velvilligheds og Humanitets Følelse hos den Mægtigere for den Svagere og den Stærkeres og Rigeres Ret bliver da omfider iffun den gjeldende, og Vee da Folk og Land; thi Folket er ikke den Rige og Mægtige, men Folket er Borger- og Bondestanden; paa dem hviler Landets Velfærd og Fædrelandsvennens Haab, og at lette deres Byrder og sikkre deres Velfærd derpaa er Kongens og Regjeringens Omhu henvendt og har i en lang Række af Aar været henvendt. Vilde de ærede Herrer Eiendomsbesiddere i Viborg og Roskilde henvende deres Opmærksomhed derpaa, og derpaa frem for alt andet, skulle de fortjene stor Tak, af den nuværende, som de tilkommende Slægter!

Tusfe eller Tuese Sogn.

Annex til Butterup Sogn i Mærlose Herred.

Sognets saavel som Herredets Navn skrives i gl. Diplom.: Tusæ 1271 i S. D. H. 10, 672; Tiusæ s. St. 12, 286. 1337; i S. R. D. VII, 123. 18. 19 Tvoje og Tuzæ. Analoge Stedsnavne Tudslev, Tudsboel, Tudsstrup, og uledes saaledes lettest af Tve, Tve, Ture, bef. Mandnavn i Middelalderen og senere, og da Egnen baade øst og syd for Byen i de Dage, da dette derved liggende Sted fik sit Navn, har været en vidtudsstrakt Sø, opløses vel Navnet lettest i Tues:Sø, der efterhaanden er gaaet over til Tusæ og senere til Tusæ og Tusfe; hvilken Skrivemaade har lebet Suhm S. R. D. 7, 588, 615 til at ulede Navnet af Tufser (Rana Busa), da man antog, at Kjærene der vrimlede af Froer mere end andre Steder, hvilket ikke er Tilfældet. Man kunde vel tænke paa andre analoge Afstammelser, men de ere søgte i en endnu fjernere Afstand. Mandnavnet Thuse findes rigtig nok i S. D. H. 14, 233, men det er sildigt og at tænke paa Hedenolds Thuser er vel endnu mere uveligt.

Sognet har en uregelmæssig parallelogrammisk Figur, strakt i *D.* og *V.* $\frac{1}{2}$ og i *S.* og *N.* $\frac{1}{2}$ Mil. Begrændset af Holbeks, Søstrups, Butterups, Rumbyses, Gislunge og Hagested Sogne og støder til Holbeks Fjord i *N. D.* — Kongeveien imellem Holbek og Kallundborg gaaer igjennem Sognet i østlig og vestlig Retning. — Kalveaaen, der kommer øster fra Kalvemosen i Grandlose Sogn, gjør for det meste Skjellet mellem Tusse og Buttercup Sogn, men strax *N. V.* for Buttercup Kierke falder den ud i Tusseaaen. der gjennemskjærer Sognet i *S.* og *N.* Retning, gaaer under Tusse Broe, (byggt 1802,) (Møllebroen) paa Kongeveien og siden under Alkalde \circ : Alle Kalfs Broe, hvorefter den med en bred og dyb, men stenet Munding falder ud i Holbeksfjorden, der her er lav og grundet. Derved noget Fiskerie af Reier og Kal. I Aaen kan der passeres med fladbundede Baade et godt Stykke op, forsaavidt de ved Broerne nedrammede Jisbrækkere ei deri gjøre Hindring. I Høstvande kan den opsvulme betydeligt. Om Gislunge Aa, der begrændser Sognet i Vest, see Oversigten over Tusse Herred.

I oeconomicke Henseende er den østlige Deel af Sognet leret indtil Skolen, den vestlige o. s. v. Deel derimod sandet og gruset; Overfladen affænket fra øster og vester ned imod Tusseaaen, der deler Sognet i 2de næsten lige Dele. En Bakkegaard træder ind i Sognet syd for Alterup og rækker hen imod Tusse, hvor den benævnes: Biergene. Fra Tusse-Aaen vestlig hæver Sletten sig langtsomt og svagt indtil den med en kortere Afdeling sænker sig ned mod Gislunge Aaen. Paa begge Bakkegaardene en Deel runde Knotte, sandsynlig Graafleder

fra Hedenold; men Steensætningerne ere borte, ligesom alle saabanne i Nærheden af Vejene, da man har anvendt dem til Veilægningen eller og til Steengjærder. I Midten og ved Tusseaaen og dens Forbindelser er Egnen lav og flad, sild og sumpig og i Vintertiden oversvømmet langs med Aabredderne. I Kaerne og paa Enge og Marker den sædvanlige Vegetation. Langs Tusse og Kalveaaen en Deel Rosebrag, hvoriblandt Tusse Enghave c. 130 Tdr. Ld. Hele Sognet paa den lille Lund ved Tusselundegaarden nær aldeles flodsøft.

Sognets totale Areal c. 0,2083 □ M. = 2089 Tdr. Ld. med upriv. Hartk. Ag. og E. 201—5—1—2. Ditto Mollesk. 4—4—:—: Konge: Kirke: og Præstetiende ydende Hartk. 199—7—1—: . Priv. og matr. Konge: og Kirketiende Hartkorn :—31—2:—: med et Folketal 1801: 428, 1834: 433, 1840: 468, 1 Kirke, 1 Skole, 34 Gaarde, 31 Huse med Jord, 9 Huse uden Jord, 14 Indsiddere. Gaardene staae for $5\frac{1}{2}$ — $7\frac{1}{2}$ Td. H., Husene have 2 à 3 Tdr. Ld. uden Hartk.; 2 Gaarde, Tusselund og Tusseleto og 1 Huus i Tusse Bye ere Arvefæstede, begge de første med 12 Tdr. 7 Skpr. H. Fæstegodsset har 4 Gaarde med 39 Tdr. 6 Skpr. Hartk.; 26 Gaarde med 148 Tdr. 5 Skpr. H. 27 Steder under 1 Tdr. Hartk. og 8 jordløse Huse.

Lodseierne i Sognet ere:

Wognstrup i Tusse Bye . .	156—5—:—	$\frac{1}{4}$ T. H.
Løvenborg i Allerup Bye .	30—2—3— $2\frac{1}{2}$	—
Communitetet s. Et. . . .	7—2—2— $\frac{1}{2}$	—
	<hr/>	
	194—2—3—	1 T. H.

Bankhæftelsen af Jorder 67605 Rbd. og af Tiender

22482. Brand:Udsf. for Bygninger 1834: 62350
Kbd. Dertil horer:

1. Lusse rettere Lusse Bøe ved Kongeveien, som passerer derigjennem, med 1 Kirke, lille, gl., dog med Luarn og Slaguhr og Uhrskive paa Taarnet, 2 Klokker fra 1636 og 1742, anlagt paa en Banke med faa og yderst simple i en særdeles Riv Smag formede og malede Denomenter. Paa et Feld under Høetvingen et Malerie paa Kalken fra Katholicismen, der er ret godt vedligeholdt. De øvrige Malerier her, som overalt i vore Kirker overkalkede, for deels i dem ei at minde Almuen om de Katholiske Hilyens og deels og for at løsfige sig fra de Beføstninger, Fornøjelsen af saadanne og andre Malerier vilde forarsage. — Etolene umalede. Alt bærer Præget af vor Confessions Armod og Usmagt. I øvrigt intet mærkverdigt. Paa den lille og snævre Kirkegaard et Par ret smukke indhegnede Begravelser. Om Kirkegaarden forhen Ringmuur, nu Steengjærde. Kirkebogen gaaer tilbage til 1724, men i den ældste Dæl noget mutileret. Middagsforskjel: 3' 49" sildigere end i Kjøbenhavn.

Skole opbyggt 1799, S. for Kongeveien og østen for Bøen, 3 Længder, sædvanlig Bindingsværk, Have og Jord. De befalede Indretninger og Apparater; c. 80 Skolebøen. Norden for Skolen ligger Maglehoien, hvorfra hele Sognets Overflade kan overskues. Læt S. for Skolens Haugegjærde blev for nogle Aar siden i en lille Høi fundet en betydelig Deel blot tilhuggede Flintstiler, adskillige deels Rav deels Glasperler, nogle Menneksbeben, Kul, en stor Mængde Urneskaar, og en Jernspore. Sporen blev indsendt til Musæet.

Lussekro eller Gæstgiversted, lige over for Kirken med sædvanlig Bindingsværks Bygning, Straaetog og dertil en Gaards Jord med Arvesætte.

Lussekund, ogsaa Lussekundegaarden, en ret smuk men dog simpel Gaard, indrettet for en Familie udenfor Bøndestanden, Muur og Bindingsværk, Straaetog, en stor og god Have og derved en lille smuk Lund. Det hele anlagt og opbygget for omtrent 50 til 60 Kar siden, ligger strax N. f. Kongeveien, $\frac{1}{2}$ Mill fra Holbek; upriv. Ug. og E. Hartkorn: $7 - 5 - 2 - 2\frac{1}{2} = 60$ Tdr. Ld. I Tiendevæsenet og i offentligt Arbeide hører den under Horby Sogn. Den fører og Navnet Lundegaarden, ogsaa nu en petit miniatur: Lille Frydenbal.

Samtlige til Bøen hørende Bøndergaard, hvoriblandt ogsaa Sonnerupgaarden, forhen Stutmarkegaard, den, der saavidt vides, er Mensalgaard til Butterup Sognes kald, ere i alt 27 foruden Lundegaarden, Kroen og en under Severinsminde indtagen Bøndergaardskod, hver med Ug. E. Hartk. $5 - 3 - 3 - \frac{1}{4}$ og 1 med 7 Tdr. Hartk. = $31 - 40$ Tdr. Ld., Husene i alt 24 med 3 à 4 Tdr. Ld., et Arvesættehuus med Have og 7 jordløse Huse. Hele Bøens Jord-Areal er = $961\frac{1}{4}$ Td. Ld. Uger og $374\frac{1}{2}$ Tdr. Ld. Eng. Hele Hartkornet Ug. og E. $156 - 5 - = 1\frac{1}{2}$.

2. Ullerup S. R. D. 7, 20. Uttæthorp, f. S. 19, 33. Uttæthorp, sandsynlig Tryk- eller Læsefeil for Uttæthorp o: Ules Thorp. Ule bekjendt Mandssnavn i Oldtiden; $\frac{1}{4}$ M. øst for Kirken med 5 Bdr. Arbeide, hvoraf de 4 med $8\frac{1}{2}$ Td. H., samt 8 Huse med Jord. Bøens hele Hartk. $40 - 4 - = 1\frac{1}{2}$; Ugerland $154\frac{1}{2}$ Td., Eng. $102\frac{1}{2}$ Td.

Mærkeligheder: Af B. C. i S. R. D. VII, 19 og 20, seer man at der i Tusse Bye var en Curiae principalis, hvortil laae 4 Hool og at andre 4 Hool var deelt mellem 18 Lodtagere. Der var da en Bispelig Dppebørselsstad (Exactio), tillige var der en Præstegaard (curia Residentiæ sacerdotalis), men en Fjerding (Qvadrans) Jord, samt en Vandmølle, der afgav aactig 16 Pd. Korn (annonæ) og desuden fri Maling for Hovgaarden. Heraf findes nu intet mere Spor. Møllen laae v. for Byen ved Naen, og den store Steenbroe paa Kongeveien over Tusseaaen kaldes deraf endnu Møllebroen, ligesom og Møllekyliden: 4 Tdr. 4 Skpr. endnu hviler paa Stedet. Denne Naes Dprendning og en dermed forbundet regelmæssigt Lørve: Dpfsjæren paa Kundby Mose vilde skaffe Eierne betydelige Fordele og sætte mange Hænder i Arbejde, og det uden betydelige Bekostninger. Den har altid Vand og i Mandstminde har den ikke manglet dette uden allene i Aaret 1826.

Kundbye Pastorat.

Dette Sogn er det største og anseeligste i hele Herredet. I S. R. D. VII. 34, 46, 47, 123 nævnes Sognet og Byen stedse Kundby eller Kundby, hos Ar. Berntsen Knudby, der er en Lrpk: eller Skriverfeil. Navnets Dprindelse Kundis: Bye, en Nic. Kundi nævnes i S. D. H. 14, 75, 114 og flere St.

Sognet ligger 1½ M. v. f. Holbæk, begrændset i

N. af Tusseaaen, i N. af Gislunge S. og Lammefjorden, i W. af Svinninge og Hiembel S., i S. af Tynderup, Bjergbye og Mørke Sogne. Fra Høieggen ved Skamstrup og Holmstrup trækker over Benneboe, en Række af Banker, men kun springende og ligesom af Sletten opstude Høie, der i Bjergbye S. kun vise sig paa et Par Steder, men derimod hæve sig stedse høiere ved sin Indtræden her i Sognet og fortsætter derpaa sin Vej fra S. til N. med Mellemrum i enkelte Afdelinger, indtil den efterhaanden fra Drusebjergets Strøg N. for Kongeveien, nord efter afdales til en lav, leret og flad Slette, der endnu stryger langt ud i Lammefjorden. Disse Banker, hvoraaf man kan ansee Drusebjergets, Skalsbjergets og Søebjergets, Kirkebanken, hvorpaa Kirken ligger, Thorstundebanken, hvorpaa Ruinerne af et Hedenolds Gravminde og Gedebjergets for de høieste, ere sandsynligvis af under Jordens Overflade virkende Kræfter længe før den historiske Tid drevne i Veiret; hvilket og deres invendige Structur vise. For saa Decennier siden skulle disse Banker have været beklædte med anseelige Skove, hvorum Krattene, blandede med Egtræer paa Bankernes Side endnu vidne. Om Skalsbjergets fortæller Almuen, at det hver Julenat staaer paa Pæle, og at der da er Ussemble af underjordiske Damer og Herrer i stor Costume, hvortil undertiden ogsaa Forbigaaende, som dertil maatte ansees at qualificere sig, blive indbudne. Fra Kirkebakken som og fra de øvrige især Drusebjergets høies en meget viid og skjon Udsigt til de omliggende Egne; man tæller derfra en 30 til 40 Kirker, seer ud i Samsøebeltet, til Nexeløe og Kjøbstæderne Hølbøl og Roeskilde.

Af de 3 Aar, der fra S. til N. deels paastøde, deels gennemstrømme Sognet, hører Gislinge-Aaen egentlig hertil, thi den udspringer aldeles paa Sognets Grund, uagtet den nu ved Grøfter er sat i Forbindelse med Tusseaaen. Evinningeaaen kommer ligeledes syd fra og gennemløber den sydvestlige Deel af Sognet, og Tusseaaen begrænder Sognet i Øst; om disse 3 Aar see videre i Indledningen.

Sognet er nu ganske skovløst, naar man undtager nogle Ellemoser i den lavere Deel deraf, noget Kreat paa ovennævnte Bankers Sider og den ubetydelige Lodblov = 8 T. Pd., der dog nævnes i et gl. Dipl. Silva Lothorp, men jeg har glemt at bemærke Stedet, og muligt at det ei hører herhid, men til Laarup Skov i Steentille S. Ved Trønninge maa forhen have været anseelig Skov, thi Chr. IV. lod, foruden de da allerede fældede Træer, endnu fælde 30 store Do., der sandsynlig have været Egetræer, Suhms Saml. 1, 126. Nu er der aldeles Intet, hverken af store eller smaae Træer, dog har Egnen noget Skovlignende hos sig, ligesom og Vegetationen viser hen paa fordums Skovbund. Jordfladen overalt leret, mærgelblandet med et rigt Lag af Muldjord. Sandet findes ikke uden paa nogle Banker og ved Fjordbredden. Vestlig hen er Jorden noget mosig og sumpet. I en betydelig Strækning mellem Løwenborg, Gislingegaard og Mørkegaard ligge de vidtudsprede Enge og Løvmoser, som ere bekendte under Navnet af Kundbye Mose, Løvenborg og Bognstrup Enge, der ere overordentlig rige paa Løv. Disse Enge og Sumpe have sandsynligten i Hedenolds Dage været en vidtløftig Indsøe lig Lidsøe i Løveherred eller Barremose Søe ved Bordingborg, der har staaet i Forbin-

disse med Holbeks og Lammefjorden ved Tusse og Gislinge Aarner, men er senere opvolet med Løvgrund. Blev Tusseaaen engang gjort seilbar fra Mørkegaard til Holbeksfjorden, da vilde disse saa betydelige Løvmoser kunne forsørge ikke allene Holbek med Løv, men og mange Steder ved Isefjorden, der nu mangle den, til Eiernes store Fordeel. Tvende fortræffelige Kilder, der ere meget vandrige, findes, den Ene paa Bognstrup Enge og den Anden paa Lørslunde Mark.

Sognets totale Areal 0,6274 □ M. = 6294 T. L. med priv. Ug. og E. Hartk. 86—1—1—1; Skovst. 4—3—1—1. uprv. Ug. og E. Htrk. 635—4—; Møllest. 5 Td.; tiendepænde Htrk. 630½ Td., Kongetiende matr. 70½ Td. Kirketienden matr. 69—5—1—1; 1 Sogneskirke, 1 Præstegaard, 2 Skoler, 1 Hovedgaard, complet, 66 Bøndergaarde, 4 Halvgaarde, 6 Boesteder, 107 Huse m. J., 30 Do. u. J., 1 holl. Veiermølle, 1 Hestemølle : en Mølle som drives af Heste; 1 Bomhuus paa Kongevæien. Gaardene staae i Almindlighed fra 7—9 Tdr. Hartk.; Husene have fra 1 Skp. til 8 Tdr. Td. Lodsierne ere følgende:

Bognstrup med	144—4—1—¼
Kathrinebal	40—4—2—1½
Communitetet	37—6—2—1
Gislingegaard	49—1—;—2½
Selvelergods	76—3—;—½
Aggersvold	135—4—3—1¾
Universitetet	102—7—;—2
Frynddal	46—5—;—;—
Hagestedgaard	;—7—;—;—

Alt Ug. og E. Htrk. tilsammen: 634—4—3—½.

Efter Tabelværket S. 15 ere offentlige Stiftelser intet Hartkorn i Sognet, men Lehn og Starnhuse 227 Tdr. matr. Hartkorn af alle Slags. Selveiergodset er 104 Tdr. 2 Skpr. fordeelt paa 24 Steder med forskjelligt Hartkorn, foruden et Huus uden Jord. — Arvesæstegods er 139 Tdr. 2 Skpr. fordeelt paa 26 Steder. — Fæstegods er 400 Tdr. S. fordeelt paa 96 Steder, samt 32 Huse uden Jord, tilsammen 643 Tdr. 4 Skp. Høsten. Deraf er 49 Tdr. 7 Skpr. hoverisfit, men 350 Tdr. 1 Skp. hoveripligtigt. Bankhøstelsen paa Jorderne 331,972 Rbd., paa Tienderne 70,596, paa Bygningerne 6030 Rbd., Br. Usurancen 73,550 Rbd. Folketal 1801: 1038, 1834: 1364, 1840: 1478.

Til Sognet høre følgende Byer og Steder:

1. Kundbye i M. s. for Landveien mellem Hølsbek og Kallundborg med en høitbeliggende Kirke af en temmelig Størrelse fremfor de sædvanlige Landsbykirkebygninger, med en Middagsforskjel af 4' 13" sildigere end Kbhvn. Formedelsit sin høie Beliggenhed kan den sees i temmelig Afstand og derfra overflues den største Deel af Mærlose: Tusse: Skippinge:, samt den sydlige Deel af Døshered. For sin høie Beliggenheds Skyld bærer den og Navnet af den synlige Kirke, hvorimod Butterups Kirke, der er taarnløs og lavtbeliggende, hedder den usynlige Kirke. Kirken har et anseeligt kamgavlet Taar forhen med 3, nu kun med 2 Klokker, den ene med Munkeskrivt: Help Jesus, Maria, Susanne, hvilken Indskrivt findes paa mange Klokker fra det 14 og 15 Aarhundrede, og var vel en reciperet Formular til at bortdrive Dæmonerne, som man troede ikke kunde taale

de indviede og døbte Klokkers Lpd. De 2 andre vare yngre, fra 1552 og 1653. Den nedtagne Klokke skal i lang Tid have henstaaet paa Holbeks Kjøbstads Skibsbroe, hvorfra den blev ført til Kjøbenhavn for at omstøbes, hvorfra Almuen endnu forventer den tilbage^{*)}. De gamle Ornamenteer have intet mærkeligt. Udstillige Ligtene, hvoriblandt Een paa søndre Side af Choret, hvorpaa en Qvindefigur med en Rosenkrands i Haanden og Indskrift: *Hic jacet nobilis Mulier et venerabilis Domina — Thale — filia Arvidi Bod, copulata honorabili Laurentio Knob, qve obiit Anno Domini MD.*, mere kunde ikke læses, da det øverste af Stenen laae ind under Mandfolkestolene. Den fortjente at optages og indmures paa et passende Sted. Af Ligtene over Peter Rud og Wgtemage, hvorpaa de begge ere udhugne i fuld Corpus, ligger det halve under Stolene paa modsatte Side. Paa Kirkens nordre Side 2 anseelige Begravelsescapeller, i det ene hviler Conferentsraad Hansen med sine 2 Hustruer, i det andet 3 Levekauer. Samtlige hos Hofm. 8, 304 opregnede Adelsmænd ere nu enten nedsatte i Jorden eller i Begravel-

^{*)} Som et Bidrag til Klokkernes Historie bemærkes: at 1708 blev allene fra Fyens Stift, ei iberegnet Vangeland, Laaland eller Falster, bortført til Kjøbenhavn 264 Klokker, der veiede 642 Skpd. 1533 stod en Deel af Kirkerne i Laaland og Falster nedtagne Klokker ved Nalholm's Slot og ved Røekjøbing, som Rigets Prælater havde bevilget til Skjet, da Kong Christian 2 havde bortført en stor Deel. 1601 blev paa Kongl. Befaling alle overflødig Klokker af Landsbykirkerne borttagne. Ann. Ecl. D. 2, 733, 3, 551, N. D. Magaz. 2, 257. Heraf lader det sig forklare, hvorfor man ofte finder Plads i Taarnene til flere Klokker end der nu haves.

sen under Altaret. Kirken har Døgel, givet af nuværende Godseier Kammerherre van Deurs. I en Steen paa Fundamentet af Een af de sydlige Stræbepillere findes udhugget 3 Kors og Årstallet 1588. Kirken er nu intet Sømmærke mere, og hvis den nogensinde har været det, maa det mere have været for Indsejlingen i Kammeend i Holbeksfjorden. Døbefadet er af Tin eller Blye og af en saare betydelig Størrelse, men saae ikke ud til at have været i Brug i det sidste Aarhundrede. Kirkebakkens afstyrtet temmelig brat mod Vest.

Præstegaard, noget neden for Kirken, 4 Længder, Bindingsværk og Straatag. Værelser, som almindelig i Præstegaarde paa Landet, god og smuk Have, priv. Ag. og E. Hrtk. 7—6—3—:— 56 Td. Td. god men noget bakket Strækning; Eng og Løveffier i Ruudby Mose og i Svinninge Enghauge. Skalsbjerget og Søebjerget paa Pstardens Mark.

Skolen i Byen er den gl. Degnebolig, istandsat og indrettet til sin Bestemmelse, Bindingsværk og Straatag med en god Have; de anord. Indretninger og Apparater, c. 4 Tdr. Td.; Skolebørnenes Antal c. 160.

Desforuden i Byen 19 Gaarde, 26 Huse m. J. og 17 Do. uden Jord. Deraf er ifkun Een og det den mindste en Selveiergaard med næsten 5 Tdr. Hrtkn. 3 Gaarde tilhøre Communitetet, hver med ca. 7½ Td. Hrtk. Resten under Bognstrup paa 1½ Td. H. nær, der tilhører Frydendal og 3 Fe. 2½ Alb. under Aggersvold. En Gaard paa over 10 Tdr. Hrtk. er udstykket til 18 Huse med forskjelligt Hartkorn fra 2 til 5 Skjæpper, som kaldes Kolonihusene. De øvrige Gaarde staae for noget over 7 Tdr. H. Hele Byens Hartkorn er

nu, efter at have afgivet 2 Skp. 3 Fr. $\frac{1}{2}$ Alb. til Landveien, 147 — 1 — 3 — $1\frac{1}{2}$ Hertk. Desuden i Byen 2 Hospitaller, hvoraf det Ene hører under Løvenborg, det Andet stiftet 1760 staaer under Biskoppens i Sjælland hans specielle Bestyrelse. See videre herom Hofm. Kund. 8, 325 fl. og Schaks Forts. 3, 64 fl.

2. Marke B. $\frac{1}{2}$ M. S. B. f. Kirken ved Evinningegaan, der passerer der forbi, har foruden den holl. Weirmølle, Møllegaarden med Hestemølle, 13 Bøndergaard, 1 Selveiergaard, der er deelt imellem 2de Halvgaard og 1 Boelsted, de forste hver paa 3, men Boelstedet kun paa 2 Tdr. Hartkorn, de 13 Gaarde alle Hæstere under Aggersvold med ca. 8 Tdr. Hartkorn. Møstlen staaer for 4 Tdr. Ug. og E. Hertk. og 5 Tdr. Møstleffylt fra den nedlagte Vandmølle. Byen har 17 Huse med Jord, deraf have 14 Hartkorn fra 3 til 7 Skpr. Byens hele Hertkn. 128 — 3 — 1 — $2\frac{3}{4}$, derunder noget over 6 Tdr. H. Kirkejord, der er udstykket til 11 af ovennævnte Huse. I S. R. D. IV, 397 nævnes Byen som nu: Markeb. Analog. Stedsnavne i Nærheden er Markeslev og Markemølle α : Marcors eller Marquarts Bpe.

3. Thorslund By $\frac{1}{4}$ M. v. f. Kirken bestaaer af 7 hele og 2 halve Gaarde og et Boelsted, foruden Kathrinedal, derunder 4 Gaarde, hvorpaa 3 Boelsteder. Af disse ere 2 Selveiere, 1 med $9\frac{1}{4}$ og 1 med $8\frac{1}{2}$ Td. H. Een hører under Communitetet, 5, hver med $8\frac{1}{2}$ Td. H. under Frydenal og Resten under Kathrinedal. Huse m. J. 31, hvoraf de saakaldte *Ublemaereshuse* høre under Communitetet, de andre deels under Kathrinedal, deels under Evinningegaarden, hvorunder ogsaa 2 andre

til Byen hørende Gaarde ere lagte. Endvidere hertil Byen Borchuset Nr. 10 paa Kallundborgveien. Af Husene have 5 hver $1\frac{1}{8}$ Td. S. og 2 hver $4\frac{1}{2}$ Skp. Hele Byens Hartkorn foruden Kathrinebal $74 - 7 - 1 - \frac{1}{2}$. Byen nævnes i S. R. D. VII, 19, 30, 44, Thorslundæ og Thorthstundæ, og da derved ligger den temmelig anseelige Thorslundebanke og paa Banken en Levning af en Hedenolds Steensætning, er det rimeligt at Thors Dykkelse her har fundet Sted. Af Lunden er intet tilbage. Byen har en nye opbyggt Skole med Have og Jord samt 80 til 100 Skolebørn.

4. Sandby nordligst i Sognet $\frac{1}{2}$ M. f. Kirken ud mod Lammefjorden og den sødlige Munding af Evinninge Beile, hvisaarsag Beboerne høre under Eelimitværpenet. Byen bestaaer af 15 Gaarde, 3 Halvgaarde eller Boesteder, 18 Huse m. J. og 11 u. J. 6 af Gaardene under Gistingegaard have hver noget over 8 Tdr. S., 6 Selveiere have hver noget over $7\frac{1}{2}$ Td. S., en Do. har noget over 5 Tdr. S. Een under Universitetet staaer for $7\frac{1}{2}$ Td. S. Under Byen regnes og de norden for Evinningegaarden beliggende Maglebjergshuse neden for Drusebjergget, hvorefter de sandsynligen have deres Navn, bestaaer af 5 Huse med Jord. Af samtlige Byens Huse have 13 Hrtkr. fra $1\frac{1}{2}$ til 7 Skppr., nogle af Husene ere ogsaa Selveiere, der ligesom Selveiergaardene ere skaffede Mørkegaard. De øvrige høre under Gistingegaard, Evinningegaard og Communitet. Denne Byes Beboere udgjøre kun een Familie og ere endog i Aftæddragt noget forskellige fra Sognets øvrige Bønder. Byens hele Hartkorn $132 - 6 - 2 - \frac{1}{2}$. Byens Navn forekommer i S. R. D. VII. 44, IV. 38, 1384

og 1497, ogsaa i *S. D. H.* 14, 131, og i *D. Magasin* 5, 82. 1570, med samme Navn, som nu.

5. *Trønninge Bye*, østlig i Sognet $\frac{1}{2}$ *M.* fra Kirken og $\frac{1}{2}$ *M.* fra Landeveien sydlig for Kongeveien, har 12 Gaarde, hver fra $8\frac{1}{2}$ til $8\frac{3}{4}$ *Td.* Hartk., hvorunder den saakaldte store Gaard, der næsten har 2 Gaards Aal med Hartk. 17 — 1 — 1 — 2 $\frac{3}{4}$, 1 Boelsled, 12 Huse med Jord, foruden Skottehuset ved Rodskoven, 11 Huse uden Jord. Husene med Jord have intet Hartkorn. Paa 3 Gaarde nær, der ere Fæstere under Bognstrup, høre samtlige Gaarde og Huse under Universitetet, eller som de sigte: „de Høilærde“ og Bønderne kaldes paa Grund heraf ofte selv: de Høilærde. Byens totale Hartkorn 110 — 6 — 2 — 2. Byens Navn har jeg ingensteder fundet nævnet i ældre Skrifter.

6. *Bognstrup Hovedgaard* oprettet af en nedbrudt og under samme henlagt Landsby, der hed *Bognsthorp*. Aar 1382 nævnes den i *S. D. H.* 14, 115: *Bagnsorp* v: *Bagns* eller *Bogns:thorp*. *Bagn* og *Bogn* bekjendt Mandsnavn i Oldtiden og Middelalderen. Allerede fra 1310 ere dens Gæere bekjendte. Den har deelt Skjebne med alle Danske Hovedgaarde i at have havt mange Herrer. 1750 kom den til Familien *Løvenskjold*, i hvis Gie den endnu er. Gaarden ligger i et lært, lavt, fladt ret Laalandsk Terrain, bestaaer af vidtloftige Bogninger, en 2 Etages grundmuret Hovedbygning, med Tegltag, hvælvet Port og Kjældere, en Sidebygning samt 2 Iverfiole til Forpagterbolig og Meiere af 1 Etages Muur og Bindingsværk. Ladegaarden 3 anseelige og vidtudsstrakte Længder, tagte deels med Straae deels med Tegl. Store Vandbeholdninger ved Gaarden, som nok forhen

have været Grave. Priv. Ug. og E. Hartkorn: 78—2—1—1; Skovfl.: 4—3—1—1, vidtøstige Enge og store og fortrinlige Løvemoser; Bøndergods Ug. og E. Hartk.: 416—5—2—; Skov og Møllestyld: 4—4—;—;. Jorderne fortrinlige, letede, mergelblandede, fløde, sids. Paa begge Sider af Gaarden lange og smalle Pilealleer, der hverken give gode Veie eller smukke Udsigter. For Tiden boer Amtmanden her istedet for i Holbek. Dette er og en Anomalie, som man burde ønske hævet.

7. Kathrinedal oprettet for omtrent 40 Aar siden af 3de Bøndergaard i Lorskunde Bye, har senere faaet Tilvært af flere nedlagte Bøndergaard, saa at den nu har Hartkorn upriv.: 40—4—2—1½. Den ligger i Dalen mellem Kundby Kirke og Landeveien, har et eenstages grundmuret Baaningshuus og 3 Længder Muur og Bindingsværks Udhuse. Den har en stor og smuk Have og derud en Deel Plantning. Jorderne ubimærket, men nogle deraf sids, nogle ogsaa lette. Af dens ældre Hartk. 40 Tdr. 7 Skpr. er afgivet — 2—1—2½ til Landeveien, der passerer over dens Marker. Areal et c. 240 Tdr. Pd. i 11 Marker. Til Gaarden horer 3 Bøstæder og en Deel Huse, hele Kirkejorden, hvorpaa Drusebjerg et: Truesbjerg, med 5 Tdr. 2 Skpr. Hartkorn, der er Arvesætte fra Frøydal. Kathrinedal har dette ideregnet nu 45 Tdr. 6 Skpr. 2 Sk. ¼ Alb. Hartkorn.

Mærkværdighederne fra Oldtidens Dage ere anførte hver paa sit Sted.

Regater foruden det foran under Kundby By omhandlede af Provst E. Gh. Wenzon ved Fundats af 6 Juni 1760, confirmeret 15 Aug. s. N. til Hospitalet i

Kundby givne Legat, hvis Kapital for Tiden er 2100 Rbd., hvoraf 2000 Rbd. indstaae i Hørbøgaard og Gods og i en K. Oblig. No. 928, der svarer $3\frac{1}{4}$ p. C., oprindelig foruden Hospitalsbygningen kun 1600 Rbd.; har ogsaa afsg. Kammeraad P. Sviger givet 200 Rbd. ved Gavebrev dateret Aggersvold 11 Juni 1777 og confirm. 25 Decbr. s. A. til Skoleholderen i Thorslunde Skole, der indstaae i Aggersvolds Hovedgaard. See om disse Legater Provst Schacks Forts. af Hofm. Fund. 3, 64 folg.

Bjergby Pastorat.

Dertil høre Bjergby og Mørke Sogne.

Bjergby.

Sognet og Byen nævnes i B. C. S. R. D. VII. 84. 123: Byerby og Bierbi, og dette Navn har den vel haft længe for 1370 og fra sit første Anlæg. Da Byen ligger paa en aldeles flad Elette, og der først et godt Støkke Wei derfra ligge 2 jævnsides ligesom af den flade Elette opskudte Banker, i Almuens Sprog Bierge; saa er det rimeligt, at Byerby maa være et Ejenavn og altsaa ikke Bjergets Bye, men Biar's-By, Biaribby, der senere er gaaet over til Biargby og nu Bjergbye. Mandsnavnet Biar, Biarri bekendt fra Oldtiden. Senere kom Byen i de Stigers Eje og nu blev den da til Forfjæl for andre Byer af s. N. kaldet Stigsbjerg:

bpe. Saaledes benævnes den og hos U. Bernsten, i Hofmanns Fund. i de Clerqvies Donation til Bjergby Kirke og i et utrykt Diplom af 1581. Længe derefter forverlede man Stigsbjergby med Stigtsbjergby, og da man for en 80 til 100 Aar siden, skrev Stigt istedenfor Stift, saa fik Byen og Sognet snart derefter sit nye Navn, Stiftsbjergby. I Enum. Terr. Dan. S. R. D. V, 617 og VII, 530, samt i Noten dertil af Suhm og Langebek nævnes der et Stigsburgh og Stigsburgh, der i den Orden Stedsnavnene deri forekomme maa lede hen paa nuværende Stigsbjergby. At Stigsburgh skulde være en Skrivefeil for Stigsbjerg, er ei sandsynligt, men at der kan have staaet en Børg paa Pladsen, hvor nu Hovedgaarden er anlagt, eller og paa et andet Sted derved, for Ex. paa Een af de 2 ovennævnte Banker, kan og være muligt.

Sognet — Distancen altid fra Kirken, som det eneste faste Punkt — ligger 2 M. S. V. for nærmeste Kjøbstad Holbek, begrændset i N. af Morke, i N. af Kundby, i V. af Jyderup og i S. af Skamstrup SS. Overfladen er overalt jevn og flad, naar de 2 N. og W. for Byen af den flade Elette opskudte, temmelig høie og stejle Banker undtages, hvoraf det Enes benævnes Kirkebjerg, da Sagnet fortæller, at man derpaa vilde bygge Bjergby-Kirke, men alt hvad man om Dagen byggede, blev om Natten nedført paa den Plads, hvor nu Kirken staaer; det Andet Torstensbjerg, der begge i Forbindelse med Bankerne i Kundby Sogn ere at ansee som Sidegrene af den Bankeryg, der stryger N. for Naemosen vester i og først ved Refsnæs sænker sig i Beltets Bandede. Jordbunden for det meste leet, dog findes der og:

fra sandige Strækninger. Underlaget skal være Leer. Torveffjær havees. Endnu en Skovstrækning paa c. 60 Tdr. L., der er indtaget til Frøskov, og hvori findes adskillige ret smukke Spadseregange, Friheden kaldet. Naen, der passerer S. fra, N. efter og som falder ud i Evinninge Veile, tager sit Udspring i Naboe-Sognet Skamstrup. Ved Bennebo kaldes den simpeltthen Bækken, her i Sognet Bjergbysaae og mere nord paa Evinningeaaen. I dens Løb over Bjergbysaaards Marker har den forhen drevet en Vandmølle, der nu er nedlagt. Den er som de fleste Naer om Sommeren ubetydelig, men om Foraaret soulmer den meget op og den lader sig da ikke passere med Sikkerhed uden hvor der er Broer. Fra Bækken ved Bennebo udslyder N. D. for Torntøb en Arm, der efter at have passeret Skifteretsbroen paa Skovveien forener sig østen for Mørke Skov med Frødenbalsaaen og gaaer derpaa tæt vest forbi Mørkegaard, videre sønden for Vognstrup og forst derefter falder den i Tusseaae. Den staaer i ingen naturlig Forbindelse med Gislingeaaen, men den er senere, for at skaffe Vandet desto hurtigere af Kundby Mose ved Grøtter sat i Forbindelse dermed. Samtlige disse Aeløb ere paa de Kortter, der hidtil ere komne mig for Die, urigtigen afslagte. Nykjøbings Ringsledvei passerer Sognet i v og f. o. Retning.

Sognets totale Areal c. 0,2777 □ Milt, 2785 Tdr. L. med priv. Ug. og E. Hartkorn 46 Tdr. 5 Skpr. Skovfl. 1—5—;—;— matr. Kicketiende Hartkorn 22 Tdr.; upriv. Ug. og E. Hartkorn. 175—2—3—;— Møllefl. 5 Tdr., matr. Konget. Hartkorn. 22 Tdr., Konge og Kicketiende Hartkorn 171—6—;—;—, Præste:

tienden af 177 · 5 — 2 — 1 — med et Følketal 1801 af 408 og 1834 af 463, 1840: 503; 1 Kirke, 1 compl. Hovedgaard, 4 Selveiergaarde, 19 Fæstegaarde 33 Huse med Jord, 22 Do. med nogen Jord. De fleste Beboere Fæstere under Bjergbygaard. Gaardene staae i Almindelighed mellem 6 og 7 Tdr. Hartkorn, kun 1 Gaard (Begravelsesgaarden) staaer lidet under 4 Tdr. H. Af Husene i gl. Bjergby have 13 Hartkorn fra 2 Sk. til 6 Skp. Alle de øvrige Huse have 2 til 3 Tdr. Ld. Lodsieerne ere Bjergbygaard med Hartkorn 138 Tdr., Hagestedgaard i gl. Bjergby med — 2 — 1 — 2 — og Selveierne med 18 Tdr. Af Fæstegodsset er 34½ Td. hoverisrit, men 122½ Td. hoveriptigtigt, men betales med Penge, Bankbestelsen i Jorder, 149,161 Rbd., i Liender 19474 Rbd. Br.-Forfikkning 1834: 92,520 Rbd. Dff. Stiftelser stulle af matr. Høsten af alle Slags eie i Sognet 193½ Td. og af Konge og Kirketiende 22 Tdr.

Til Sognet hører:

1. Bjergbye, nu alm. gamle Bjergbye, vest hen i Sognet med Kirken, Taarnet kamsloiset, Kirken med Kamgavle, 2 Klokker, den mindste fra 1802, den største fra 1804. Kirken hvælvet, Lysekroner til 12 Lys, men Pengene til at anskaffe Lyserne ere her som overalt henlagte til at oplyse Skolerne. Det kan neppe anses rigtigt at berøve Kirkerne sin Prydselse, Lyset vil ikkun berøved blive svagere i Menigheden. De sædvanlige gamle forældede og ramponerede Ornamenteer have. De have her som allebegne lange overlevet sig selv. I Kapellet hviler den af sine Legater til det Dffentlige og sin Skjebne mærkelige Mand, Gier af Bjergbygaard Johan

Adolf de Clerque, og hans Hustru Karen Beckmeister, begge døde 1729. Middagsforskjel silbigere end i Kbhvn. 4' 21".

Præstegaarden 4 Længder Bindingsværk og Straatag tildeels ny opbyggt af nuværende Beneficiarius Hæd Pastor Busck. Stuelængden 14 Fag med gode og smukke Bærelser. De øvrige 3 Længder 76 Fag. God og smuk Have. Priv. Ug. og Engs Hrtkn. 11—1—1—, 92 Tdr Pd. taxer. 87½.

Skolen er den gamle Degnebolig, har 5 Fag til Skolestue og 9 Fag til Bolig for Lærerne og 11 Fag nyt og godt Udhuus, Have, Jord c. 6 Tdr. Pd. og c. 120 Skolebørn.

Til Byen hører 3 Selveiergaarde med 6 Tdr. Hartkorn hver og 11 Fæstegaarde, hver med 6½ Td. S., saa nær som Een, der kun har 4 Tdr. S. paa lidet nær. Desuden Wilhelmsdal ogsaa med Hrtk. 6½ Td., opbyggt af Bjergbygaards forrige Eier Proprietair Lassen. Endnu høre til Byen 33 Huse med Jord, fra 1½ til 6 Tdr. L., samt 20 jordløse Huse, der have omtrent 1 til 2 Skppr. Pd.

2. Ny Bjergby ¼ M. N. D. for gl. Bjergby, en efter Udskiftningen i den senere Tid opstaaet Bye, bestaaer af 8 Fæstegaarde hver med Hrtk. c. 6 Tdr. og 5 Huse, hver med 2 Tdr. Pd. Derved ligger Kirkebjerget, hvorom ovennævnte Sagn.

3. Bjergbygaard, Hovedgaard, ligger i gml. Bjergby og er i sin første Oprindelse opstaaet af forhen ueiet og uoptaget Jord eller af nedlagte Bøndergaard og sandsynlig det S. R. D. V, 117 nævnte Stigsburgh. Først 1392 nævnes den som Hoved: eller som

det da hed rigtigere Hovgaard, og dens første bekendte Eier er en Jacob Bille. Imellem 1720—30 eies den af N. de Clerque; 1787 af Proprietair Lassen. Han solgte den til Major Borneman, af hvem den nuværende Hovedbygning er opført med ret smukke og rummelige Værelser, 1 Etage med Løist foruden Kældere under hele Bygningen, en ny anlagt Have, vidtløftige Udhus. Priv. Hartkorn 35—3—3—, Skovskyd $1\frac{1}{2}$ Td., upriv. under Gaarden 19—4—2—2—, Møstestf. 5 Tdr., Areal 288 Tdr. Ld. og Skov 265 Tdr. Ld., Jorderne jævne og for det meste lerde, 9 Marker, hver 41 Tdr. L. foruden 2 Enghaver. Bjerghby Kirke med Jus patron. Jagt, Fiskeri og Anpart i Skarresø. Overflødig og god Løvsfjær. Bøndergods Ag. og E. Hekt. 256—2—1—1, upriv. Skovskyd 3—5—1—2, Areal et c. 2900 Tdr. Ld., Jordbunden paa Godsset leret paa 30 à 40 Tdr. Ld. nær, der er krattet og stenet, 37 Bøndergaarde, 69 Huse med 2 à 3 Tdr. Ld. Gaard og Gods kjøbtes 1783 for 42,000 Rd. D. G., 1787 for 56,400 Rd., 1803 for 115,000 Rd.

4. Wilhelmødal er opbyggt paa en Bøndegaards Lød med upriv. Hartkorn $6\frac{1}{2}$ Tdr. for en Familie uden for Bøndestanden, og drives af Bjerghbygaards Eier. Det var en almindelig Bøndegaardslød ved Udskiftningen af $6\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn. Men da det ikke var en Eneste af Bønderne, der vilde modtage den eller udflytte sin Gaard derpaa, opbygte Propr. Lassen den selv. Dens hele Areal var uopdyrket og næsten Alt en Ellemose. Nu er det en fortrinlig Gaard med ovenn. Hartkorn og et Areal af $157\frac{1}{2}$ Td. Land. For en Deel Aar tilbage

har der været en Vandmølle paa Bjergbygaards Mark. Møllen er nedlagt, men Privilegiet haves.

Legater: Joh. Ad. de Clerques Gavebrev paa en Gaard til hans Begravelses Bedligeholdelse dat. 10 Decbr. 1816 hos Hofman l. c. S, 324. N. P. Leilmans Gavebrev 6 Decbr. 1783, konf. 4 Junii 1784, til Oprettelse af et Fattighuus for Nødlidende af Bjergbygaards Gods. Om disse Legater see Provst Schads Fortsæt. af Hofm. Fund. 3, 47—55. Af et Notat. h. Hof. X. 76, sees man at Præsten forhen har oatlig havt eet Pd. Korn saavel af Bjergbygaard, som Mørkegaard.

Mærkeligheder: det ovennævnte Sagn om Kirkebygningens natlige Henslyttelse fra Kirkebjergtet til det Sted hvor den nu staaer. Dette er et temmeligt almindeligt Sagn om flere Kirker. Grunden til dette Sagn er ubekjendt, men det var dog værd at efterforske, da det er saa almindeligt.

Mørke Sogn.

Annex til foregaaende Bjergby S.

Stedets Navn udtales og skrives snart Mørke, snart Mørkiob. Af det følgende fremgaaer, hvilket der er det rigtigste. I S. R. D. VII, 123, som det ældste Sted, hvor jeg har truffet Navnet, hedder det Myrælow s. St., men i den yngre Deel af B. G., fra det 14 Sec. S. 34 Myrkow og endelig i S. D. H. 14, 115. Aar 1382 Morkow.

I Gladfare Sogn ved Khvn. er og et Mørkhei, som i S. R. D. VII, 44, nævnes Myrkow, s. S. 58 Mirköwæ og 102 Myrköwæ. Men allerede 1186 i Thork. Diplom. 1, 56: Mürhögæ og Mörthegæ 65 og i S. D. H. 8, 295 og i Orig. Haun. 7: Mürhögæ, hvor da den sidste Stavelse træder tydelig frem og viser, at det rette Navn er Myrkhow eller som vi endnu kalde det sidste Sted Mørkhov. Utsaa enten Myres- eller Myrks-hov, bekendte Adelsnavne i Middeltalderen, see Ad. Lex. 2, 34. S. R. D. VII, 76, 101. D. Atl. V, 1038. og Ved. Sim. antager Adelsnavnet Myre fra det 10 Aarh. Stederne Mørke i Karhuus Stift og Mørkholt ved Fredericia er sandsynlig af samme Oprindelse, dog skrives Mørke ved Karhuus blot Myrke, S. R. D. IV, 474. saa at Etutningsstavelsen er en anden. Navnet Mørklob er sandsynlig oprunden enten af det Marked, der forhen er holdt ved Kirkegaarden der i Sognet, eller og maaskee blot en feilagtig Udtale af Mørkhov.

Sognet ligger 2 M. s. v. for nærmeste Kjøbstad Holbek, omringet østl. af Nr. Jernløse, n. af Kundby, vest af Bjergby og syd af Skamstrup og Frøvendals Sogne. Overfladen næsten overalt jævn, svagt afdalende mod N. O., hvor den tilsidst gaar over i sumpe og tørvede Enge, der tilligemed Kundby Mose og Løvenborg Sumpe i Aldtiden sandsynlig have udgjort en stor Indsøe, der har haft Forbindelse med Holbeksfjorden ved Lussæaen og med Lammefjorden ved Gislिंगæaen. Sydlig i Sognet er Overfladen hoiere opstigende indtil den ved Bentved, Løveden og Bakkerup bliver Bolgefornig. Dog reise sig Bunkerne ikke her af nogen Betyd-

denhed, som i de sydligere Sogne, Skamstrup og Frydendal. Jordbunden er i det hele sandet, i den nordlige Deel torvet og sumpig, i den sydlige gruset. Dog giver den god Afgrøde især i den nordlige Deel, hvor de vidtloftige Torvemoser give en rig vegetabilisk Giødske, naar noget deraf til dette Diemed rigtigt anvendes. Endnu nogen Skov, saavel ved Mørkegaard som Skoven ved Bentved, samt ved Tveden en lille Lund, Tveden Enghave. S. v. gaar en Bæk ud fra Svinningeaaen, der ved Mørke Skov forener sig med Frydendalsaaen, og som der kaldes Nævebækken, men længere oppe mellem Mørkegaard og Løvenborg, Kobbelaen. Skovveien, der nu er meget brugt, da den baade er god og derpaa ingen Bompeng betales, træder often fra ind ved Bentved Mølle, gaar over Bakkerup og Tveden, hvor der er et ret pænt Gjaftigversted, og strax derefter vestlig ud af Sagnet.

Sognets totale Areal 0,2137 □ M. 2149 T. L. priv. Ug. og Engs Hartk. 21-2-2-2 (efter Andre kun 15-2-2-2), Skovskyd 3-4-1-1; Mølleff. :-4-3-1. upriv. Hartk. 199½ Td., Skovff. 1-3-:-2. matr. Kongetiende 17 Td., Kirketiende 18-2-2-2., tiendepende Kongetiende Hctfr. 199-1-3-2; Kirketiende dito 190-:-3-:-, Præstetiende 191-2-1-:-. Folketal 1801: 436; 1834: 641; 1840: 737. 1 Kirke, 1 Skole, 1 ucomplet Hovedgaard, 17 hele Bondegaarde, 6 halve dito, 4 Boellsteder, 59 Huse med Jord og 19 Huse uden Jord. Desforuden 1 Bagergaard, et Krosted. Gaardene staae for meget forskjelligt Hartkorn fra 3 til 9 Tdr. Hartkorn og fra 30 til 130 T. L. Huusmændene have Hartkorn fra 1 til 7

Skpr. og fra 2 til 11 Ldr. L.; Boelstederne fra 1 til 2 L. H. og fra 3 til 16 L. L. Selveierne 18 med forskjelligt Hartkorn fra $2\frac{1}{2}$ til $9\frac{3}{4}$ L. Hæstere af Gaarde og Huse med Jord fra mindre end 1 L. til 8 L. L. og derover, 84 Steder og 19 jordløse Huse. I Sognet mange Haandværkere. Bankheftelsen af Jorder 87682 Rbd., af Tiender 21704 Rbd. Brandforsikringen 74790 Rbd. Dff. Stiftelser skulle eie matr. Hartkorn af alle Slags 216 $\frac{1}{2}$ L. og dito Konge- og Kirketiende 17 L. Lods- eierne ere: Knapstrup med uprv. Ager og Engs Hartkorn 104-3-2- $\frac{1}{4}$, Mørkegaard med dito dito 35-3-2- $\frac{1}{2}$ og Selveiere 59-6-1- $\frac{3}{4}$. Selveierne ere frafjøbte Mørkegaard.

Til Sognet hører:

1. Mørke Bye omtrent midt i Sognet paa en jævn Slette med Sognekirken, der uagtet foretagne Reparationer dog har bevaret noget af sit ældre Præg fra Katholicismen. Den er en Deel større end Biergby Kirke, der er temmelig lille. Taarnet og Kirken har beholdt sine Kamgavle som noget karakteristisk ved alle vore ældre Kirkebygninger, og som ikke kunne være borte uden at berøve dem deres oprindelige Form, 2 Klokker i Taarnet. Et Krusfix med en gammel Munkeskrift paa Korsbjælken, men som ei indeholder noget mærkeligt. Foran paa Alterbordet 3 Qvindefigurer, en gammel katholsk Altartavle med Kristus i fuld Størrelse, nogle katholske Helgener og et Skab til Monstranzen. Under Kirkens Guld en Deel Begravelser. I et Kapel hviler een af Mørkegaards forrige Eiere, og i Sakrestiet staaer Frue Anne Parsbjerg fød Brahe † 1633. Adskillige gamle

Epitaphier, og deriblandt et over Kristine Bryffe † 1570. Middagsforfjel silbigere end Rhyn. 4' 11".

2. Mørkegaard, Hovedgaard $\frac{1}{2}$ M. n. v. for Kirken. Naar og af hvem anlagt, vides ikke. Den ældste Mørkegaard eller som den vist da benævnedes Hovgaarden i Mørke eller Mørke Hofgaard, har sandsynlig lagt i Mørke By tæt ved Kirken; thi man har nylig ved at grave ved Kirkens nordre Ringmuur og flere Steder derved, fundet Grunde af forhenværende stærke Bygninger, der sandsynlig ere Fundamentterne af den ældste Myræskovgarth, hvilken senere er ødelagt og henflyttet til den Holm, hvorpaa den nu staaer, og som i de Tider har lagt enten i en Sø eller dog i et vidtloftigt og utilgjængeligt Mosedrag, hvorved den igjennem Aaen har haat Udseiling i den store Indsøe, der nu fremtræde som Mørkegaards, Løvenborgs og Bognstrups Enge og Moser, og gjennem Gislunge og Tusse-Aaen haat Forbindelse med Holbeksfjorden og Lammefjorden. Den Holm i Sumpene, hvorpaa den nuværende Mørkegaard ligger, hed da Loftholm, og Gaarden fik da dette Navn, som den og i lang Tid beholdt, nu heber den almindelig Mørkegaard. Den nuværende Hovedbygning er opbyggt af Kæmpefor Ladorf, Muur- og Bindingsværk 1 Etage, stor og god Have med Skov, og derimellem flyder den ovenmeldte Aa og gjennem de forhen om Gaarden værende, men nu næsten tilgroede, Grave. Løvegaardsbbygningerne Bindingsværk og Straaetag. Pr. Hg. og Eg. Hrtk. 15-2-2-2; Skovst. 4-1-1-1; upr. Hg. og Eg. Hrtk. i Bjergby Sogn 6 Id.; Bøndergods i Mørke Sogn H. og E. Hrtk. 35-3-2- $\frac{1}{2}$; Skovst. 4 Skp. 3 Ftk.; Møllest. s-4-3-1; i Svinninge Sogn Hg.

og E. Hrtk. 18—2—2—2. Mørke Kirke og Kicketiende med tiendeydende Hrtk. 181—4—1— $\frac{1}{2}$. Tvede priv. Krostad paa Skovsien, Bagergaarden Magrethesminde i Mørke Bye med Privilegium paa Rug- og Hvedebrødsbageri samt Lysstøberi; en Vandmølle ved Gaarden, der dog ei er i Drift. Arealet af Markerne c. 400 T. L., der gennemstrømmes og vandes af Frydendalsaaen. Godset har forhen været 209 T. Hrtk.; men blev frasolgt i Aarene 1798 og 1799. 1793 kjøbtes Gaard og Gods for 46000 Rbd., 1795 for 50000 Rbd., 1801 for 38500 Rbd. og 1802 for 26200, men da var alt Godset frasolgt paa en Rest af 5 til 6 Td. Hrtk. Senere har den forblevet i samme Familie. I den gamle Herredsbog hedder den Mørke Houffgaard. Til Gaarden hører Skovene: Hestehaugen 12 T. L.; Besterflov 84; Granplantagen 6; Humlemose 7, og Nyflov 5 Td. L., i Alt 114 T. L. bevoxet med Eg, Bøg, Ask og Elm.

Mørke Bye har desforuden 10 Gaarde af meget forskjelligt Hartkorn fra $2\frac{1}{2}$ til 5 Td. og derover, og fra 27 til 50 Td. L. Voetskeberne, 3 i Tallet, have 1 Td. Hrtk. og fra 8 til 10 Td. L. Husene 34 med Hartkorn fra 1 til 6 Skpr. og med 2 til 9 Tdr. L., desuden ubegygt og ubortfæstet Hartkorn 4—7—3— $\frac{1}{2}$. Hele Byens upriv. Hrtk. A. og E. 64—:—1—2. Skovskyd 4—1—1—1. Molleskud :—4—3—1. Af Haandværkere har Byen adskillige.

3. Bakkerup, i den gl. Herredsbog Baggerup. I gl. Dipl. har jeg ei fundet den, men at det engang var en Bagges Torp, og ikke Torpen paa Bakken, derpaa kan jeg ikke tvivle, saameget mere, som der ingen Bakker er. Byen har 3 hele og 1 Halvgaard, hine med $8\frac{1}{2}$ T.

Hartk. og 40 til 45 Td. Td., denne 4 Td. Hartk. c. 30 Td. T.; 9 Huse med Hartk. fra $1\frac{1}{2}$ til 6 Skpr. og fra $1\frac{1}{2}$ til 3 Td. T. 4 Huse uden Jord. Jorberne lette. Hele Byens Hartkorn 34 Td. 1 Skpr. I Byen adskillige Haandværkere.

Bakkerups Skole ialt 18 Fag Huus, hvoraf Skole og Stuehuset hver 5 Fag, Have Jordlod $5\frac{1}{2}$ T. T. med 6 Skpr. Hartk. Borneens Antal 120—130.

4. Tveden By $\frac{1}{2}$ M. s. o. for Kirken med Tvede Kro paa den mindre Skallundborgvei, nyt og smukt Gjæstgiverssted med Hartk. $3\frac{1}{2}$ Td. og 22 Td. T. og nogen Skovskjold; en Heelgaard med 6 Td. Hartk. og 4 Skpr. Skovskjold, og dertil 48 Td. T., 5 Huse med Jord fra 5 til 7 Skpr. Hartk. og fra 5 til 11 Td. T., samtlige med nogen Skovskjold. Jorberne ere lette. 2 Huse uden Jord. Tvede Enghave: 7 Td. T. Byens hele Hartkorn Ager og Eng $14\frac{1}{2}$ Td. og Skovsk. $1\frac{1}{2}$ Td. Haandværkere: 1 Skomager, 2 Bøvere og 1 Træskofabrikant. Tvede og Tved er et meget hyppigt forekommende Stedsnavn. I gl Dipl. skrives det uforandret, uden at jeg veed nogen Oplysning om dets Afstammelse, med mindre det skulde være Tvedsved eller Tvedstved.

5. Wenteb Bye, nok rigtigere Wentved, i den gl. Herredsbog Hivendet. Jeg har ellers ikke fundet det skrevet i gl. Skrivter, men man feiler vist ikke meget om man opløser det i Wint:ved eller Wint:tved. Mandsnavnet Wind og Tillægsordet tved eller ved bekjendte. Byen $\frac{1}{2}$ M. s. o. for Kirken med 6 Gaarde, hver med 8 Td. Hartk. og fra 45 til 46 Td. T.; endnu 3 Huse med 1 til $2\frac{1}{2}$ Td. T. med paahvitende Hartk. 1 til 2 Skpr. og en Smidie med 5 Skpr. Hartk. og 3 T. T.

Byens hele Hartk. af U. og E. 61—2—1—1. Jorderne bakkede og lette. I Byen ere adskillige Haandværkere.

6. Nøkkentved $\frac{1}{4}$ M. n. o. for Kirken med 2 Gaarde fra $7\frac{1}{2}$ til $9\frac{1}{2}$ Td. Hartk. og 98—131 Td. L., en dito med 4 Td. Hartk. og 30 Td. L. og samtlige noget, skøndt ubetydeligt, Skovfl. 1 Boelsted for 2 Td. Hartk. og 16 Td. L. 10 Huse med Hartk. og med 2 à 3 Td. L. til hver. 3 Huse uden Jord. Byens hele Hartkorn er noget over $2\frac{1}{2}$ Td. og Skovfl. $1\frac{1}{2}$ Skp. Jorden sandet og gruset; i Byen nogle Haandværkere. I den gl. Herredsboog hedder Byen Nøkkentved, men 1382 i S. D. H. 14, 115, hedder den Nøken Nethweth (?). Ved Byen en smuk lille Skov. Byen ligger paa en Banke. Derved et Ellekrat med nogle andre Træer.

Mærkelig hedder: Den gl. Munkeskrivt paa Korsbjælken i Kirken. Syd for Bakkerup ligge 3 Banke, der benævnes Storkeholm, Spiicholm og Kirkebjerg; paa hvilken Sidste der i fordums Tid skal have lagt en Kirke. Saavel Bankens Navn, som Muurstenene man der endnu finder, stadsfæste Sagnet, formodentlig dog kun et lille Kapel. Ligger ingen. —

Skamstrup Pastorat.

Deetil: Skamstrup og Frydendals Sogne.

Et af de mærkeligste Sogne i denne Egn. I S. R. D. VII, 34, 123. benævnes det Skamstrup; ligesaa i et Dipl. i Suhms mindre Skrifter 9, 295, Nat 1199;

faa og i S. R. D. IV, 473 med en tydfactet Skrivemaade Schamstorp. Oprindelsen sandsynlig af det gamle i Middelalderen velbekjendte Navn Skammel, der forekommer i S. D. S. 10, 958. og senere ofte. Traditionen nævner her endog bestemt en Ridder Peder Skammel. Dog findes ogsaa Navnet Skalm tidligt, maafføe Nedstammelsen og deraf. En Thuri Skalm 1188 i An. Ecl. I, 455, og siden ofte.

Den største Deel af Sognet er een af de betydeligste Høiegne deromkring. Herfra afbaler Dverfladen mod N. og N. D. med Bakkeisninger og Dale, indtil den sænker sig under Lammesjørdens Bænde. Men da Sognet ligger affides, finder det kun faae Besøgere og endnu færre, der have Sands for slige Ting, hvikaaarsag denne som faa mange andre skjonne Egne i vort Fædreland ligge begravne i Forglemmelse. Keiste kun vore Kunstnere mere indenlands og mindre udenlands, vilde vort Fædrelands mange skjonne Egne snart beskues baade paa Lærredet og Papiret, og vi vilde da blive forskaanede for de mange uskjonne og smagløse Landskabsstykker, der ikke interessere nogen eller dog kun meget faae, og som i sig selv sjælden kunne have nogen Interesse for os.

Sognet ligger 2½ M. s. v. for nærmeste Kjøbstad Holbek, paa Stedet Dndløse og Frydendals Sogne i Vest, Mørke, Bjergby og Jyderup i Nord, Holmstrup i Vest og Naemosen i Syd, hvor den nu gjør Skjellet imellem dette og Løveherred. Dverfladen er overalt, naac Strækningen ned ved Naemosen undtages, høi, banket, stenet, ofte stærkt leret især ved Skamstrup By og sydlig og østlig hen ogsaa enkelte Stæder sandet med mange Afværlinger, ned ved Naemosen sumpet og torvet, nordlig

ved Benneboe og Syvendekjøb, leiet. Mange smukke Egne, mange delilige Prospecter fra Sognets mange høie Banker i alle Retninger, hvoraf adskillige ere af saa betydelig Høide, at selv Obsherreds høie Banker, ja selv Børhov seet derfra, synes ikkun som en maadelig Banke. Men det er overalt Tilfældet i vort flade og bølgesformige Land, at endog de høieste Banker synes ubetydelige, naar man stiger en 40 til 60' i Weiret. Banken Knosen s. v. for Kirken er dog af saa anseelig Høide, at man paa den kan til forskjellige Tider af Dagen efter Solens Stand tælle 72 Kirker med et godt Die. Man sees derfra desforuden Slagelse, Kallundborg, Ringsted, Sorøe, Roeskilde og Holbek. Sørninge Bye ligger saa høit, at den meget tydeligt kan sees strax uden for Slagelse Port, Davrehøi er en Fortsættelse af det Bakkestrog, hvorpaa Knosen ligger. Gierrebjerg et strax s. v. for Kirken, er uagtet det ei er saa høit som Knosen dog saaledes, at selv de anseeligste Banker deromkring ligesom sænke sig ned for det i Stetten. Derpaa er endnu Levninger af en Redoute, der ikke synes at være af stor Alder, maaskee fra Krigen 1650 til 1660. Desforuden: Harpebjerg et i Nærheden af Knosen med nogen Skov omkring Toppen, Kulbjerg et i Biinskoven, Bullemosebjerg et henimod Broekjøb, Ulkebjerget i Skoven og Næststokkebjerg sammesteds. Det smukke Skove findes endnu her i Sognet, nemlig Møllestoven, Biinskoven og Seiestoven, eller som den og inddeles i: Skamstrup, Tommeup og Skellingsted Seie ca. 4 à 500 Tdr. L. paa Skamstrup, Skellingsted og Sørninge Marker, der efterhaanden er samlet af fornavnte Byers og Benneboes, Præstegaardens og Degn:

stavens ved Udflytningen under Hovedgaarden inddragne Skovlodder. Nogen Bustværst paa Bankernes Sider og noget Elle i de lave og side Dale. I den n. o. Udkant af Sognet krydse Kallundborg Skovvei og Nøckjobings Landvei til Ringsted hinanden.

Sognets totale Areal c. 0,4912 □ M. = 4928 Tdr. Ld. med privil. Ag. og Engs Hartk. 17-4-1-1; Skovff. :-3-1-1; upriv. Ag. og E. Hartk. 363½ Td.; Skovff. 6-6--2; matr. Kongetiende 31½ Td., Kirketiende 37-1-1-1; tiendepdende Kongetiende 363-1-1-1 som og Kirke- og Præstetiende; et Hølfetal 1801: 740; 1834: 859; 1840: 856; en Sognekirke, 1 Præstegaard, 2 Skoler, 52 Gaarde af forskjellig Størrelse og Areal, 62 Huse med Jord og uden Jord 24. Gaardene staae i Almindelighed mellem 4½ og 7½ Td. Hartk. og have fra 40 til 70 Tdr. Ld. Husene, hvoraf 40 med Hartk. fra 2 til 7½ Skp., have 4 til 8 Tdr. Ld. og derover hver. Huusmændenes samlede Hartk. er: 12-7-2-2. Lodsierne ere: Fryndal med 339-1-3-1½; Communitetetet 7-6-3-; under Lindholtsgaarden, der er Arvesætte. For omtrent 40 Aar siden skal der have været 12 Arvesætere. De vare som Arvesætere i Manges Eie. 1830 vare der kun 7; og 1840 kun 5. Resten ere efter at Arvesæterne have forarmet sig, faldne tilbage til Godseieren uden Vedertag og ere nu simple Fæstere. 1830 vare der 4 Arvesætere i Skellingsted, 2 i Benneboe og 1 i Svendekjøb. Efter Tabelværket var 394½ matr. Hartk. af alle Slags offentlige Stiftelses Eiendom. Af Selvsiergods var der 1 Sted paa 10½ Td. Hartk. og 1 med 1½ Td. Do.; 5 Steder i alt med 32½ Td. Hartk.; 3 Steder med Hartk. under 1 Td. og

2 Huse uden Jord. Af Fæstegodset var 344 Tdr. høverigjørende og intet hoverisfeit. Bankhæstelsen paa Jorder 1297460 Rdb., paa Tienden 3954 Rdb.; Brandforsikringen 84880 Rdb.

Til Sognet høre:

Skamstrup Bye, høitbeliggende, omgivet af endnu høiere forðum flovklædte, nu nogne, lerede tildeels stenede Banker. I Byen Sognets temmelig store — thi den blev i sin Tid bygget til baade Skamstrup og Frydenbøls Sogne, der da ikkun vare eet Sogn — men for omtrent 50 Aar siden af dens da værende Eier, den i Landoæfenssagen bekjendte Conferenceraad Hansen, moderniserede Kirke med karnsløisde Taarn- og Kirkegavle, hvilket naturligviis ifølge dens Bygningsform har betaget den første Delen af dens Anseelse. Den ligger paa en Banke, har 2 Klokker, den største fra 1646 med en vidtloftig Indskrift, revnet og klinket, den anden med Indskrift i Munkebogstaver: Ave Maria, gratia plena. Taarnet er saa rummeligt, at der endnu er Plads til 2de andre Klokker foruden de 2, der allerede ere der. Kirken og Choret sammenhængende uden noget Skilleværk, ingen Apsis bag Alteret, som meget almindelig ellers, ret lys og smuk indvendig, men ikke moderniseret med fornøden Kundskab og Smag. Det gl. Altar og Tavle fra 1488 er aldeles skjult af et nyt, hvis Tavle malet af Høier forestiller Christi Opstandelse, næsten aldeles lig det i Frydenbøls Kirke. 2 ret skønne kanelerede Søiler, Joniske eller Doriske erindret jeg nu ikke, bære Gæsfen, hvorover et i udmærket Grad smagløst Englepår holde Kalken. Derover Trinitets Symbolen med Gloria. Smukt og tildeels prægtigt Altarklæde af pur-

purrodt Fløjel med Guldgaloner fra 1781. Præstens og Degnens Stole, En ved hver Side af Altaret — en høist upasselig Placering ved Siden af Altaret, dog er den Stoel, der er den egentlige Degnestoel, paa sædvanlige Sted. Daaben af Steen og malet, der ubi det sædvanlige Døbefad, der her er af Tin fra Blipalsderen — hvilket kun lidet passer sig til det stadselige Altar og Altartoi, — og meget stoot med halvkugleformig Bund, hvorom der siges, at det skal være fundet paa Marken i en Banke, hvilket dog neppe er troeligt. Det er uden al Indskrift og heller ikke er der noget Tegn til at Indskrift derpaa har været. Wagen findes i Kundby Kirke. De synes at være fra Neddyppelsens Tider. Prædikestolen smagløs med Skrivt i 3de Linier. De 2de deraf indeholde Bibelsprog, den 3die at 1591 blev Prædikestolen forfærdiget af N. Laurikøn i Skamstrup og Oluf Mogenson i Syvendekjøb, da Hr. M. Andersen Skaubo var Sognepræst. Desuden Dorthes Gjøes Navn og Baaben. Et nyt smukt og godt Orgel med Indskrivt: den 20 Juni i 1788, som Minde om Staansbaandets Løsning, givet af Godseieren, Herr Khrre van Deurs. Ligeledes en bronceret Christusfigur, paa Altaret. (Om Altaret er det rette Sted her til torde man vel meget betvivle). Nogle gl. Baabener paa Qvindestolene fra 1584 og Bogstaverne F. A. R. K. 3: Frue Anna Rosenkrands. Paa Kirkegulvet en Liigsteen over Henrik Hanssen Holm † 1745 med en Table derom paa Bæggen; en Do. fra 16** med Indskrivt paa Vers, hvoraf Intet paa nogle Endelsestriim nær kunde læses; en Do. i Gangen med Indskrivt om Randen: Her hviler den salig Pige Dorete Nielsdatter, som er barnfødt i Buchte:

rop Præstegaard og døde i Skamstrop den ... Decbr. Anno 1669. Gud giffve hende en glædelig Opstandelse. En Steen i Choret, der paa Latin indeholder en Op- tegnelse paa Sognepræsten Wanstedts der begravede Fa- milie fra 1666—1671. Alle Kirkestolene malede og sym- metriske, paa hver Side 29. Paa Kirkegaarden 3 ind- begnede Begravelsespladse, hvoraf den Ene over den sidst afdøde Sognepræst Herr Schönning. Paa Kirke- gaarden en græuelig Marmorsteen i Form af en Liq- kiste uden Indskrivt, hvoraf et Stykke er afbrudt. Ring- muur om Kirkegaarden, der nu er planeret og inddeelt til Familierne i Sognet. Der er ingen Gang bag Altaret, hvortil der dog er Plads, naar Vedkommende kun havde havt nogen Kundskab om hvad der hører til en passende Kirkeindretning. Den hos Hofm. l. c. 8, 313 anførte Steen med latinisk Indskrivt af daværende Sognepræst Wansted forefindes endnu ved den sydlige Kirkegaardspørt, men overkalket. Middags Forskjæl fra Klyn. 4' 17" sildigere.

God Præstegaard tæt ved Kirken. Den Gamle afbrændte for en Deel Aar siden. Stuelængden Bin- dingsværk og Tegtag. De øvrige 3 Længder Stræ- tag. Stor og smuk Have med skønne Udsigter over de lavere Landstrækninger. Priv. Ug. og E. Hartkorn 10—3—1—2; Skovfl. :—2—2—2. Areal 88 $\frac{3}{4}$ Td. Td. til Taxten 50.

Skole maadelig Bygning, og Læerne maadeligt, skjønt anordningsmæssigt aflagt. Men dette synes at være Tilfældet overalt. Have, Jord 5 Td. Td., 80 til 90 og fl. Skolebørn.

Desforuden 16 Gaarde, hvoraf 15 med c. 6 $\frac{1}{2}$ Td. Ug. og E. Hartk. og 1 med 7 $\frac{1}{2}$ Td., nemlig Lindholts-

gaarden, Arvesæster under Communitetet, med gode grundmurede Bygninger for en Familie uden for Bøndestanden, gode Værelser, Skjøn Beliggenhed, smuk og god Have og god Skov. Gaarden er anlagt paa en temmelig høj Banke og neden under i Dalen en Skjøn og klar Bæk. Desforuden 21 Huse, hvorefter 15 have Jord og Hartk. Ug. og E. fra $1\frac{1}{2}$ Skr. til 5 Skpr. med forskjelligt Areal af 3 Tdr. Ld. Gaardene have c. 50—60 Tdr. Ld. Jordløse Huse 6. Der har tilforn været 17 Gaarde, men den 17 er nu nedlagt og indtaget til Skov og dens Jordeb udgjør det Areal, man kalder Skamstrup Seje (hvad er det?). Nogle af Huuslodderne ere ubegygtede og af disse ere nogle lagde under Wiinhuset, et Skovfoged Huus under Skellingsted Bye med $1\frac{1}{2}$ Td. Ug. og E. Hartk. Af Skamstrup Mark ligger et Areal af 4 Tdr. Hartk. under en Gaard i Ulvig, Unløse Sogn, Mærlose Herred, men hvorefter dog Tienden svares til Skamstrup Kirke og Præst.

2. Skellingsted B. har jeg ingensteder fundet nævnet i de Diplomer og Skrifter som mig ere komne for Dje. Skriver og Skellensted. Oprindelsen til Navnet sandsynlig i et Mandnavn Skelle, Skjelm eller Skelling, der forekommer i gl. Skrifter: S. D. H. 14, 301. Aar 1392; S. R. D. IV, 516; S. D. H. II, 220. S. R. D. VI, 301. Byen $\frac{1}{2}$ M. s. s. v. for Kirken ned mod Næmøsens Enge, har nu kun 7 Gaarde, da den 8de er indtaget til Skov, og hvis Jordeb udgjøre Skellingsted Seje. Den 7de Gaard er deelt til 3de Boesteder, med forskjelligt Hartk. De øvrige have hver c. 5 Tdr. Ug. og E. Hartk.; deriblandt 1 Arvesæster; 14 Huse, 5 med Jord og Hartk. fra 2 Skr. til $4\frac{1}{2}$ Skp.

foruden Wiinhuset, der har Jordeb fra Skamstrup, Skellingsted og Sørninge Byer. Den almind. Mening om Navnets Oprindelse er den, at det skulde komme af Skjel, terminus, fordi Byen ligger i Skjellet mellem Miarløse, Løve, Allsted, Skippings og Tusse Herreder og i Skjellet af Holbeks, Sørbegaards, Sorøe og Kallundborg Amtet. Men Enhver sees nok, dette har ingen Sandsynlighed.

3. Sørninge B. $\frac{1}{2}$ M. s. v. for Kirken, ligger meget høit, saa at Byen kan sees langt fra endog fra Elagelse Smedegades Port; har nu 7 Gaarde, hver med $4\frac{1}{2}$ Td. Hartk., den 8de udparcelleret og nu meget vel dyrket af 6 Huusmænd, hver med $\frac{1}{2}$ Ug. og $\frac{1}{2}$ E. Hartk. fra $1\frac{1}{2}$ til $7\frac{1}{2}$ Skp. og et Huus uden Hartk. og Jord, alle af den neblagte Gaard. Arealen til Gaardene er fra 50—60 Tdr. Ld. og for Husene fra 3 til 9 Tdr. Byen nævnes alt fra 1080 og 1199 i Suhms Smaafrivter 9, 295, 1284; h. Thorkel; 1, 162 alle 3 Steder: Sørningi, S. R. D. IV, 473. og Sørninge ibid. 522. Man ugleder Navnet af Søren, men Byen er ældre. Ligesom Sorølev, Sorby, Sorsum er Sørø-Leif, Sørsby og Sørsbjerg, saaledes dette Sørsinge. En Ebbo Søor M. D. 1, 152.

4. Bennesbo By S. R. D. VII, 46, 47, Bendebothe og Nat 1315 og 1414. ibid. IV, 510. 522 Bendebothe α : Bennesbo. Mandsnavnet i Adels Lr. 1, 40; S. D. β . 9, 297, 319, 374, 419. Byen $\frac{1}{2}$ M. s. v. f. Kirken med 10 Gaarde; hvoraf 9 hver med $\frac{1}{2}$ Ug. og $\frac{1}{2}$ E. Hartk. 6 Tdr. og 1 med $6\frac{1}{2}$. 4 Boelsteder med $\frac{1}{2}$ Ug. og $\frac{1}{2}$ E. Hartk., hver fra $2\frac{1}{2}$ til 3 Tdr. Af Gaardene ere 2de Urvefæstere. Husene i alt 22, hvoraf

14 med Jord og Hartk. fra 2 til $7\frac{1}{2}$ Skp. og 8 Huse uden Jord. Herfra skal være taget Jord og lagt til Svendekjøb, som Godtgjørelse for det, der af deres bedste Jorder skal være lagt under Frydendals Hovedgaard. Her begynde Bankerne at reise sig stedse høiere spdvæst efter, ligesom og Benneboeaaen, der siden i sit Løb deels gaar nord paa ad Svinninge til, deels ved en Biaae forener sig med Frydendalsaaen og senere med Tusseaaen, her tager sit Udspring.

5. Svendekjøb 3: Svendes-Kjøbing, Mærked, Handelsplads, et Navn, hvor unberligt det end mueligen nu forekommer os, dog i Middelalderen ikke ualmindeligt. Saaledes nævnes Aar 1421 en Svende Weintson i Kyggringe, D. M. 5, 300, lige Navn S. R. D. VII, 50, IV, 510 Aar 1315. S. D. S. 10, 648 Aar 1270; og ellers ikke fjeldent. Byen ligger $\frac{1}{2}$ M. N. f. Kirken med 8 Gaarde, hver med $7\frac{1}{2}$ Td. Hartk. Ag. og E. 4 Halvgaarde og 22 Huse alle med Jord, men uden Hartk., der skal være taget fra de 4 fornævnte Halvgaarde. Af 2de Mørkegaard frafolgte Hovmarker, der kaldtes Skamstrup Lverdrev, blev Selveiergaarden Lille Mørkegaard oprettet med privileg. og tiendefrit Ag. og E. Hartk. $6\frac{1}{2}$ Td. og 70 Tdr. Td., en ret smuk Gaard med en grundmuret og teglhængt Stue-længde og smuk Beliggenhed ved Veien fra Frydendal til Skamstrup. Jordbunden leret.

Mærkeligheder: en Steendysse i Sønderfloov ved Wiinhuset, hvori et Gravkammer fra Hedenold; ligesaa i Wiinhusets Gaard et Altar paa 5 Opstandere. I den største Steendysse imellem Skamstrup og Wiinhuset findes ingen af tilhugne Kvaderstene grundlagt Bygning.

Det man tog for Fundamentet til en Bygning er en firkantet Indfatning til en eller flere Grave fra Oldtiden; der findes derved heller ingen tilhugne Stene. Dens hele Længde er 64 Alen, Bredden 12 Alen, Parallelogram. omsat med 70 til 80 store Stene, der deels endnu staae i deres Række, deels ere omfaldne. Parallelogramet synes at have været deelt i 4 ligestore Gravstæder ved Mellemrækker af store Stene; men nogle af disse Afdelinger ere i en lang Række af Aar saaledes opfyldte med Markstene, samlede af Agrene allevegne fra, at det er vanskeligt nu at fjælné mere end 2 Mellemrækker og deels er det hele Gravsted meget stærkt overgroet med Buske og Træer, der have stude sig op imellem Stenene. Paa et Gravkammer i Rummet næst den nordlige Ende findes endnu en temmelig stor Overligger, der, saavidt sees kunde, hviler paa 4 til 5 Underliggere dybt i Jorden, hvis Abninger og Mellemrum ere fyldte med henkastede Markstene, Båutastene i Enderne fandt jeg ingen; men de kunne gjerne være der omfaldne og skjulte med Jord og Stene. Paa Bennemark, paa Jens Andersens Løb, er et meget vel bevaret Gravsted i en Høj med en Dæksten paa 4 Opstandere. Paa Søringes Mark ere 3 Begravelser fra Hedenold men, alle tre bestaaende og tildeels omvæltede. See Antiqu. Ann. 1, 139.

Banken Knøsen 309' over Havets daglige Vandstande rettet i Syd og Nord, langsomt opstigende, ei langt fra Byen i s. v., har en ikke ringe Høide, thi Børhov i lige Linie $2\frac{1}{2}$ M. derfra i N. synes fra dens Top ikke at være af nogen stor Betydning, uagtet den fra alle de øvrige Banker i Herredet viser sig meget anseelig. Den er paa Toppen og den vestre Side af Na:

turen besaaet med en saa stor Mængde Steen, at den, uagtet der ellers intet vilde være hindertigt, ei kan pløjes eller saaes; men deriblandt findes intet Tegn til Gravkamre eller Sligt fra Hedenold. Paa Toppen er opreist en aflang Steen af ringe Hoide, maaskee som Signal eller Minde om andre nu ubekjendte Ting og derom er lagt en Deel større og mindre Steen. Stedet var en trigonom. Signalpost ved Bugges Opmaalinger i Sjælland. — See Bugges Bess. over Opmaalingsmaaden, der er brugt ved de geog. Kortet 71 og 72 og Kortet derved. I Flugt dermed og lidt Syd hen ligger Davrehoi og noget længere Syd hen ligger Harpebjerg med nogen Bussvært paa Toppen. S. D. for Kirken og i selve Byen eller strax derved ligger Gierre eller Gierrebjerget, hvis flade Top sees tydeligt at være bragt i sin nuværende Form af Menneskehænder, og man skulde næsten troe at hele Banken var oplasket eller dannet ved Kunst. Det øverste Voldsted inden for Graven er en \square af c. 600 \square Alen; deruden for en nu aldeles tør Grav paa hver af \square Sider c. 60 Alen og med en Brede af 12 Alen. Denne Grav er igjen omgivet af en ydre Vold, hvorigjennem 2de store regelmæssige Abninger eller Udgange. Paa alle 4 Hjørner utvivlsomme Levinger af Runddele eller Bastioner, kun er det n. v. Hjørne eller Runddeel nu bortført til Veiflydning. Ingen Steensætning eller Rubera af Bygninger er der Spor til. Opgangene til Voldene ere meget stejle og det synes som den ydre Vold har været kombineret med den indre ved en Mellemvold, hvoraf endnu Spor sees. Den øverste Blade eller Rum er af omtrentlig lige Hoide med Kirketaget og omtrent 50' hoi. Det var at ønske, at der

af Kyndige maatte blive anstillet Undersøgelser over dette Fæstes Anlæg og Beskaffenhed førend det mueltigen reent forsvinder; saa meget mere som det ligger i en Egn, hvorefter man ei skulde vente Levninger af Befæstningsværker. D. Act. 6, 188. melder herom: „Ved Skamstrup Bye ligger i Ravnebjergs Bang en høi Banke, afstulken i □ med et Batterie og efter en Tradition skal Byen forhen være kaldet Skammelsstrup efter en Herremand nemlig Peder Skammelsen som skal have ejet Byen og boet deri og have havt denne Banke til et Lyfsted.“ Men Anlægget ligner ei noget til Lyft, og det er ogsaa saa regelret anlagt som Fæste til at det skulde have havt anden Bestemmelse end den det udviser. Det ligner temmelig Wallensteins Leir ved Aarhus, dog er det en Deel mindre i Udstrækning. Muligt er forskandset Leirsted, som de i Sjælland i Krigen 1658—1660 sig opholdende affødrede Svenske Korps have havt til deres Station, da de ei kunde ligge sikke i Byerne adspredte. Fæstet ligger saaledes, at det aldeles dominerer Kirken og Byen, og kunde let blive Herre over enhver Bevægelse der.

Det i Biihusets Gaard staaende Altar hviler paa 5 Opstandere. Det helder nu meget mod Vest, da de 2de østlige Opstandere have bøiet sig ind under Dækstenen, medens de vestlige Modstaaende have holdt sig. Det kunde endnu med liden Møie rettes. Dækstenen er $4\frac{1}{2}$ Alen lang og $3\frac{1}{2}$ Alen bred. Den indvendige Abning er ogsaa her opfyldt med store Steen, som er vel, thi uden den Hjælp, som disse afgive til Opstanderne, vilde Dækstenen for længst være nedstyrtet. Biskop Dr. Münter har paa sin sidste Visitatsreise været her og lyst Fred over Monumentet. Den har igrigt intet Mærke:

ligt, ei heller nogen Indskrift; et Baaud af Feldspat med noget Glimmer trækker rundt omkring den i sin største Længde. De paa Sørninge Mark omtalte 3 Steensætninger, have noget Mærkeligt ved sig. De 2 i Klugt med hinanden ere Gravkamre, begge aabnede og spidte med Marksteen og begge bedækkede med en stor Dæksteen, der paa den vestlige Side er fludt fra, saa at Gravkammeret er aabent og tilsyns. Den østlige er nu ligeledes aabnet og en Marksteen er fludt under Dverliggeren, for at man i sin Tid kunde komme til Gravkammeret, hvorpaa Dverliggeren umiddelbar hvilede. Begge Dækstenene eller Dverliggerne ere flade paa den underste Side, der har sluttet til Gravkammeret, men afrundede paa den øverste Side. Begge Gravkamre som alle af dette Slags meget smalle $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Alen og Længden $3\frac{1}{2}$ Alen, begge aldeles lige i alle Dele, og begge paa een og samme langstrakte Hoi, der vender i Øst og Vest, og begge lige op til Dækstenene nedtrykte i Jorden. Et par derved er den 3die Steensætning, men den staaer frit over Jorden, hvilende paa 5 Opstandere, men her er den østlige Opstander kommet udenfor Dverliggeren, i det de vestlige have forskudt sig og tildeels ere sunkne. Den hviler endnu paa de sunkne Stene og kunde ligesom den i Biiehusets Gaard uden stor Besværighed reises op i sin forrige Stilling. Omkring Høien er der Spor af en steensat Kreds, ligesom der og omkring de førstnævnte Begravelser er et steensat Parallelogram af store men nu omvæltede Stene.

Legater. Et jordløst Huus, der kaldes Hospitalet eller Stakelhuset, er af Godseieren opbyggt i Skamstrup Bye til 10 à 12 Lemmer, der vedligeholdes uden Byrde for

Menigheden, men hvorover ogsaa Godseieren allene bid-
 ponerer. See Provst Schachs Fundatsamling 3, 70.

Frydendals Sogn.

Annex til foregaaende Skamstrup Sogn.

Frydendal er nu Sognets som Hovedgaardens
 Navn, men kun fra 1688, thi da befalede Fr. III, og
 lod det tinglyse, at Gaarden, under Straf, skulde benæv-
 nes saaledes. Kort forhen havde han ladet den kalde
 Frydensborg; men før den Tid og siden længe efter har
 Sognet neppe havt noget særskilt Navn fra Skamstrup,
 men Kirken været anset som et Kapel eller Filial derunder,
 thi det nævnes ikke som Sogn hos Hr. Bernsen, hvori-
 mod Torbensfeld Gaard og Birk nævnes. Der har alt-
 saa neppe været noget egentlig Sogn førend i de senere
 Tider, da det har faaet sit Navn efter Hovedgaarden.
 Denne hed forhen og Torbensfeld, ikke efter den uylfke-
 lige Torben Dre, som jeg hører mange mene, men efter
 en meget ældre Torben, thi Navnet Torbensfeld havde den
 længe før og nævnes alt 1346 som Hovedgaard under
 Skamstrup Sogn. Forst 1459 fik Gaardens og God-
 sets daværende Eier Engelbrecht Bydelsbach, der forme-
 delst Svangelighed ei kunde komme til Skamstrup Kirke,
 og desaaarsag sogde og fik Pavens Tilladelse til at bygge
 en Kirke ved sin Gaard Torbensfeld, hvortil, foruden Ho-
 vedgaarden Torbensfeld, ogsaa Byen Torbensfeld, der da be-

stod af 12 Gaarde og Simensfeld af 3 dito hørte. senere blev det af Biskoppen tilveiebragt en Forening mellem Sognepræsten og Bydelskads, hvorved det bestemtes, at hiin for at forrette Gudstjenesten m. v. i Kirken ved Torbensfeld skulde af Torbensfeld Gaard nyde $5\frac{1}{2}$ Pd. Korn, foruden Tienden saavel af Gaarden som af Torbensfeld og Simensfeld Byer, og saaledes blev da efterhaanden Torbensfeld et fra Skamstrup adskilt, men dog stedsde der til annecteret Sogn.

Nuværende Frøndal Sogn ligger 2 M. s. v. for nærmeste Kjøbstad Holbek, omgivet af de paaastøbende Untøse, Søndersted, S. Jernløse, Møkke og Skamstrup Sogne. Overfladen opsligende baade sønder og nord fra, afværende med mange for det meste flodbegroede Banker, leret, sandet, stenet, krattet og overhovedet af samme Beskaffenhed, som Nabo sognet Skamstrup. Skovene anseelige og de bedste i Herredet, indtage omtrentlig det Halve af Sognets Overflade. I oekonomisk Henseende kunde man maaskee klassificere Jorden saaledes. Det Areal, som forudm udgjorde de under Hovedgaarden indtagne 12 Gaardes Jord af Torbensfeld Bye, kan ansees som meget god Jord. Det Areal, der laae under Simensfeld Byes 3 Gaarde, ligesom og det, der for omtrent 50 Aar siden blev indtaget af Syvendekjøb, kan ansees som ret god Jord. Det øvrige er Skovbanker og af samme Beskaffenhed som Jorden i Skamstrup Sogn. Simensfelds 2de sidste Gaarde ere afbrudte i den senere Tid og 6 nye Huse i deres Sted opbyggede, men derimod 6 andre Huse paa Gobjerg, en Banke der i Sognet, afbrudte. Omtrent midt i Sognet, ligger 4 Emaasøer i østlig og vestlig Retning, hvoraf de 3

østlige ikkun ere som Damme. Den vestlige er den største, kaldes og Frydendals Sø. Ved dens østlige Bred ligger Frydendal Hovedgaard. Fra Søen udspringer Frydendals Aa, som strax derefter driver Frydendals Mølle, gaaer videre nordlig og østlig for Syvendekjøb, forener sig siden med Bækken fra Vennebo's og Spvenkjøbs Enge, gaaer derpaa vest forbi Mørkegaard ind i Rumbby Mose, hvor dens østlige Arm, som der er ledt ind i Tusseaaen, faaer Navn af Kobbelaen. Dens vestlige Arm er ligeledes ved Grovter ledt ind i Bislingeaaen. Aaen bærer i Sognet og for saavidt den passerer dette, Navn af Kærebækken. Nyekjøbings Ringstedvei fra N. V. til S. D. passerer nær forbi Frydendals Kirke og Gaard, der begge, hver i sit Hensyn fortjene de Reisendes Opmærksomhed. Egnen er meget smuk, og Frydendals mange solide og anseelige Bøgninger give Stedet Udseende af en Kjøbstad. Nu da alle Gaarde ere neblagte og indtagne under Hovedgaarden, indeholder Sognet intet andet eller mere, end Hovedgaarden Frydendal selv, en Vand- og en Veir-Mølle, en Birkedommergaard uden Birkedommer, samt en Skole, de 3 sidste ved Landveien. Middagsforfæjel sildigere end Rhyn. 4' 12".

Sognets totale Areal circa 0,1395 □ M. c. 1399 Tdr. Pd. med privil. Ag. og Engs Hartkorn 77 Tdr, Skovskjyd 10½ Td. Møllekjyd 3½ Td; upriv. Ag. & Hrtk. 24—1—1—1, Skovff. :—4—2—2, tiendebyende Hartkorn for alle 3 Tiender 14—1—1—1. Folketal 1801: 160, 1834: 179, 1840: 161, med 1 Sogneskole, 1 Skole, en complet Hovedgaard, 18 Huse med Jord af Hovmarkerne, 5 jordløse Huse, en Birkedommergaard, en Veir- og 1 Vandmølle, begge uden Jord:

tillæg. Fæstegodsset $3\frac{1}{4}$ Ldr. Hartkorn fordeelt paa 21 ovennævnte Huse, hvilket Hartkorn tillige er hoverijsrende. Bankhestelsen af Lørdene er oprindelig 79960 Rbd.; af Tiender 1587 Rbd.; af Bygninger 11200 Rbd. Brandforsikringen 249660 Rbd.

Til Sognet hører:

1. Frydendals Kirke strax n. o. for Hovedgaarden, meget lille, dog med Taarn, bygt af fornævnte Eng. Bydelsbad 1459. Kirke, Taarn og Chor med 4 af de alm. Korshvælvinger, hvoraf Kirken har 2, Taarnet og Choret, hvert 1. Taarnet meget smalt med 2 Klokker, den største med en fransk temmelig uforstaaelig Indskrift fra 1562, den mindste med Munkekskrift: anno Z. M + CDXC quarto Maria. Altertavlen forestillende Opstandelsen malet af Krock 1722, men foruden det, at Forestillingen er aldeles uhistorisk, saa er Arbeidet saavel i Kompositionen, som i Udførelsen maadelig i temmelig høi Grad. Godseieren Herr Kherre v. Deurs har ogsaa hertil skjenket et Orgel med samme Indskrift som er omtalt ved Skamstrup Kirke, og en bronceret Kristusfigur paa Alteret. Ingen Gang bag Alteret og ingen Apsis, som dog temlig almindeligt findes paa alle smaae Kirker. Præstens og Degnens Stool, hver paa sin Side af Alteret, hvilken Anbringelse rober kun lidet eller ingen Kundskab om kirkelige Ting. Prædikestolen med Fresken og de 4 Evangelister i Billedhuggerarbeide. Paa Prædikestolens Himmel adskillige adelige Waabener, det synes at være fra Kirkens ældste Tider 1459. Daaben med Messingsfad fra Messingalderen, med den sædvanlige Indskrift; mater X virgo casta ave! med Munkebogstaver af den paa Dobesøndene sædvanlige

Form; et Dæffel derover af gjennebrudt Messing, halvfugleformig fra 1723. Stor Herstabsstol med meget høie Vinduer oven over Gulvets Kirkestole. De 4 overste Kirkestole, med Emblemer af Tro, Haab, Kjærlighed, og — Klogskab fra 1754. Nyt opbygget Begravelseskapel ved Kirken fra 1819, hvori eet Liig. Meget vanzirende og tildeels meget farlig Dpgang op til Taarnet udenpaa, som man gjerne maatte see aldeles bortskaffet eller i det mindste dog anderledes indrettet. Paa Kirkegaarden et smukt soileformigt Monument over J. W. Borthig † 1805, et Dito af en anden Form over J. L. Neergaard † 1820. Naben Begravelse under Choret, men aldeles oplydt med Vand. Levninger af en anseelig Liigsteen, hvoraf en Deel laae uden for ommeldte ny Kapels Dør, over Fru Anna Rosenkrands 1577, den skal for 1754 have lagt inde i Kirken. Ringmuur omkring Kirkegaarden med en smuk Stakitport og en særlig Indgang til Kirkegaarden og Kirken for Godsejerne og Familie. Kirken er efter sin første Bygning meget forandret. Glasmaleriet paa Vindverne, der forestillede de Gioers og Rosenkrandses Vaaben, findes ikke mere.

2. Frydenbalds Hovedgaard. Dens ældste Anlæg vides ikke, men efter Gaardens ældste Navn at domme, sandsynlig nedflammer den og de derved forhen værende Byer fra en vendisk Colonie; thi for Torbensfeld blev Hovedgaard, var den upaatvivlelig en Bye, hvoraf senere opstod Hovedgaarden Terbensfeld. Den nævnes alt 1310, 1382 og 1392 i S. D. S. 14, 115. 302. ogsaa i S. R. D. IV, 186. og hedder da Thorbernesfeld og Thornbernesfeld og Torbernesfeld og 1452 nævnes Engelsbrecht Bydelsbak Wæbner D. M. 3,229. Han eiede

Gaarden 1452 og bygde Kirken 1459. Efter Hvitfeldt skal Gaard og Gods ved Reformationstiden have tilhørt Roeskilde Bispestol og deraf ved samme kommet under Kronen. Men dette lader sig ikke forene med de Familiærkers Ejetid, som opregnes i D. Act. 2, 388 og 6, 199 fl. samt i Hofm. Kund. 8, 314. Størstedelen af de daværende Bygninger skulde være byggede af Mandrup Brahe og Birgitte Trolle før 1668, efter de Lidders Skik som fast Borg med Laarne. Paa den Tid blev Gaarden overdraget til Kong Fr. III. som ejede den fra 1668 til 1671. Derefter er den gaaet igjennem mange Ejeres Hænder, hvoriblandt særdeles har udmærket sig Generall. Joh. Rankau. Han maa i alle hertil hørende Dele have været en udmærket Mand og havde baade Villie og Vvne til at vise det. Med stor Drivtighed samlede han alt det som hans Formænd havde afsprebt, indløste Skamstrup Kirke, fik i Gæddergave af Kongen til hans Søn Kundby Kirke, fik 1690 sammenlagt Lølse og Frydendals Kirker, indrettede Fiskedamme, oprensede Søen, rybbede Steen og Krat, samlede og indfredede Gaardens Marker, anlagte Veir- og Vandmøller med Stampeværker, plantede, byggede og forskjønnede allevegne, † 1709. Efter ham er Gaard og Gods atter gaaet igjennem mange Hænder; for Tiden ejes begge af Kammerherre von Deurs. Bygningerne ere anseelige og Veligheden flon, den mangler kun det aabne Hav i sin Nærhed. Den bestaaer af 3 Dele. Borgergaarden af 3 Floie, 2de Stokværk, vel forsynet med mange Værelser og mange Vindver, alt Grundmuur og Steentag, omgivet af Søen. Paa en Mellembygning Indfjorselsport og lige derfor en meget smul Udfigt til et Monu:

ment paa en lille Holm i Søen (Kragholm). Den første Ladegaard, 3de grundmurede Bygninger, men i en ældre Stil end alle de øvrige. Igjennem Midterlængden Indkjørselsport, derover Dviist med Slagubr, Skive og Windviser, og der paa Muren med smaae Vogstaver: M. B. og B. T. 3: Manderup Brahe og Birgitte Trotte. Den 2den Ladegaard har store skjøndt ei høie, men temmelig brede og rummelige Ladelængder, alt ligeledes Grundmuur og tilbeets Tegltag. Hovedbygningen er opført i Søen, hvilket ingentunde, som mange troe, var for den formeentlige behagelige Veliggenheds Skyld, men tværtimod til Sikkerhed for Dverfsald i Liden, hvor Næveretten endnu var gjældende, og den ene Herremand undfsagde og indebrændte sin Uven, naar han dertil fandt Leilighed. Bygningerne ere saa mange, at den seer ud som en Kjøbstad endog fra Landeveien. Etalbe og Lader udgjør alene 7 Bygninger, Meieriet 4 Længder med Straaetag uden for Gaarden i Ulden, der gaar derfra gjennem Skoven til Kongssdal. Anseelige Lyf: Kjøkken: og Frugthaver ved Gaarden; betydelige Skove. Priv. Ug. og E. Hartkorn 77 Ldr. Skovsk. 10½ Ld. upriv. derunder 14—1—1—1— 270 til 300 Dvægs: hoveder, 30 til 35 Heste. Fiskerie i Søer og Damme. Bøndergods Ug. og E. Hartk. 521—5—3—2; Skov: og Møllefkyld 15—5—2—2. Frydendals, Skamstrup og Kundbye Konge: og Kirketiende. Intet Hovetie in natura uden af Huusmændene; Frydendals Weiz: og Vand: mølle. Markerne for en Deel indhegnede med store Steengjærder, 26 Huse paa Hovmarken eller derved. 1774 solgtes Gaard og Gods for 84,000 Rb. foruden 6 Bøndergaarde og 7 Huse, der kostede 4,599 Rb. 16 8

D. G. 1801 kostede det Alt tilhobe 182,000 Rd.

D. G.

Lisebdal er en udflyttet Gaard med Huusleilig-
hed for en Familie uden for Bondestanden; den ligger
egentlig i Unløse S., men har sin mest Jord fra Skam-
strup S., med upriv. Ug. og E. Hartk. 6½ Td.; var
forhen Arvefæster, nu simpel Fæster.

Birkedommergaarden for Enden af Uleen,
simpel og indskrænket, der ei kan ansees som pænselig Bo-
lig for vor Tid's Justitsbetjente, Bindingsværk og Straae-
tag, en Stuelængde med 2 Floie. Men Birkedommeren, der
tillige er Herredsfoged i Mærlose og Tusse Herreder,
boer for Tiden i Holbek, hvor Herredstinget for begge
Herreder holdes. Birketinget holdes i Meieribygningen
i en dertil indrettet Leilighed.

Beir- og Vandmølle, den sidste ved Mollegaar-
den strax ved Birkedommergaarden og drives af Bækken
eller Naen, der kommer ud fra Frydenbals Eoe. Den
har tillige et Stampeværk. Baaningshuset og Bygning-
erne meget simple. Beirmøllen noget derfra strax ved
Landeveien, en almindelig Stubmølle med det som man
sjældent seer, en vel konstrueret Jod. Til ingen af Møl-
lerne er nogen Jord, uden hvad der kan erholdes til Leie
af Hovedgaardens Marker.

Skolen ligger egentlig paa Eybendekjøb Mark
ved Landeveien med temmelig god Bygning, ret net lille
Hauge, omtrent 5 Td. Td., de befalede Indretninger
c. 80 Skolebørn. Det var — maa jeg bemærke ved
denne Leilighed — ikke urigtigt, om vore Skoler i alle
sine Indretninger vare noget, ja jeg kan sige, meget pyn-
teligere og reentligere end de i Almindelighed, ja fast alle-

vegne ere; thi ligesom de første Grundelementer i Underviisningen skal lægges her, saa skal og de første Begreber her ikke alene forkyndes og fattes, men Dmgivelserne i Skolen maa og vise at man selv har fattet dem og har Cultur og lever i et cultiveret Land. En ureenlig Skole, urene og umalede Bænke, Borde, Bindver og Dorte uden Gerichter og Kærme, et med fingertykt Ureenlighed belagt Gulv, et ligebant Loft, halv nedfaldne Bæge, uigjennemsigtige Ruder kunne neppe bevirke at Skolebornene fore Sands for Culturen derfra med sig ind i Bondens og Landmandens Huse og der vælke Sands for Keenlighed, Orden og Pyntelighed. — Men det er ilde at det er saa næsten alle Steder.

Legater ingen. Dog maa her — uagtet det ikke strengt kan henføres under denne Rubrik — omtales de $5\frac{1}{2}$ Pd. Byg, som, efter oprettet Forening ved Kirkens Anlæg 1459, Sognepræsten i Skamstrup skulde have for Substjenestens Forretning i Torbensfelds senere i Frydensdals Kirke og som han og skal have havt indtil 1616, da Eierinden Doretha Gjøe døde, hvorefter de $5\frac{1}{2}$ Pd. Korn bleve reducerede til 2 Pd. dito. Derefter blev de 8 Gaarde i Torbensfeld og senere de 4 øvrige lagte under Hovedgaarden, og Lienden, som didindtil var givet af disse ophørte. 1697 bleve de i Simensfeldt værende 2 Gaarde lagte sammen og senere tilligemed den ene tilbageblevne Gaard ere ogsaa disse lagte under Hovedgaarden; men imod Beberlag, thi for ovennævnte 2 Pd. Byg faaer Præsten 4 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg af Fryndal og for de sidst nedlagte 2 Simensfeldts Gaarde faaer han 13 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. Byg, hvorimod intet Beberlag for de indtagne Torbensfeld Gaarde.

Mærkeligheder: H. S. Kong Fr. III. skat nogle Gange medens han eiede Gaard og Gods have resideret her i nogen Tid og af Skjødet af 1671, hvori der tales om Prinds Jørgen og af et Bærelse, der længe efter blev kaldt Prinds Jørgens Bærelse, har man formæent at Prinds Jørgen i nogen Tid ogsaa der har opholdt sig. 1697 betød hele Præstetienden af Sognet sig ifflun til 15 Traver Korn, men da var og ifflun 4 Gaarde i Torbenfeld og 3 i Simenfeld tilbage. Den i Sjælland ogsaa i de andre danske Provindser usædvanlige tydske Endelse felb kunde maasskee lede hen paa de Tanker, at her har været bosat En af de af Biskop Absalon hidbragte Wendiske Colonier, hvorover senere en Thorbjørn og en Simon bleve Magthavere, og derfor bleve opkaldte efter dem.

Jyderup Pastorat

indbefatter Jyderup og Holmstrup Sogne, hvoraf det Sidste ligger i Skippings Herred og findes der beskrevet Side 214 følg.

Jyderup Sogn.

Stedet forekommer som Sogn og Bye i S. R. D. VII, 123. 33. 34. 47. 19. 46. og skrives da Judorp og Juthæthorp o: Juttas eller Juttas Thorp; bekjendt baade Mandes- og Qvindel-Navn fra Oldtiden, som fra Middealderen.

Stedet ligger 2½ M. s. v. for nærmeste Kjøbstad Holbek, begrændses af Bjergbye, Hjembek og Holmstrup

Sogne. Overfladen, naar den beskues nord fra, først lav, jævn, efterhaanden opstigende med stejpe voxende Banker og til Slutningen derpaa Skov. Den sydlige Deel ved Thornved høi, meget banket, sandet, gruset og stenet, den nordlige derimod jævn, deels sandet, deels leret. Høibjerg, bevoxet med Skov og Klat, sees allevegne fra som den høieste Punkt der i Eggen, hvortil og dens Klobekrandsede Top gjør noget; dernæst Baunebjerg. Navnene hævise baade paa Anseelsen som paa Bestemmelsen. Omkring 300 Tdr. Ld. er bevoxet med Skov og den sydlige og vestlige tilgrændsende Egn er meget smuk. Den sydlige Deel slutter sig til Høiegnene ved Skamstrup, Holmstrup og til den smukke Skaritsøe, den nordlige og nordøstlige til den vidtudsatte lave og flade Slette der trækker ud over Bjergby, Mørke, Wognstrup og Løvenborg og som herimellem ende sig i Wognstrup og Løvenborg Enge og Sumpe. Kallundborg mindre Landvei til Kjøbenhavn passerer Sognet ligesom og Nykjøbings Wei til Slagelse, og fra den aabner sig et meget skjønt Prospect ud over Skaritsøen til Ustrup.

Sognets totale Areal c. 0,2991 □ M. c. 3000 Tdr. Ld. med pr. Ug. og E. Hartk. 9—1—; Skovfl. 4 Skpr., up. Ug. og E. Hartk. 9—1—; 235½ Td.; Skovfl. 7—2—3—2; matr. Konge- og Kirketiende 29½ Td. Hartk.; tiendebærende Hartk. til Kongetienden 235—7—1—; til Kirketienden 231—4—2—1; og til Præstetienden 230—5—1; et Folketal 1801: 535, 1834: 760, 1840: 821; 1 Kirke, 1 Skole, 26 Gaarde, 8 Boelssteder, 36 Huse med Jord og 10 uden Jord. Gaardene staae fra 4½ til 8½ Td. Hartk. med 50 til 70 Tdr. Ld. Boelsstederne fra 2 til 3 Tdr. Hartk. med 16 til 24 Tdr.

Ld. Af Husene have 47 Hartk. fra $1\frac{1}{2}$ til $7\frac{1}{2}$ Skp. med meget forskjelligt Areal. De øvrige ei i Hartk. satte Huse have fra 3 til 6 Tdr. Ld. 3 til 400 Tdr. Ld. indtagne til Skov og tildeels dermed bevoret. Af Beboerne ere 10 Fæstere under Uggersvold, 12 under Bjergbygaard 4 under Communitetet og staae i Middeltal for $6\frac{1}{2}$ Td. Hartk. med 50 til 80 Tdr. Ld. og derover. Lodsieierne ere følgende: Uggersvold i Tjnderup og Thornved, og Høed; 88—6—1— $\frac{1}{2}$; Bjergbygaard i Tjnderup og Thornved 87—1—3—2; Communitetet i Tjnderup og Thornved 24—3—2—2—; og Bognstrup i Thornved 1 Alb. Selveiergods 1 Sted med $9\frac{1}{2}$ Td., 3 Steder tilsammen med $15\frac{1}{2}$ Td. Hartk.; Høveriseit Hartk. $8\frac{1}{2}$ Td. høverigjørende 183 Tdr. Do. Fæstegodsset er 9 Steder med $84\frac{1}{2}$ Td. Hartk.; 17 med $96\frac{1}{2}$ Td. Do.; 4 med $27\frac{1}{2}$ Td. Do. 6 med $7\frac{1}{2}$ Td. Hartk.; 51 Huse med 14 Tdr. Hartk. og 5 uden Hartk. og Jord. Bankhæftelsen i Jorder 79,606 Rbd., i Tiender 26,072 Rbd.; Brandforsikr. 56,120 Rbd. 1 Teglværk, 1 Pottemagerie paa Tjnderup Mark. Af Haandværkere habes: Smed, Lømmemænd, Bager og Skomagere. 3 Sognet 2 Skove: Tjnderup Skov og Lindebjerg Skov.

Til Sognet hører:

1. Tjnderup B. Deri Sognets Kirke, forðum helliget Sct. Nicolaus, til hvem den siden blev helliget vidste Ingen. Det er imidlertid sjældent ved en ei ved Stranden liggende Kirke at finde nogen der er helliget Sct. Nic. da han egentlig var de Søfarendes Patron, hvorfra vi og finde at alle eller dog de fleste af vore Søstæders Kirker ere helligede Ham. Hans Billede med Kærstat 1514 findes i Kirken ved Prædikestolen vel bevaret

Kirken har Laarn og deri 2 Klotter fra 1597 og 1631, Slaguhrt men uden Skive paa Laarnet, hvilket dog man ansees for en Hovedsag, og besaarsag endnu forventet. Lyskronen, men uden Lys, givet af N. Urs, den eneste Person jeg har truffet, der i sit Navn har bevaret en Landsbys Navn ved Kallundborg, som forlængst af Lindenow er nedbrudt, og lagt under Slottets Ladegaard der. Han var Raadmand i Kjøbenhavn og hans Hustru var Anna Norfencrone. En Liigsteen over P. S. Mørk † 1665; en over hans Søn F. P. Mørk † 1691 og Hustru Anna Wild † 1711. Efter Liigstenen skulde P. S. Mørk været blevet 165 Aar gl.; thi derpaa staaer at han var fød 1500, der vel er en Feil for 1600. I Begravelsset under Sacrossiet hviler Propr. Selchou, forhen Eier af Bentzonslund. Paa Døbefadet i Kirken den sædvanlige Indskrift M. J., *viego casta, are.* Altartavlen med adskillige Malerier i en egen Smag. Materi paa Altarbordets Forside forestillende de Døbe i Begreb med at staae op. Paa Hoben af Altartavlen staaer:

*Qva sanctam forma velit exornarier ara,
Edocet æthereus summus in arce Deus.
En hic publica vides sanctæ tentoria gentis
Ordine sic certo qvæqve reposta suo,
In quorum medio divina tecta Sacerdos
Occupat: hic ara est sacra Domusqve Dei
Hæc quoqve sunt fide inobis (in nobis) mysteria
Christus,*

Qva scimus, qvod sit potus et ara suis.
Korsset med et sjældent godt udført Ansigt har paa Korsbjelken følgende Indskrift:

Dicta dat hæc septem affixus cruce Redemptor:

Heus pater, ignotum quæso remitte scelus!
Coelo hodie mecum latro spaciaberis, natum
Ecce tuum genetrix, me sitis urit, ait:
Cur me, sancte Deus hic, cur deseris ægrum,
Mi pater exegi cuncta, cape hanc animam
Christus et expirat nona mitissimus hora;
Scinduntur templi vela, movetur humus.

Lagtet der ikke et noget udmærket ved disse Vers, har jeg dog villet rædde dem fra den Forglemmelse, der venter dem. Middagsforfæjel sildigere end Kjøbenhavn 4' 36".

Præstegaard strax ved Kirken; opbyggt 1808; 4 Længder Muur og Bindingsværk, Straætag, med ret gode Indretninger. Stuehuset 20 Fag, de øvrige Længder tilsammen 67 Fag; rummelig Gaardplads, stor og god Have, stor og temmelig god Jordbød, taperet 50, 86 Tdr. Ld., Ug. og E. Hartk. priv. 9 $\frac{1}{2}$ Td., Skovff. 4 Ekpr., 12 Tdr. Ld. med en meget smuk lille Skov, der meest bestaaer af Underkov og Hæffel, paa 3 Sider omgivet af den smukke Skarristisøe, fra hvis Bredder den paa uogle Steder hæver sig med temmelig stærk Stigen, gennemskaaet i forskellige Retninger med Spadseregange og Udfigter aabnede til Søen paa de fordeelagtigste Puncter, hvorfore den og meget besøges af Omegnens Beboere. Enkesæde ved Præstegaarden med 6 Tdr. Ld. Om Enkesædet see Provst Schals Fundatsaml. 3, 70.

Skole med god Bygning og de befalede Indretninger, god Have, 6 Tdr. Ld. omtrent 150 Skolebørn.

Byen, der ligger rundt omkring Kirken og hvort igennem Landeveien falder, har desuden 10 Gaarde med Ug. og E. Hartk. hver fra 5 til 5 $\frac{1}{2}$ Td. med 50 til 70 Tdr. Ld., 1 Boelsted med 2 $\frac{1}{2}$ Td. Hartk. og c. 24 Tdr.

ld.; 53 Huse med Jord, hvoraf 34 med Ug. og E. Hartk. fra $\frac{1}{2}$ til $7\frac{1}{2}$ Skp. og Areal i Forhold til Gaardene; 7 Huse uden Jord. Paa Byens Mark et Teglsbrænderi.

2. Thornetved B. skrives og udtales almindeligt Laarnved. I et Dipl. fra 1199 i Suhms m. Skrifter 9, 295 og 1316 i S. R. D. V, 511 nævnes det 'Thorntwed og s. St. 473 Thornthwed, o: Thorns-twed o: Thorns eller Þorns-Boelig, af det allerede i det 5 Sec. bekendt Adelsnavn Þorn, Thorn, see V. Sim. l. c. En af Harald Hildetands Kjemper hed Thornv, S. D. H. I, 505. Byen ligger $\frac{1}{4}$ M. s. o. f. Kirken med 9 Gaarde, hvoraf 7 hver med 6 Ldr. og 2 hver med $4\frac{1}{4}$ til $4\frac{3}{4}$ Ld. Hartk. og 60 til 80 Ldr. Ld. 4 Boelsteder, hver med $2\frac{1}{4}$ Ld. Hartk. og 24 til 34 Ldr. Ld. 20 Huse med Jord, deraf 5 med Ug. og E. Hartk. fra 2 til $6\frac{1}{2}$ Skp.; de øvrige uden Hartk., men med 3 til 6 Ldr. Ld. 3 Huse uden Jord.

3. Høed og Hød B., $\frac{1}{4}$ M. n. o. f. Kirken, med 7 Gaarde, deraf 5 hver med $8\frac{1}{2}$ og 2 hver med $6\frac{1}{2}$ Ld. Hartk. og 55 til 75 Ldr. Ld. 17 Huse med Jord fra 2 til 6 Ldr. og deraf 8 med Hartk. fra $1\frac{1}{2}$ til $6\frac{1}{2}$ Skp. Ingen jordløse Huse. Af Byens Gaarde er forlængst 4 afbrudte og lagde under Aggersvold. Dette Høed eller Hød har jeg ingensteds fundet nævnet i gl. Dipl., men det samme Byenavn i Balsøelille Sogn skrives 1259 Høwith i S. D. H. 10, 396 og i S. R. D. VII, 54, og ibid. IV, 493. 512 Aar 1233. Høwid. Utsaa Analysen Høthes-with. Mandnavnet Høthe hos Saxo og i S. R. D. IV, 579. I Aach. Stift i Sønder Herred findes ogsaa et Høed, men det har en anden

Dyrindelse og skrives i Lib. Exord. Caræ Insulæ 250 og 263 Hagethwed og Hagæthwæth ligesom og Dialecten, hvorefter det i Tidens Længde har formet sig, er en anden.

Mærkeligheder: uagtet det i S. R. D. VII, fra Aar 1370 indførte Bispescotaster næsten ved ethvert af de heri omhandlede Sogne giver rig Anledning til mangehaande Reflexioner, saa maa jeg dog forbigaae dem formedelst dette Skrifts indskrænkede Rum. Men mærkeligt er det hvad der S. 46 og 47 berettes, at en Enke Skjæbde til Roskilde Bispestoel 6 Gaarde i Tyderup, hvoraf de 2 vare øde, og at hun i Skjædet forpligtede sig til inden 8 Dage i Enhver af de øde Gaarde at sætte een Koe og naar da det var steet, fulde Beboeren eller Fæsteren deraf svare $\frac{1}{2}$ Td. Smør aarligt. Dette var en Afgift af een Koe — thi flere synes det ikke at have været paa den øde Gaard — som var umaadelig, og dette Notat viser tillige hvor ringe Dværgstanden paa Bondegaarden maa have været og hvor betydelig Afgiften og det paa en Tid, da hele Landvæsenet maa have været i den elendigste Forfatning her i Sjælland.

Legater: ingen.

Hjembeek Pastorat.

Dertil hører Hjembeek og Evinninge Sogne.

Hjembeek.

Sognet og Byen nævnes i S. R. D. VII, 19. 33. 34. 46. 123. -sidste Hjembeek 3: Hems- eller Hømsbæk. Begge Mandsnavne hos Saro.

Sognet ligger 2½ M. v. for nærmeste Kjøbstæd Holbek, begrændset af Kundbye, Evinninge, Særsklev og Bjergsted Sogne. Overfladen overalt høi og bakket, fornemmelig med høie og langstrakte Kase især i den vestlige og sydlige Deel ved Stokkebjerg og Hjembeek; noget jævner og lidet lavere i den østlige og nordlige, snart leret, snart sandig og gruset. I den sydlige Deel ved Stokkebjerg endnu megen Skov. De mærkeligste Bunker ere Kildebjerg, hvorved Hjembeeks Kildemarked holdes, Lysebjerg, Lyvsbjerg, Bastebjerg og fl. Landeveiene fra Nyekjøbing til Slagelse og fra Kallundborg til Ringsted krydse hinanden i Nærheden af Skarritsøe.

Sognets totale Areal c. 0,3560 □ M., 3571 Td. Td. med priv. A. og E. Hartk. 45—7—3—, Skovfl. 4—3—2—2; upriv. 172—4—2—2; Skovfl. 5½ matr. Konge- og Kirketiende 21½ Td.; Tiendepænde Hartk. til Kongetienden 172—3—3—2; til Kirketienden af 172—4—2—2; til Præstetienden 172—4—1; med et Følketal 1801: 435, 1834: 666, 1840: 679. 1 Kirke, 1 Skole, 1 Præstegaard, 1 Hovedgaard, 14 Gaarde, 19 Boelssteder, 50 Huse med Jord, 35 Dito uden Jord. Beboerne ere dels Hæstere under forskjellige Løbsiere,

deels Arvesfæstere, deels Selveiere, men dette er desforværrer kun de Færreste. Gaardene staae overhovedet fra $4\frac{1}{2}$ til 8 Tdr. Hartk. Nogle af Husene have Hartk. fra 3 til 8 Skpr., andre have fra 2 til 6 Tdr. Td.; uden Hartk. En Deel af Husene ere indrettede til 2 Familier. Boelstæderne have fra $1\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{2}$ Td. Hartk. Selveiergodset bestaaer af 1 Sted med $8\frac{1}{2}$ Td. Hartk.; 5 Steder til samme med 8 Tdr. 6 Skpr. Hartk. og 7 Steder med $4\frac{1}{2}$ Td. Hartk., Arvesfæstere 1 Gaard med $5\frac{1}{2}$ Td. Hartk., 2 Steder med $4\frac{3}{4}$ Td. Hartk., Jæstegodset i alt med $136\frac{1}{2}$ Td. Hartk., hvoraf $91\frac{3}{4}$ er hovericifit, men $64\frac{1}{2}$ er hoverigjørende. Bankhæftelsen oprindelig i Forberne 119,343 Rbd.; i Tiender 19,323 Rbd. Årsurr. 1834 67,890 Rbd. Lodsieierne i Sognet ere: Aggersvold i Hjembek og Stokkebjerg 111—1—3—1; Birkendegaard i Stokkebjerg 22—5—2—1; Communitetet i Hjembek 7—1—3—1; Universitetet i Hjembek $2\frac{1}{2}$ Td. Hartk.; Selveieren af Arnakkegaard 4—4—2— $1\frac{1}{2}$, og i Hjembek 12—4—1— $\frac{1}{4}$; og endelig Selveier=Husenes hele Hartk. $11\frac{1}{2}$ Td.

Til Sognet høre:

1. Hjembek Bye ligger i en Dal mellem høie, sandede og flade Bakker. Kirken omtrent midt i Byen, med et ret smukt lamgavlet Taarn, 2 Klokker, den største fra 1634, hvad Indskrift kan sees hos Hofm. X, 75. Samtlige Ornamente, Altar, Prædikestol, Pulpetur, Kirkestole o. s. v. have intet mærkeligt. Under Sacrastiet en hvælvet Begravelse, hvori en stor Mængde foraldne og bestavede Liigtister deels med deels uden Indskrifter, hvilke kunne sees hos Hofm. l. c. 8, 305. 306. og X, 75. som man maatte ønske enten nedfatte

i Jorden eller restaurerede. Ringmuur omkring Kirkegaarden. Middagsforstjæl for Kbhvn. 4, 39" sildigere.

Præstegaarden, 4 Længder, Bindingsværk og Straætag i alt 103 Fag. Gode og bequemme Værelser, stor og god Have med store Aller og aabne Pladse, samt en lille Kund der ved; priv. Ug. E. Hartk. 8 Ldr. 2 Skr., 65 Ldr. Pd. til Tøpten 62½.

Skole med sædvanlig stimpel Bygning, de befalede Indretninger og Apparater, Have og Skolelod c. 6 Ldr. Pd., henved 120 Skolebørn.

Decksforuden har Bven 15 Gaarde, hvoraf 12 med 8 Ldr. Hartk. hver, Godthaabsgaarden med 16 Ldr., de 3 øvrige fra 4½ til 7½ Ld. Hartk., 11 Boelsteder, 39 Huse med Jord, deraf 21 med Hartk. fra 3 til c. 9 Skpr. 26 Huse uden Jorde, adskillige af Husene ere indrethede til 2 Familier. Hele Byens Hartk. er 129—7—1—1 upriv. Ug. og E.

2. Stokkebjerg Bye ¼ M. s. o. for Kirken, med 4 Gaarde, deraf 3 hver paa 7 Ldr. Hartk. og 1 paa 5 Ldr. Hartk. Ste Boelsteder, 12 Huse med Jord og 8 Huse uden Jord. Herved og omkring ligge de store Stokkebjerg Skove, der endnu ere betydelige, og hvori de største Ledseiere ere Uggerødsvold, Adlersborg og Ustrup. Nykjøbings Slagelsevei gaar igjennem Bven og Skovene. Jeg har kun truffet Stedet nævnt i D. Mag. 5, 38. 1407, hvor det skrives Stokkæberg; de analoge Navne Stokkamarc W. J. 540. Stokkæby, Stokkatorp nu Stokkeby og Stokkerup, lade os ikke tvivle paa at Ordet er et Ejenavn: Staaghs-bjerg, Staaghs-marc o. s. v. Navnet findes i S. R. D. V, 551 Nar 1349 og fl. St.

3. Aggersvold Hovedgaard, oprettet af en nedlagt Landsby i Kundby Sogn i Nærheden af Markbye. Byen nævnes i S. R. D. VII, 19. 34. Achathorp og Aghethorp o: Uges, Aches:thorp, der dog ikke maa have været saa ringe en Landsby, thi den havde i Skattetaxten 10 Drer Jord og der var alt en curiæ principalis o: et Slags Hovedgaard, der af 6 Dre Jord gav aartlig 6 Pd. Korn i Afgiort og desuden 4 Landboer. Af denne curia priuc. opstod Hovedgaarden, der nu til Forfjæl for Aggersthorp, blev kaldet Aggersvold, der da laae med alle sine Hytter omkring sig, lig Plantagerne i Vestindien, eller maaskee rigtigere som Gaardene i Island ogsaa i Norge, med den Forfjæl, at der ere Beboerne paa Lunet frie Folk, men her vare de livegne Trælle. Da der ingen Sikkerhed var i de Dage, maatte Hovedgaarden omgives med en Vold, i ældre Tider kaldet en Ring o: en Jordvold med Grav foruden, for saa godt muligt at holde de bestandigt feidende Næveretsmænd ude. Denne Hovedgaards Eiere fandt det efterhaanden forbedsigtigere, at inddrage Torpens Jord under Gaarden, og saaledes udvidede de denne, ligesom alle vore øvrige Hovedgaardses Marker, og som den udvidedes forsvandt den ene Hytte og den ene Torp eller Hyttesamling efter den anden, indtil hele Hytternes Jordtillæg blev Houmarker. Den første Eier, som vides er en Capt. Wind, der døde 1633 og ligger begravet i Hjembeck's nysnævnte Kapel. Gaardens Bygninger bleve da afbrudte og flyttede fra Kundby til Hjembeck Sogn, hvor de nu ligge. Den gik derefter igjennem mange Hænder, hvilket kan sees i D. Uel. og i Hofm. Fund. 8, 307. De senere have været en Frost, Kammerherre

van Deurs og fortiden Oberst Kherre Rothe. Gaarden afbrændte i Novb. 1832 paa Hovedbygningen nær, men strax derpaa langt bedre og solidere opbyggt. Haven er anlagt for en 20 Aar siden, skilt fra Lyshkoven ved en Kanal, hvorover en smuk Lærbove. Kjøkken- og Frugt- haven med et nyt Drivhuus og Færskenkasser. Priv. Ug. og E. Hartk. 37-4-1-2; Skovsk. 4-3-2-2; upriv. under Gaarden 20-1-2-2½; Skovene have Ug. E. Hartkorn 6-2-1-2; Kirkejord 8-1-2-2. Agerlandet indeelt i 11 Marker, tilsammen c. 500 Tdr. Ld.; Engene c. 150 Tdr. Ld., hvoraf Enghaverne udgjøre 120 Tdr. 200 Dværgshøveder, 25 Heste, 30-40 Saar, c. 700 Tdr. tiendepende Hartk., Hjembeke og Tjanderup Sogns Kirketiende. Jus. patron. til Hjembeke Kirke. Dver- og Underskov og Løvseskjær i rigeligt Maal; og Fiskerettighed i Skarritsøe. Bøndergods Ug. og E. Hartk. 377 Tdr. Tjanderup Skov c. 70 Tdr. Ld. med Skovsk. 1½ Td.; Bøndergods Areal c. 3000 Tdr. Ld., 40 Bøndergaarde, 56 Huse med Jord, 19 Dito uden Jord. Marke Mølle. Høveri, hvoraf dog Ejeren forretter en Deel imod Bøderlag. Paa Tjanderup Mark har Gaarden et Teglværk og Potteværk.

1777 kostede Gaard og Gods 45,000 Rd. D. G. 1791: 58,500 Rd. D. G., 1805: 158,000 Rd. D. G. 1806: 163,000 Rd.

Legater: Noget Inventarium, vurderet 3 Rbd. 76 p., givet af de ældre Sognepræster i Kalbet og som skulle udbetales til Eftermændene i deres Orden, see Hofm. l. c. 304. Legatet er vel indført i den gamle Herredsbog, men ei betalt i mange Tider. See og Hofm. l. c. X, 76. om nogen Refusion som skulde tilkomme Præste-

albet. Om Provst Bechs Legat til Fattige og fattige Skolebørn i Pastorater 1000 Rbd. Sølv, der indestaaer i Adlersborg Gaard og Gods, og Madame Skankes til en Skolelærer Enke i Evinninge stort 50 Rbd., see Provst Schacks Fortsættelse af Hofm. Sund. 3, 37 fl. Kammerherre Oberst Kothe har, af de indkomne Stadepenge ved Rindemarkedet oprettet, for 3 à 4 Aar siden, en Stiftelse for værdige trængende Gamle af Aggervolds Gods, hvoraf ethvert antaget Lem aarlig faaer foruden frit Huusly af Aggervolds Ejer, 2 Ldr. Rug, 2 Ldr. Byg, 12 Rbd. Sølv og 4 Læs Tørv. For Tiden er ikkun et Lem, men Et kan snart antages til, da en ny Portion skal uddeles for hver 1000 Rbd. Kapitalen vorer. Dette Legat bestyres af Aggervolds Ejer, Stedets Sognepræst, samt 2 af disse valgte Gaardbrugere af Godset.

Mærkeligheder. Egnen meget bakket og deri blandt mange Bunker der, have egne Navne. Disse Bunker anseer man nu med Haan, men de ere dog Stedernes ældste Historie, som vi kjende; thi de bære alle deres Navne fra den første Herre, der, da de vare Skovbegroede og uden at Noget havde tilegnet sig dem, som Eiendom, toge dem i Besiddelse og derfra, hvor raade og vilde end deres første Herrer vare, udgik dog den første Rydning, den første Ugerkultur og det første Glimt af Lyk og Formidelse i de vilde Menneskers Hjerter og Forstand. De højeste og mærkeligste af de for mig navngivne Bakker har jeg forhen omtalt. Et Par af dem nemlig Lyvbjerg og Bostebjerg have nok Hensyn paa Executionsvæsenet. Deres Navne ere af yngre og smertelig Oprindelse. Rindbjerg er derimod, som og bærer

Navn af Gunnildsbjerg, er derimod af en modsat Oprindelse, thi det er Næverettens og Voldsomhedens Periode de antyde. Det kaldes nemlig Gunnildsbjerg, fordi derpaa skal i de Dage, da alt var begroet med Skov, være blevet myrdet et Fruentimmer ved Navn Gunnild, og det kaldes Kildebjerg fordi der paa det Sted, hvor Mordet blev begaaet, skal være opsprungen en Kilde, som endnu kjøndt i saare maadelig Forfatning, er til. Det er en mærkelig Ting, at Mord og Kildeopspring ere her som paa mange flere Steder i Landet combinerede som Uarsag og Virkning. Tiden, da dette er skeet, maae vi søge i Catholicismens tidlige Alder, da man stedse gik ud fra den Grundfætning, at betale Dndt med Gødt for ved Tingen viist i Gjerningen at formilde vore hedenste Fædres grumme og vilde Sind og standse selv Blodhæverneren i sin vilde Voldsomhed. Det var Læren om den milde Fader og den forsonede og forsonende Guddom i Modsætning til Odin og Ufa Thor. Nu har Stedet tabt det Dphoiede i Tanken og det oplivende og trøstende for Hjertet i den alvorlige Stemning. Nu holdes der i Dalen sidst i Juni Maaned aarligt et ikke ubetydeligt Marked, der samler en endnu større Folkemængde end jeg har seet paa noget Marked i Sjællands Kjøbstæder. Selv Modehandlerinder findes der flere af og i øvrigt alt hvad man træffer paa de sædvanlige Markeder, Dndt og Gødt. Men et Gjæstgiversted og nogle Bequemmeligheder for Reisende af alle Stænder, saavel som og nogle ikke kostbare, men Culturen befordrende Fortpæstelser, der kunde virke til at forædle Almuens Sind og tilfredsstille de mere dannede Classer maatte man ønske etablerede der under Kildemarkedet. Det var tillige at ønske, at dette

Marked kunde forlægges fra disse nøgne, fladbede og sandede Banker hen til de delige Skovegne ved Skarritssøen, hvor man dog da for intet kunde have Skygge imod den brændende Soel og Læ for de stormende Vinde. Nu er der intet andet Sted at tye til, naar man ikke finder det passende at besøge Teltene med deres Frembydelse, end tage ind til Præsten, der stedse med den æbleste og godmodigste Betvillie modtager og beværter dem, der ved denne Leilighed besøge ham og ifølge Omstændighederne er nødsagebe til at søge Værn og Huusly hos ham mod Stedets øvrige mange Uffavn. Jeg har selv med Familie nydt godt deraf og blev kjendt ubekjendt modtaget med den bedste Villie. Hvor haardt trykket end den Danske Geistlighed har været i de sidste 50 Aar, har den dog stedse bevaret den kristelige Gjæstfrihed i hele sin Fylde og aldrig svigtet den ægte Featernitet.

Svinninge Sogn.

Annex til foregaaende Hjemmet Sogn.

Stedet som Sogn og Bye har jeg først fundet nævnet Aar 1312 i Ann. Eccl. II, 103 Swythuinge, 1381 i S. R. D. IV, 49. 514, heder det Swithuinge, VII, 123. s. N. og s. St. 47, hvor det nævnes som Bye, heder det Suetingge. Navnet nedstammer altsaa ei af Svein, Swendi, men af Sweth, Swedhe,

Swetho, der ifkun er et Navn, hvis analoge Benævnelser forekomme i S. D. S. I, 447. 14, 60. 478. I et Dipl. af 1364 i Ann. Eccl. II, 211 hedet Bgen som ovenfor Swethninge.

Sognet ligger 2½ M. v. f. nærmeste Kjøstød Hølbek, grændser østlig til Kundby, nordlig til Lammefjorden og den Deel deraf, der kaldes Svinninge Weile, vestlig til Særstev og sydlig til Hjembek. Svinninge Aae, der udspringer 2 M. sydligere ved Bennebo, og paa sit Løb, stedsvis rettet nordlig, passeret vestlig gennem Bjergbye og Kundbye Sogne, træder ind i Svinninge Sogn strax øst for Gudmandrup, gaaer igjennem Svinninge Bye, under Svinninge Broe paa Kongeveien, gennem Svinninge Enge, hvorefter den falder ud i Weilen strax vesten for Landeveien. Den kan om Foraaret og i regnsfulde Vintre passeres op fra Weilen og under Broen forbi Svinninge med vore sædvanlige fladbundede Baade eller Eger. Dens Flademaal er i øvrigt afhængig af Weilen. Svulmer denne op, som den stedsvis gjør med vestlige og nordvestlige Storme, da fyldes ogsaa Aaen med en betydelig Vandmasse og kan da stige fra 4 til 8' og da træder den ogsaa ud over sine Bredder paa Engene, og under saadanne Omstændigheder kunne ogsaa større Baade befare den. Men, naar Stormen ophører eller de modsatte Vinde afveje med vestlige og nordvestlige Storme, da falder Vandet lige saa hastigt, og endnu hastigere end det er steget. Uagtet den retter sit Løb i temmelig lige Linie nord hen; saa gjør den dog mange smaa Snoeninger, har mange smaa Fald og i sit Løb mange store Stene i Bunden, hvorfor den selv i Høivande maatte passeres med megen Forsigtighed. Dens Bredder

ere overalt temmelig faste og jævne, saa at den i nogen-
 lunde tørre Sommer lader sig de fleste Steder overvade.
 Broen over Aaen strax vest for Svinninge er en hvæl-
 vet Steenbroe, 22 Fod lang, og 12' høi, med 8' høie
 Dpfylbninger paa hver Side. Paa hver Kant af Broen
 er en Rød Steendupper med Jernkjæder for at forhindre
 Nedstyrtning. Paa alle vore flore for en 50 til 60 Aar
 siden paa Kongeveiene anlagte Broer kan man tydeligt
 see, at Flodemaalet i Aaerne og Vandløbene, allerede
 paa denne korte Tid, betydeligt have formindsket sig og
 at disse Aaer og Vandløb nu ei bringe den halve Vand-
 masse til Havet, som i og for den Tid, de bleve an-
 lagte. At dette er frembragt deels ved betydelige Vand-
 beholdningers Udgravning og Aaebundens og Sidernes
 Tilfætning, deels af de med Strømmen nedførte Jord-
 dele, deels og ved den tørvede Bunds Opvoering er sole-
 klart; men det synes og at en mere ubstrakt Virksom-
 hed her har fundet Sted, og feiler jeg næppe meget,
 naar jeg her som overalt i Sjælland formener, at selve
 Jordbunden i det Vilde er i en uafbrudt Kjøndt gjen-
 nem mange Aar fast umærkelig Opstigning, ligesom den
 og i det vestlige Jylland er i en svag og langsom
 Daling.

Sognets Overflade er i Almindelighed langs med
 Landeveien paa begge Sider af Aaen østlig som vester
 hen noget opstigende, men jævn og neddalende langsom
 baade til Vest og Øst. Fra den oekonomiske Side er
 Jordbunden ved Svinninge leret, med en Deel Muld
 og bliver anseet som fortrinlig god Jord, lettere derimod
 hvor den afbaler ned imod Stranden, sandet og gruset
 henimod Hjemmel. En Række Banker langs den nord-

lige Side af Landveien, men, som det synes, oplastede of Menneskehænder og indeholde sandsynligen Gravkamre fra Hedenold, hvoraf vel en Deel ere fløiede og henførte i Veien som Fyld, men nogle er endnu tilbage, der hvad deres Indvendige angaaer, synes urørte. Deres udvendige Pynt er her som andre Steder sprængt og bortført. Skov har Sognet forhen havt, hvormegret vides ikke, men nu er det aldeles fløiest.

Kongeveien i østlig og vestlig Retning igjennem Sognet. Nordlig i Evinninge By dreier Veien af ind til Ddsherred og gaaer da $\frac{1}{4}$ M. fra Evinninge Bye over Veien paa den der anlagte Chaussé. Denne Veile lagte forhen en stor Hindring i Veien for Samsfødselen med Dds- og noget af Skippings Herred. Om Vinters Tids, naar de ved vestlige Storme enten fylde Veien med en stor Vandmasse, eller der var Brydføre, saa Isen ei kunde bære Heste og Bogn, standsede i flere Dage al Dverfart eller og en lang og besværlig Omvei maatte påføres. Der blev vel stedse foranstaltet Noget til at afhjælpe disse Uleiligheder, og Vardet bleve opreiste for at anvise den sikkeste Wei; men Hoivandet og Isen forværvede snart Alt hvad der var gjort og saaledes henstode Sagerne i mange Aar. Nu er herover lagt en ordentlig Chaussé med Broe og Sluser og enhver Weifarende, der af egen Erfaring ksendte noget til det baade Besværlige og Farlige, der var forbunden med at påføre Veien Winter og Efteraar, vil med Taknemmelighed minde dem, der have virket herfor, og tilendebragt dette høist gavnlige Anlæg. Den findes beskrevet i dette Værk 1 Bd. 165 fl. Men jeg tillader mig hertil endnu at føie følgende, der forhøibes at ville være Læserne behø-

geligt, især dem, der have kjendt og befaret Weilen før Weien blev lagt:

Dæmningen, der er lagt over Weilen og høit op paa Svinninge Enge og tillige, skjøndt kortere formedelst det ophøiede Jordsmon, er ført op over de dybe Sump-
Huller ved den nordlige Strandbred paa Weilebye Mark, er 10' høi fra Bunden i Weilen; lang 2532', hvoraf dog de 1331', der udgjør Strækningen over Strandbun-
den, er stedsvis omgivet paa begge Sider af Vandet og uafslæbningen udfatte for Strømmens og Bølgernes Magt. Fundamantet er i Grunden 88' bred og Weien ovenpaa 28'. De øvrige 1200' af Dæmningen ligge paa Svin-
ninge Enge, som ikke ved Høivande overskylles. Høiden fra denne Deel af Weien er forskjellig, eftersom Engene stedsvis blive høiere inde paa Landet fra 10 indtil 3' og Bredden paa Bunden eller Engsladen i Forhold dertil fra 88 til 36' og ovenpaa 24' ligesom de øvrige mindre Landeveie. For at gjøre Dæmningen over den egentlige Weile deels stærkere, deels og for at faae mere Værn imod Vandet og Bølgerne, blev den Deel af Weien, der gaaer over Weilen 4' bredere end almindelig, nemlig 28' og Strækningen 3: Doseringen paa begge Sider saa langsomt afbalende som muligt. For at beskytte Dæmningen mod Bølgeflagene er den nederste Deel af samme belagt med Steen i Tang. Arbeidet er udført af de 15 nærmeste Sogne saaledes, at jo længere de vare fraliggende, desto mindre Andeel havde de i samme. Dæmningens Høide blev deelt i 3de Afdelinger, hver paa 3 Fod 4 Tommer til 5 Sogne efter Beliggenheden, saaledes at de 5 længstbortliggende fik den øverste, de 5 næste Sogne den mellemste og de 5 nærmeste Sogne

den nederste Ufdeling. Midt paa Dæmningen er en Broc af raae Kampeftene med 8 Stuser, hveraf de 4 mellemfte ere hver af 4, og de 2de ved hver af dens Sider af 2 Alens Brede, belagte foroven med udflakte Dækftene og 22 hugne Ufvisere ovenpaa for at forhindre Feilkjørsel og Restyrtning. Paa begge Sider af Broen er Gisbræklere af Egetræ, 7 paa hver Side. Paa Dæmningen er plantet en Allee af Kanadiske Popler. Med meget høie Bunde og stormende Veir har Vandets Høide i Veiten fteget til 3 Alen og de under faabant Veir opvalte stærke Bølgeslag have med en ikke liden Magt presket sig igjennem Abningerne. Dog har der ingen Beskadigelse af Broen eller Dæmningen derved været foraarfaget.

Sognets totale Areal: 0,2136 □ M. = 2143 Tdr. Ld. med upriv. Ug. og E. Hartk. 307—3—1 —;— matric. Kongetiende Hartk. 43 og Kirtetiende Do. 41 Tdr, Kongetiendeydende Hartk. 302—7—3—;—; Kirtetiendeydende Do. 302—5—3—1—; Præstetiendeydende Do. 302—3—1—;— . Folketal 1801: 421, 1834: 541, 1840: 574. 1 Sognekirke, 1 Skole, 1 Gjæstgivergaard, ved Landeveien i Svinninge Bye, 2de upriv. store Gaarde, nemlig Svinningegaard og Arnakkegaard, 21 Bøndergaarde, 27 Huse med Jord, og 42 Do. uden Jord. De fleste Gaarde ere Arvesfæstere under Communitetet, der tilige er største Lodseier i Sognet; nogle ere Selveiere, de øvrige Fæstere under Adlersborg og Uggersvold, samt noget lidet under Bjergbygaard. Gaardene staae fra 6 til 13 Tdr. Hartk. med et Areal fra 40 til 70 Tdr. Ld.; Husene have et Jordtillæg af 2 til 3 Tdr. Ld.

Ejdsseierne i Sognet ere:

1. Communitetet med 108—1—s—2 i Svinninge.
2. Udlerborg . . . 26—2—2—2 i Do.
3. Uggerbøld . . . 53—5—2— $\frac{1}{4}$ i Do.
- : Do. 10—1—2— $\frac{2}{3}$ i Gudmandstrup.
4. Bjergbygaard . . . 8—3—3—2 i Svinninge.
5. Selveiere . . . 32—5—2—s i Do.
- : Do. 38—6—1—s i Gudmandstrup.

Efter Tabelv. er Fæstegodsset 137 $\frac{1}{2}$ Td.; Arvesæstegodsset 118 $\frac{1}{2}$ Td. og Selveiergodsset 53 Tdr. Hartk. Den oprindelige Bankhæstelse i Jorder 144,568 Rbd., i Tiender 33,902 Rbd. Brand:Udfurancen 1834: 46,429 Rbd.

Til Sognet hører:

1. Svinninge Bye, paa Kongeveien, med Sognekirken noget sydlig hen i Byen, med et høit Kamgavlet Taarn, 2 Klokker med Indskrifter som kunne læses hos Hofm. l. c. 8, 307. Uheftlige med Viser paa Taarnet og som Aarsag dertil naturligviis Uhrværk inden for. Kirken er her ligesom de fleste andre Steder paa Landet bygt af de Markstene, man før fandt paa Stedet og som dertil havde en nogenlunde taalelig Figur. Den Deel, der saaledes blev bygt af Markstene er i Almindelighed den østre med Choret. Taarnene ere senere Tilbygninger og endnu senere Tilbygninger ere Waabenhusene. Man sees her som flere Steder at Kirken i sin første Bygning har været meget, næsten det halve, mindre end den nu er, og at folgelig Menigheden ogsaa ifkun har været ringe som den var omtrent i det 13 og 14 Aarhundrede, og folgelig og Folkemængden i Forhold dertil og det opdyrkede Land i lige Forhold. Paa begge Sider af Alta:

ret har der været 2 gl. Catholske Altertavler med 2 Fløie, begge med Madonna og Barnet; paa den nordre en Halvmaane — jeg erindrer ei om det var Nøet eller Næet, men sandsynligt det sidste — under deres Fødder; paa den søndre Christus paa Korsfætt og — men naturligviis ikke paa Korsfætt — Paven; men disse Tavler ere ved Kirkens Reparation for nogle Aar siden borttagne tilligemed Korsfætt og de paa Korsbjelken værende 2 Figurer og Altartavleri med sine ulæselige Indskrifter overmalet. Nu staaer derpaa kun: Saa elste Gud Verden ic. Joh. 3. 16. med forgyldte Bogstaver og derover et Kors. Dette var rigtig nok nemt at slippe derfra. Paa Kirkestolene 1577; Malerie under Altarbordet fra de smagløse Refor- mations Tider. Paa Altaret Nadveren, hvor Christus rækker Judas en Kniv; samme aldeles uhistoriske Ma- lerie ogsaa paa andre Steder og ofte. Kirken har 5 Hvælvinger. Nye store dobbelte Vinduer i Træammer og store Ruder, men ikke med de karakteristiske Spidsbuer. Ringmuur omkring Kirkegaarden paa de 3 Sider, men Strengjærde paa den fjerde. Ved Waabenhufets Dør ligger paa Kirkegaarden en 3 Al. lang og 1 Al. bred Kampesteen med et Kors i ophævet Arbeide. En Tavle over Præsterne efter Reformationen fra 1525 til 1583, der alle vare af een Familie og alle Provster. See Hofm. l. c. X, 75. Svinninge Aae slipder tætt forbi Kirkegaar- den i mange Snoeninger. Middagsforstjæl for Kbhvn. 4' 26" tidligere.

Skole med sædvanlig Bygning og Indretninger, en Have og Jord 5 Ldr. Ld., samt 70 til 80 Skoleborn.

Svinninge Kro, Gjæstgiversted, tæt pæn Hoved- bygning, Estræetag, har en Gaardsløb paa 11 Ldr. Hartk.

og en smuk lille Have, bekendt for Billighed og god Beværtning.

Byen har desforuden 16 Gaarde, hvorefter 13 have hver 9 Tdr. Hartk., 2 hver 10 $\frac{1}{2}$ og 2de 3 til 14 Tdr. Do. 18 Huse med Jord, hver 2 til 3 Tdr.; men 35 ere uden Jord.

2. Gudmandstrup Bye $\frac{1}{2}$ M. syd for Svinninge paa Nykjøbings Ringsted Wei med 5 Gaarde, som staae fra 9 $\frac{1}{2}$ til 10 $\frac{1}{2}$ Td. Hartk.; 9 Huse med Jord, 7 jordløse.

3. Hovgaardene ved Svinninge Aae, strax syd for Svinninge Bye, ere 2de Gaarde, hver med 13 $\frac{1}{2}$ Td. Hartk., der ere Fæstere under Adlersborg.

4. Svinningegaard, øst for Svinninge Bye og strax nord for Landeveien oprettet for 40 til 50 Aar siden af nedlagte Gaarde i Svinninge og Sandbye, samt nogen Kirkejord fra Thorslunde By, saa at Gaarden med Hensyn paa sine Jorder hører baade til Svinninge og Kundby Sogne. Baaningshuset saavel som Udhufene alle Bindingsværk og Straettag; temmelig god Have med en Deel Frugttræer. Alt ellers i største Simpelted. Upriv. Hartk. Ug. E. 39—7—2— $\frac{1}{4}$, hvorefter 12—6—3—2 $\frac{1}{2}$ ligge i Kundby Sogn, 330 Tdr. Ld. Bøndergods Ug. og E. 43—4—2 $\frac{1}{4}$. Den oier Svinninge Kirke med 298 Tdr. tiendepende Hartk. 1783 kostede Gaarden med Ug. og E. Hartk. 48—1—5—kun 8400 Rb. D. E. 1804 med samme Hartk. og Svinninge Kirke og Kirketiende 39,000 Rb. De senere Kjøbesummer ere mig ubekjendte.

5. Urnakkegaard: Oprindelsen af Aae og Nakke o: Aaek-nakke o: et i Weiten, som da nok har staaet en

Deel høiere, udgaaende Næs, som en Ase optog og derpaa bosatte sig. Det nævnes S. R. D. VII, 19 og 23, men deraf kan det ikke sees, om det var en Bye eller en Gaard, endskiøndt den begge Steder nævnes som curia; men det er rimeligt, at der oprindligen vare Hytter omkring Hovgaarden med Trælle, og at Urnællegaard var curia principalis deri. Gaarden ligger nu ret fjønt ned paa det lavere og fladere Jordstemon ved Weisen, lidt nord for Landeveien, har en Stuelængde, Muur og Bindingsværk og efter Branden 1824 fortrinlige og vel indrettede Udhuse af Grundmuur, men med Straaetag. Haven, der er meget god, staaer i Forbindelse med en lille Lund. Upriv. Ug. og E. Hartkorn 32—6—2—1 $\frac{3}{8}$, 284 Ldr. Pd. Gaardens Marker omgives af Evinginge Veiles Bænde i Nord og Vest. Befætning 16 Heste, 80 til 100 Dvægshoveder, 50 til 60 Faar. Forhen har Tyderup Kirke hørt til Gaarden tilligemed en Bondegaard, Petersborg. 1796 kjøbtes Gaarden med Tyderup Kirke for 12,300 Rd. og ovennævnte Bondegaard for 2,200 Rd., men 1805 kostede Gaarden 24,000 Rd. Et andet Urnælle i Agerup Sogn ved Bramsnæsforden har historisk Mærkelighed, hvorom dette Værks 2 Bind 2 Hefte vil meddele det Fornødne.

Legater: see Hjembef.

Mærkeligheder: Den ovennævnte Kampesteen med Korset ved Kirkedøren. Da Fundamentet til Evinginge Broe blev lagt, opsprang der usformodentlig i det nordre Hjørne af Graven en Rilde, der strax afgav en betydelig Mængde ganske fortrinlig Vand, beregnet til nogle 1000 Ldr. dagligt, men foraarfagede Arbejderne

store Uleiligheder. Kibben blev afledet, men flyder endnu uafbrudt med samme rige og fortrinlige Vandmasse, saa at man i de tørre Somre 1826 og 1834 havde Vand der i Dverfløbighed, da største Dele af de andre Vandsteder vare udtørrede. At der i ældre Tider har været Skov i Sognet, seer man af et Dipl. af 1311. Ann. Eccl. 2, 103. hvor VII Skilling Jord i Skattearten skjedes til Prioren i Untvorskov Kloster, med Eng, Vand, Skov, Grund, og alle øvrige Rettigheder, men nu er der ingen Skov mere, uden den ubetydelige ved Arnakke.

Hagested Pastorat.

Dertil høre Hagested og Gislinge Sogne.

Hagested Sogn.

Sognets og Byens Navn forekommer i S. R. D. VII, 527. 530. og nævnes da Hakæstath og Hakæstathæ, i Aar 1230 ligesaa 34, 128. hvor det skrives Haghæstæthæ og Haghæstædhe o: Hales eller Haghæs Sted, begge bekjendte Mandsnavne fra Dildiden og Middelfalderen.

Sognet ligger 1½ M. n. v. for nærmeste Kjøbstæd Holbek, begrændset i Vst af Hørby Sogn i N. af Lammefjorden, vestlig Piller Gislingeaaen det fra Gislinge S. og i S. Tusse Aae fra Tusse-Sogn, dog ikkun for

den Deel deraf henimod Holbeks Fjord, den øvrige Sjøgrænse støder umiddelbart til Lusse Sogn. Lusseaaen, hvis Løb igjennem Lusse Sogn er rettet nordøstligt, bøier sig her, hvor den paastøder Grænsen, østligt og falder med en temmelig bred men udyb og stenet Mundning ud i Holbeks Fjorden. Var Aaen ei saa opfyldt af store Stene i Munden, vilde i Høivande temmelig store Baade kunne passere op i det mindste til Lusse Bro, for saavidt de ved Broen anbragte Jisbrækkere ei deri lagde Hindring i Veien. Imidlertid torde det maaskee dog engang blive af Bigtighed, om denne Aa kunde gøres seilbar for Pramme ind i Bognstrup, Løvenborg og Kundbyr Enge og til Mørkegaard, for at føre noget af den Mængde Løv, der ved en bedre Tilberedelsesmaade end den nu nyder, vilde blive fortrinlig, ud til Isfjeldens forskjellige Steder som behøveden. Det vilde afgive en vigtig Næringsvei for den Mængde giorte Tjenestefolk og jordløse Huusmænd, der nu kummerlig friste Livet. Paa en Strækning af 3 M. gjør Gislinge Aa Skjellet mellem begge Sogne, gaar under Præstebroen paa Veien mellem Gislinge og Hagested og falder derpaa ud i Lammefjorden.

Sognets Overflade er i Vest fra Gislingenaen og i Sød fra Lusseaaen slid og sumpet og har her vidtudsprede af Lusseaaens Bæde ved Vintertide tildeels oversvømmede lave og knolde Enge; men herfra n. o. og øst opreiser Landet sig og hen over Surede og Audeboe Marker, forvandler Landet sig til høie sandede Bakker, men derafra igjen nordvest ud imod Lammefjorden afdalet det hastigt og gaar over til en lav, sandet og stenet Engfløtte Hagested, Surede og Audeboe Strandenge. Imel-

lem Nudæboe og Sundestrup i Grevinge Sogn i Dds-herred har altid været et Slags Færgefærd. I den senere Tid har man talt om en Trækfærge, der kunde oversætte Heste og Vogn. Trækviden, de paa begge Sider fornødne Broer uberegne, vilde vel neppe blive 1000 Alen. Forhenværende Borgemeester i Holbek Cancelliraad Bierfreund skal engang megen have taget sig heraf, men det kom ei til Udførelse, hvilket var meget Skade for Grevinge, der tilligemed Wiig Sogne i Ddsherreds derved i Holbek vilde have fundet et godt Uffætningssted for deres Korn- og Fødevarer. Iblandt Bankerne N. D. for Hagested Bye paa Nudæboe og Surede Marker maa især mærkes Hagested Bøgebjerg, der i Forhold til Omegnen har en betydelig Høide og hvorfra man har et deilig Panorama. Man overseer herfra hele Lammefjordens vide Havdal og alle omliggende Kyfter, endog ud over Ifsefjorden til Horns Herred; østlig seer man Roeskilde og syblig hen næsten hele Mærlose og Lusse Herreder. Nordvest ligge de lave Strandenge og de saakaldte Hagested Der, 3 langstrakte lave og flade Holme, der vel ikke hænge sammen, men dog tillade, at man kan vade fra den ene til den anden. Næstved Hagested Bøgebjerg ligger Nudæboe Bøgebjerg, der dog ikke er fuldt saa høit, Møllehøiene, hvor der sandsynlig forhen har staaet en Mølle, om det ei skulde have været Hagested Mølle selv, thi den har ikke i ældre Tider staaet paa det Sted, den nu staaer. Raabjerg og Holkenhøje, 2de nærliggende Steensætninger fra Hedenold foruden flere navngivne Bakker og Høie paa Surede Mark. Af Søer kun 2de og dertil begge næsten tilgroede, saa at de nu ei kunne anses for andet end Mo-

fer, nemlig Gammelsøe nord for Hagested Bøgebjerg, og Nyesøe noget derfra nordligt. Fra Gammelsøe gaaer en naturlig Kende ud til Stranden, der efter Søens nuværende Størrelse synes meget for vidt til at afløbe dennes Vand, der ikke nogentid synes at have været betydelig. Imidlertid kaldes den dog endnu gamle Søerenden. Af Moser bemærke vi kun Rabussemosen, mere for dens selsomme Navn, end for dens Størrelse. Ved Stranden paa Audeboe Mark er en god Kilde, Lottes Kilde kaldet. Den har engang været under Fred, men de Dage ere forlængst forbi. Den anden Kilde ved Mølten ogsaa ud til Stranden paa Hagested Mark heder Snogekilden, der engang i fjerne Tider, da Stedet var begroet med Skov, har faaet sit Navn af de derværende Snogereder. Hagested Skov n. o. og østlig for Hagestedgaard er en ret smuk Skov.

I oekonomisk Henseende er Jordbunden spdblig i Sognet ved Mossøe og ved Hagested leerblandet, men nordligere hen og nordost i, sandet, gruset og stenet, saasom ved Gurede og Audeboe Byer, og man finder langstrakte Aaser og flade Hoiegne, hvor Overfladen er Rødsand, med en rigelig Mængde Emaasleen, der i tørre Aaringer giver liden eller slet ingen Afgrøde.

Sognets totale Areal c. 0,2506 □ M. 3: 2,514 Tdr. Td. Priv. Hartkorn Ag. og Eng 59—3—2. Skovsk. 4—7—3—2.; matr. Kirketiende 25 Tdr.; upriv. Ag. og E. Hartk. 357—6—1—1; Skovsk. 5 Skp.; tiendebdende Hartk. i Konge- og Kirketiende 357—6—1—1; i Præstetiende 357—5—2—2. Folketal 1801: 589; 1834: 602; 1840: 630. 1 Kirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 1 Hovedgaard compl., 37 Bondegaarde, 3

Boelsteder, 48 Huse med Jord, 18 Do. uden Jord, 1 Holl. Bætmølle; Gaardene staae i Almindelighed for 8 til 9 Tdr. Hartk.; Husene have 2 til 3 Tdr. Ld. Selveier: 1 Sted med $6\frac{3}{4}$ Td. Hartk.; 81 Fæstere have i Fæste $341\frac{1}{2}$ Td. Hartk.; deraf er $11\frac{3}{4}$ Td. hoverifrit, men $330\frac{1}{2}$ Td. hoveriijørende. Lodsveierne i Fæstegodset ere:

1. Hagestedgaard.	a. i gl. Hagested	. 88—3—2—1 $\frac{1}{2}$
	b. i nye Hagested	. 77—4—1— $\frac{3}{4}$
	c. i Gurede . . .	48—;—3—2
	d. i Audeboe . . .	33—4—3—2
2. Bognstrup .	e. i Mosfœ . . .	92—5—2—2
		Tilsammen = 340—3—1—2.

Den oprindelige Bankhæstelse i Jorder var 169,487 Rbd., i Tiender 40,062 Rbd., og i Bygninger 4,340 Rbd. Brandforsikringssummen 1834: 140,700 Rbd. S.

Til Sognet hører:

1. Hagested Bye paa en noget over den syd fra opstigende Slette ophøiet Glæde, hvorpaa Kirken, med en Midbagsforskjel sidligere end Rbhvn. 3' 48", der, skiondt lille, lav og snever, dog bestaaer af de 3 sædvanlige Sammensætninger af Taarn, Kirke og Chor. Taarnet samgavlet med Plads til 3 Klokker, nu kun 2, den ene med Munkeskrist: Ave Maria, gracia plena. Den anden Klokke lille og uden al Indskrift og sandsynlig af megen Ælde; Messinglysekrone givet af Sognepræsten J. Krog 1709. Altartavlen fra Catholicismens ældre Tider; nu noget restaureret til Reformationsfesten 1836, ferhen ægte og stærk forgyldt; derpaa Fremstillingen for Vitatus, Korsfæstelsen, Hengangen til Golgatha, Redtægelse i Graven, Opstandelsen m. m. alt uden Karstal.

Paa det nederste Fæld er malet Christus og alle Apostlene i sin Form og smuk Stil, og de have paa et Par Personer nær vel vedligeholdt sig. Foran paa Altarbordet ligeledes et Materie: Barnets Tilbedelse af de 3 Konger, deriblandt en Mohr, mærkelig ved sin ridderlige Gestalt, alt uden Karstal. Gitterværk om Altarfoden med den noget underlige Indskrift: „Anno 1722 givet af Guds-Børn i Hagesked Sogn.“ Et meget gammelt og formedelst det særdeles dybt nedhængende Hoved mærkeligt Krucifix med 2de Qvindefigurer. Herstabsstol med 2 Baaben, de Frisers og Wilters. Mærkeligt Messing Døbefad, paa hvis indvendige Rand, 5 Gange gjentaget læses VIS HNI + RA. (?) Prædikestolen uden Karstal med de Thottiske og Putbuskiske Baabener. Sacrastet forvandlet til en Begravelse for 3 Liig af den Brink Seidelinske Familie. See Hofm. l. c. 8, 316 følg. Under Chorets Gulv den hos Hofm. ovennævnte Begravelse med den lille Beenliste, hvori Levningerne af den utydelige Admiral Galthen, som Chr. IV. 1644 lod ofsæntlig halskugge, fordi han havde ladet den svenske Flaade slippe ud af Kiølsfjord. Det var sandt, at Fejlen for en Admiral, naat han havde Magt til at hindre det, var stor, men Straffen var ogsaa grum i høieste Grad. Indskriften paa hans Riste før Branden l. c. hos Hofm. og i Marm. Dan. 1, 204. Paa Kirkegaard: den en stor med et ret højt Stakitværk indhegnet Begravelsessted for Hageskedgaard. Et lidet, men smukt Minde over Sognepræsten Martin Smith † 1828. Ringmuur omkring Kirkegaarden og her som de fleste Stæder vel bevoxet med Græs og Melder, dog er den senere blevet planeret 1840, og siden noget bedre holdt i Orden.

Præstegaarden strax ved Kirken, ny og vel opbyggt efter Branden 1836 den 16 Aug. med gode Bygninger og smukke Værelser, pænseligt Gaardsstrøm og god Have, med priv. Ug. og E. Hartkorn 6—2—2—, 36 Tdr. Ld. taxeret 87½. Fra Haven og den derved liggende Kirkegaard syd og sydvest hen et smukt Prospect hen over de lavere og flade Egne ned imod Tusse-Naen og videre ud over Løvenborg Enge til det opstigende med store Skove ved Frydendal og Skamstrup sig reisende Land.

Skole efter Branden — den brændte tilligemed Præstegaarden ovennævnte Dag, — ny og godt opbyggt med de fornødne Værelser og Indretninger, en lille Hauge, samt 5 Tdr. Land, som Skoletod. 80 til 100 Skolebørn.

Til Byen hører desforuden 10 Bøndergaarde, hver med Ug. og E. Hartkorn 8—2—3—1½, 13 Huse med Jord, 11 Dito uden Jord. Under Hagestedgaard ere 2 Bøndergaardes Jorder forlængst indtagne med Hartkorn 16—5—3—s. Hagested Holl. Væirmølle ned mod Lammefjorden med Ug. og E. Hartkorn 2—2—2—s, samt Banningshuus og øvrige fornødne Bygninger. Et Bindingsværks Hospital.

2. Hagestedgaard, komplet Hovedgaard. Dens Oprindelse findes Intet antegnet, men at den er opstaaet af en Bøndergaard i Hagested By, hvortil senere efterhaanden kom flere, kan ikke paatvivles. Kun veed man ikke naar og ved hvilken Leilighed. Det første Utlæg man kjender, skal først være skeet 1555, altsaa i lige Alder med Sjællands Stifts Klemmebrev og efterat Revolutionen af 1536 havde overleveret Alt i den davæ-

rende Adels Hænder, og dens Bygning var opfat af den lærde Cansler Johan Fris, som da var dens Ejer og i hvis Familie den forblev i adskillige Aar, udvidedes den stedse mere og mere. Fra 1661 til 1680 eiebes den af den lærde Dr. Thom. Bartholin. I hans Tid 1670 d. 17de Mai afbrændte Gaarden, samt Præstegaarden, 7 Bøndergaarde og Kirken. Borgergaarden bestaar af 3 Længder, Muur og Bindingsværk med Steentag, de 2de Fløie af nyere Bygning. Mellemlængden gammel og gammeldags i alle Maader. Vidtloftige Ladegaardsbygninger, Muur og Bindingsværk og Straatag. De forhenværende Grave om Gaarden see endnu til og have en ikke ringe Vandbeholdning. Stor og udmærket god Have. Priv. Ager og Engs Hartkorn 51—5—3—2. Skovskov 4—7—2—2; Bøndergods 471—3—3—; Skovsk. derpaa 5 Ekpr.; Hagested Kirke og Kirketiende, Gistlinge Dito, Udby Konge- og Kirketiende. 1769 kostede Gaard og Gods 48,000 Rd.; for en Snees Aar siden blev den ved offentlig Auction solgt for 56,000 Rbd. Forbemeldte Dr. Th. Bartholin har efterladt sig et Skrivt de Incendio Librorum 1672, hvori saavel Gaarden som Eggen, saavel som Ildbranden, der for-tærede hans Bibliothek, omstændeligen beskrives. Men dette Skrivt har jeg ei kunnet overkomme og beskaarsag ei heller kunnet benytte.

3. Gurede Bye, ikke Gurrede, som det almindelig skrives, $\frac{1}{4}$ M. n. o. for Kirken ud imod Lammesjorden imellem høie, sandede og stenede Bakker med 5 Bøndergaarde, hver med $8\frac{1}{2}$ Td. Hartk., 7 Huse med Jord og 4 Dito uden Jord. Byen nævnes i S. R. D. VII, 19. Gurethæ o: Gurithes-tved. Navnet Gyrithe hos

Saro, men Gyuræth som Mandnavn S. R. D. VII, 525. og en Guttorm Gyrihæsum i S. D. S. II, 16. Aar 1287. Navnet altsaa som Mandnavn gængs i hine Dage.

4. Kudabo Bye, noget nordostligere ogsaa ub imod Lammefjorden og paa en Jordbund af samme Beskaffenhed, som forrige Bye, med 4 Gaarde hver med 8½ Td. Hartk., 2 Huse med Jord og 3de Dito uden Jord. Nævnes i S. R. D. VII, 19. 46. Aucthebothæ o: Autes=bo. Aute, Aucte, Aucti, Kuder og Kudun, bekjendte Navne i Hebenold og Middelalderen. S. D. S. 1, 115. 417; 7, 332; 10, 759. 948; 8, 545. S. R. D. IV, 579 fl. Paa Kudabo Mark ligger Smørsbjerg o: Smørs-bjerg. Smør som Adelsnavn hos Bødel Simonson i det 7 Aarh. i Adels Lex. 2, 179. S. R. D. V, 557 fl.

5. Mossøe Bye. Navnet har jeg ei fundet i saa gamle Diplomer at derpaa kan bygges noget om Oprindelsen. Det skrives og i Almindelighed men skæferligt aldeles urigtigt Maarsoe. Ved Byen findes ingen Søe og der er intet Tegns til, at Strækningen, hvorpaa den ligger, skulde have været en Søe. Egnen derved er jævn og opstigende. Byen ligger ¼ M. s. o. for Kirken ned mod Holbøksfjorden, har 11 Bøndergaarde, hvoraf hver 8 Td. Hartk. 8 Huse med Jord.

6. Nye Hagested Bye, Alle Udflytter fra det egentlige Hagested, ligger ¼ M. s. v. for Kirken, har 7 Gaarde, hver med 9½ Td. Hartk. og 18 Huse med Jord og ligesom næstforegaaende Bye, ingen jordløse Huse. Det er ellers en mærkelig Ting, at, naar nye Lande, Byer eller Steder skulle navngives, da har

Forlegenheden eller og Landsarmøden hos de Navngivende været saa uendelig stor, at de ei vare istand til at udfinde et passende Navn, men maatte i Forlegenheden gribe det gamle Navn og sætte „Nye“ foran og det selv der, hvor det gamle Navn vakte ubehagelige Erindringer. Men til Undskyldning herfor maa man ikke forglemme, at de første Navngivere sjældent vare Folk af Kundskab og Smag, og at det Navn, der engang var givet et Sted, vilde man sjældent, for ikke at vække nye Forvirringer, forandre.

Legater: 1. Sognepræsten Jens Kraghs Legat til de Fattige i Sognet: 100 St. Daler, der indstod hos Sognepræsterne en efter den anden, er gaaet tabt ved forhenværende Sognepræst Herr Ulbals Død. Man tørde dog vel her mene, at et Legat Sognepræsten havde modtaget som perpetueret hos ham, maatte have Forlobsret i hans Boe frem for alle andre Creditorer. Billighed synes i det mindste at tale stærkt derfor. 2. Justitsraad Legaards Legat til Hagested Byes Fattige stort 600 Rbd. indstaae i Hagestedgaard. 3. Cancelliraad Niels Munks og Frues L. Soph. Ostensfeldts Legat, stort 400 Rbd. Legatet bestyres af Provsten over Mærlose og Luse Herreder og indstaaer i en Rgl. Obligation No. 1519 stor 500 Rb. Solt dat. 13 Febr. 1788. 4. Proprietair Simon-Groth Clausens Legat, stort 600 Rbd., hvoraf de 400 Rbd. ifølge Fundatsen dat. 15 Julii 1828 skulle anvendes til at opbygge et Fattighuus for Gislinge Sogn; de øvrige 200 Rbd. indstaae i Gislinge Gaard og anvendes til at betale Brandskatten af Bygningen og andre foresaldende Udgifter.

See om alle disse Legater Provst Schack's Fortsættelse af Hofm. Fund. 3, 55 følg.

Mærkeligheder: Den af Dr. Th. Bartholin i hans Bog de incendiis librorum 1672 omhandlede store Steen paa Hagested Mark, Maglestenen kaldet, som han med følgende Ord anbefaler til Efterkommerne: „Saxum hoc ingens gigantei corporis, ad maris murmur obmutescens et hactenus immobile, ne posthac glebæsit adscriptum, commendavit,” har nu Efterlægten efter hans Dnske sat i Bevægelse i det den for en 20 Aar siden omtrent blev sprængt og henværet til Fundament for Utkalde Broe over Lusseaaens Munding. Paa Surrede Mark henad imod Lindebjerg i Hørby Sogn ligger 2de Hedenolds Altare nær hinanden. Paa det Ene ere alle Bærene 5 i Tallet paa Een nær nedsjunken i Jorden, saa at Dverliggeren hælder meget og vil vel om føje Tid nedgilde. Dverliggeren har en triangulær Skikkelse, men store Stykker ere i Tidens Længde affaldne. Det andet Altar strax derved har ligeledes 5 Bærene, men deraf er Dækstenen alt nedgleden og ligger paa den flade Mark. Ingen af dem ligger paa nogen Høi eller Bakke, men paa slet Mark. Rundt omkring ere derimod meget høie Banker. Høiene paa Audebo Mark ere 2de Begravelser, sammenhængende uden Steensætninger. Navnet opløses vel lettest i Helghed eller Helghenes Høie, og altsaa Begravelse for nogen af Familien Helghe, almindelig bekiendt Navn i Oldtiden og Middelalderen.

Gislinge Sogn.

Annecteret Hagested Sogn.

Gislinge Sogn.

Baade Sognets og Byens Navn forekommer i S. R. D. VII, 123. 19. 33. og i Lørl. Diplom., 1, 100 ved Aar 1223 og skrives da som nu Gislinge, Gyslinge Gyslinge 3: Gislesenge. Gisle og Gysle bekjendte Mandes og Qvindesnavne i Hedenold og Middelalderen, S. D. H. 2, 497. 14, 87. Bedel S. antager det alt i det første Aarh. som Adelsnavn. Stedsnavnene Gistum, Gisselsfeld, Gislev, Gisseløre vise tilstrækkeligt, at Navnet ei var ualmindeligt.

Sognet ligger $1\frac{1}{2}$ M. n. v. fra nærmeste Kjøbstad Holbek ned mod Lammefjorden, der er Sognets nordlige Grænse. Gislinge-Aaen skiller Sognet i Øst og Syd fra Hagested og Lusse Sogne, vestlig har det Svinninge og Kundby Sogne. Overfladen jævn, leret, mergelblandet ned mod Fjorden sandblandet, gruset og stenet med langt ud i Fjorden gaaende Klakker. Sognet er nu aldeles flodløst. Om Gislingeaaen see foran Oversigten over Herredet. Over den er her i Sognet 2de Broer, Aaserhale Broe paa Kongeveien og Præstebroen paa Sogneveien fra Hagested til Gislinge.

Sognets totale Areal c. 0,1779=1785 Tdr. Ld. Priv. Ug. og E. Hartk. 15 $\frac{3}{4}$, matr. Konge- og Kirketien: de 19 $\frac{1}{4}$ Td., upriv. Ug. og E. Hartk. 252 $\frac{1}{8}$ Td., tien: dydende Kongetiende Hartk. 262 Tdr., til Kirken 268, til Præsten 259 Tdr. Folketal 1801: 317; 1834:

441; 1840: 500. 1 Sogneskole, 1 Skole, 1 Høvedsgaard, 22 Bøndergaarde, 15 Boelsleder eller Huse med Jord, 16 Huse uden Jord. Gaardene staae overhovedet fra $7\frac{1}{2}$ til $9\frac{1}{2}$ Td. Ag. og E. Hartk. Boelstedene og Husene, der have Jord fra 2 til 12 Tdr. Td. og derover. Beboerne ere Fæstere paa ubetydeligt nær, under forskjellige Løbseiere saaledes:

1. Gislingsgaard med Ag. og E. Hartk.	148—4—3— $1\frac{1}{2}$
2. Hagestedgaard	27—3—3—2
3. Communitetet	27—1—2— $1\frac{1}{2}$
4. Universitetet	14—7—2—1
5. Bognstrup	7—5—2— $\frac{1}{2}$
6. Selveiere	—1——2 $\frac{1}{2}$

Alle i Gislings Bye. Deraf 8 med 48 Tdr. Ag. og E. Hartk. Af Fæsterne ere $54\frac{3}{4}$ Td. Hartk. hoveris frit, hoverigjorende derimod $142\frac{3}{4}$ Td. Oprindelige Bantkæftelse i Jorder var 110,103 Rbd., i Tiender 26,417 Rbd., Brandforsikringer 1834: 55,770 Rbd.

Til Sognet hører:

1. Gislings Bye n. v. i Sognet henimod Stranden. Deri Kirken med en Middagsforfjel sidigere end Rbhvn. 4' 6", som uagtet den er lille dog alligevel har Taarn, den ene med Ar. Hvitfeldts Baaben og Navn 1601. I Kirken nogle Spolier og Mindemærker af udtjente Krigere, saasom 2de Kaarder, nogle Levninger af en Fane og en Trompet med sine Dvafter ere op-hængte paa Væggene. Stolene med Lægter og uden Dørre. Et ubmærket hæsligt Bløe: eller Tinsfad oven-paa et Messingsfad til Daaben. En aaben Begravelse i Taarnet. En stor Kirkegaard med Ringmuur og rundt om beplantet med høie Asketræer, der yde et meget

smukt Syn. Kirken er Een af de yngre i Katholicismens Dage, da alle Mure paa Fundamentet nær ere af brændte og ikke af Marksteen. Kun i Tarnet ere nogle Markstene indmurede. Endnu er der nogle gamle Malinge bag Altaret fra de ældre Tider.

Skole ny opbyggt 1830, med de befalede Indretninger og Apparater, en lille Hauge og et Jordtillæg af 5 Tdr. Land, samt c. 80 Skolebørn.

Til Byen hører een Gaard under Gislingegaard paa $5\frac{1}{2}$ Td. Ag. og E. Hartk., Luntegaarden paa $9\frac{1}{2}$ Td. Do., een Do. paa $9\frac{3}{4}$ Td. Do., 16 Do. hver paa $8\frac{1}{2}$ Td. Hartk., 5 Do. hver paa $7\frac{1}{2}$ til 8 Td. Do., 4 Boelsteder, hver med 2 til $2\frac{1}{2}$ Td. Hartk., 11 Do. hver med c. $1\frac{1}{2}$ Td. Hartk., endnu 6—5—1— $\frac{1}{2}$ Td. Hartk. forbeelt paa de øvrige jordhavende Huse og 16 jordsløse Do.

2. Gislinge Hovedgaard, oprettet 1725 af nogle nedlagte Gaarde i Gislinge Bye. Den var først opbyggt i Gislinge Bye, men den har tit fristet Jidsvaade, sidst 1773. Derefter blev den udflyttet fra Gislinge Bye til det Sted, hvorpaa den nu staaer. Hovedbygningen, der ikke staaer i Forbindelse med Udlængerne, Grundmuur og Tægtag. Udhufene Bindingsværk og Straetag. Meget god Frugt- og Kjøkkenhave. Gaarden har en vel simpel men smuk Anseelse fra Landeveien og udmærker sig ved sit ordentlige Anlæg og Pynelighed i en jævn dog noget nedtrykt (depressa) Dal, omgivet af fortrinlige, men for en stor Deel lave og sids Marker, der paa en Mergelgrund indeholde en stor Deel vegetabilisk Gjødsel. Priv. Ag. og E. Hartk. 20—:—1—2, upriv. Do. 10—4—3—2, c. 250 Td. Td. Markerne indbigebe med

levende Hegn. Bøndergods 233—6—3—2. Ag. og E. Hartk. Høveri af Gislunge og Sandby (Kundby Sogn). Fiskerie i Lammefjorden af Sild, Kal og Fløndre. 1771, da der i alt var Ag. og E. Hartk. 30—5—1—1, og Bøndergods 244—5—1—2½; solgtes Gaard og Gods for 18,700 Rb. D. G.; 1794 kostede det hele 57,000 Rb. D. G.; 1805: 96,500 Rb. og 1806: 120,000 Rb. D. G. Gaarden har 11 Huse med Jord og Ste Do. uden Jord.

Legater: Sim. Groth Clausens Legat til Gislunge Sogns fattigvæsen, see Hagested Sogn.

Mærkeligheder: Kirkens Gavl og Vaabenshusets Frontespids have noget Usædvanligt i Udbyrtingen. Kirken er meget lav og mørk, hvilket Sidste større spidsbuede Vinduer kunde afhjælpe. Den rummelige Kirkegaard trænger her som overalt til en rensende fredende og pyntende Haand. Men da vore Kirker og Kirkegaarde ere overgivne til dem, der hverken have Sands eller Hjerte eller Smag eller Kundskab i de heri udfordrende Henseender, tør man heller ikke vente andet end det allertarveligste og smagløseste. Den forrige Præstegaard, der var, da Sognet var eenligt, blev ved Revolutionen af 1536 forandret til en Annergaard, som Præsten dog in natura et pro officio beholdt, men senere blev den med al Herlighed afhændet til Hagestedgaards Eiere for et Bederlag af 24 Ldr. Byg aarligt. Det var en for Sognet, her som andersieds, stor Ulykke, at disse Annergaarde ikke bleve bevarede, thi naar de endnu havde været til, havde der dog været Udfigt til at ethvert Sogn igjen, som det var under Catholicismen, kunde faaet sin egen Præst. Men nu, da alle Annergaardene ere blevne et Rov for Hovedgaardene, er al Ud-

figt dertil ulpffeligviis for evigt affkaaren. Gaarden havde endnu 1666 nogen Skov, ligesom og Sognet forhen men vel noget tilbage i Tiden, maa have haft endog saa betydelig Skov, at Evlin deri kunne sættes paa Diben. Nu er der aldeles intet. See Hofm. Kund. X, 77, 78.

Hørbye Pastorat.

Dertil allene Hørby Sogn.

Hørby Sogn.

Sognets og Byens Navn allevegne, hvor jeg har fundet det i gl. Brevskaber og trykte Diplomer, nævnes flest Hørby, S. R. D. VII, 123. 34. 18. IV. 290. D. M. 5, 43. betyder altsaa Hørdhs, Hørdurs Bye. Harde Knuds Svigerfader hed Hørbh, S. D. H. 2, 165. N. Tidst. 2, 96. Foruden ham flere, ligesom vi og have mange Steder med dette Sienavn, saasom Hørdum o: Hørdsh-heim, Hørfled, Hørup, hvilke ikke lade os tvivle om Sogens Rigtighed. Hørby og Hørby Gang forekommer 1392 i S. D. H. og Hørbygarth 1411 i D. M. 5, 43.

Sognet ligger $1\frac{1}{2}$ M. n. v. for nærmeste Kjøbstad Holbek, men kun $\frac{1}{3}$ M. i lige Linie for Holbeks Skibebroe, begrændset af Uddy S. paa Næset i Lammesfjorden nordlig, af Hagested i Vest og af Holbeksfjord i Syd, stoder altsaa til 2 Fjorde og har følgelig megen Leilighed til Fiskerie, som dog ikkun lidet benyttes. Dverfladen er

meget bakket med høie og hastig opstigende Banker og snevre Dale, hvor i Løvemoserne findes her som overalt lige fra Bramsnæsffjorden vester hen til Svinninge Bølle foruden Ege og Hessel samt Rødder og Løv, af de sidste ogsaa betydelige Fyrre, Granne og Vikeflammer med sine afbrudte og forraadnede Grene, men Rødder af disse Træer og Buske har jeg ingensteds hørt i denne Egn deri at være fundet. Af Bankerne udmærker sig især Bavneshjerg 192' strax N. D. for Kirken. Derpaa kan tælles 36 Kirker i de omliggende Herreder og sees Fjagerspræst, Frederiksværk, Frederiksborg og Roeskilde, samt Magle- og Præstehjerg ved Frederiksværk, foruden hele Lammesjordsens og en stor Deel af Fseffjordens Lægne. Endnu blusker herpaa Toppen hver Ect. Hans Aften Jden ligesom paa flere Banker i de omliggende Sogne. Strax vest derfor, men ved en mærkelig flad Dal derfra ligesom adskilt, ligger Kulshjerg 163', der bestaaer af 3 til 4 vesterud sig strækkende omtrent lige høie Banker, hvorpaa der foruden har været Skov, som har staaet i Forbindelse med den vest derfor liggende smukke Hagested og Hørby Skov og man har endnu Skovlevningerne paa Skrænterne i en Mængde Krat. Ligesaa er Favneshjerg paa Hørby Mark, Høstens Bjerg paa Lindebjerg Mark, Langebjerg paa Kastrup Mark, Dorebjerg eller Daarebjerg, Røkkebancken og Lude- eller Lade:Skov paa Lindebjerg Mark, meget anselige Banker, med dybe og snevre Dale, hvori som oftest Løvmoser og Steen. Hertil kommer endnu Billebjerg, hvorpaa Bille:ups Mølle staaer, samt Lindebjerg strax derved. Alle disse Bakker have været begroede med Skov og Levninger deraf som Krat findes allevegne ved Bakkerne Fødder og paa de bratte Sider.

Jø økonomisk Hensende er Jordbunden ved Hørby noget leerblandet, men mere nordostlig hen er det høie sandede og grusede Klader og Bakker, med nogen Muddblanding, da alt hvad der af Gjødske opkjøres paa de høie og tildeels bratte Bakker, snart ved Regnen nedskyldes i Dalene. Sørenden er en Bæk, der udspringer ved et Mosebrug fra Mosegaardene i Udby Sogn, retter sig først vestligt og siden nordligt, optager derpaa en Bæk fra et Mosebrug ved Uglerup, passerer samtede øst forbi Kastrop og falder derpaa nordlig ud i Lammefjorden. Baunehjæget var trign. Signalpost for Bugge ved hans Opmaalinger her i Egnen, see h. Skrift herom S. 71. Lige saa for Eleverne af den militaire Høiskole ved deres Opmaalinger i Egnen ved Holbæk 1834. Fra Markeslev Bye er et Færgeløb over Holbæksfjorden til Holbæks Skibsbroe, men ikkun for Personer med deres Gods og smaae Creature. Ved Hørby en meget smuk Skov.

Sognets totale Areal: c. 0,2883 □ M. s: 2892 Tdr. Td. Skjoldsat for priv. Ug. og E. Hartk. 77—2—2, Skovsk. s—2—2—2, matr. K. og K. Hartk. 44 Tdr. upriv. Ug. og E. Hartk. 360—4—2—2. Tiendegjæbende Hartk. til alle 3 Tiender 413—6—2—; med et Folketal 1801: 606, 1834: 643, 1840: 718. 1 Sogne kirke, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 43 Bøndergaard, 51 Huse med Jord, 19 Do. uden Jord, 1 Bærmølle. Gaardene staae fra 7 til 9 Tdr. Hartk., Husene have i Almindelighed fra 2 til 6 Td. Td. Lodseierne Hørbyegaard i Hørby, Uglerup, Kastrop og Markeslev i Alt 327—4—3—1; Hagestedgaard i Lindebjerg 19—2—2—, Gislungegaard i Uglerup 8—4—1—, Universitetet i Uglerup 7—6—1—2. Desuden regnes hertil Sognet

i Tiendepdelse og offentligt Arbeide Tusfelundegaarden med Ug. og E. Hartk. 7—5—2—2½. Selveiere ingen. Arvefæstere 3 med 7½ Tb. Hartk. Fæstere 98 Gaarde og Huse med 368½ Tb. Hartk., hvoraf 13½ Tb. ere hove-
risfric, men 355½ Tb. hovevrigjørende. Den oprindelige Bankhæftelse i Torder 225,755 Rbd., i Tiender 46,347 Rbd. og i Bygninger 3980 Rbd. Brandforsik. 1834: 91,750 Rbd.

Til Sognet hører:

1. Hørby, burde nok skrives Hørdhøbye, i det s. v. Hjørne af Sognet i Læ for N. B. Binden af nysnævnte høie Banker og Hagested Skov ned mod Holbøksfjorden og med fri Udsigt til Sammes Havn, Fjord og Kjobstad. Landeveien der gaaer ud fra Kongeveien nordlig passerer gennem Byen og derfra videre over Udby til Færgestedet ved Ridsferup Bye, hvorfra oversættes til Kongesøe i Dds-
Herred. I Byen er Sognelikken med en Middagsforfjæl senere end Kjobenhavn 3' 36", et noget lavt men temmelig svært Taarn med Kamgavle, Uhrværk, 2 Klokker fra 1627 og 1643, Altartavle fra 1595, en Billedstøtte nederst i Kirken, maaskee fra Catholicismen, dog seer den noget yngre ud, der fremviser Faberen med sin mishandlede Søns Legeme, en noget fysisk Forestilling, som man dog nu og da ogsaa finder i andre Kirker, som Materie. Enten havde Bedkommende ikke selv noget aandeligt Begreb om denne Sag, eller og troede man ved den skarpe fysiske Forestilling derom desto stærkere at kunde virke paa Sandselighedens Bei til sit Diemeds Opnaaelse. Herkabsstøel som man snartligst maatte ønske forandret, da den deler Kirken i 2de Dele og gjør at de nederst i Kirken Siddende hverken kunne see eller høre Præsten. Liig:

capel paa Kirkens søndre Side: deri 2de Eptiaphier med Potraitter, hvoriblandt Admiral Span † 1695. De øvrige kunne sees hos Hofm. l. c. 3, 308, hvor man tillige læser et umaadeligt langt Vers over fornævnte Admiral Span, der giver en tydelig Forestilling, hvortledes et Wevers over saadan en Mand ikke bør være. I Choret en stor Liigsteen over Mogens Godske og Frue Karine Blomme og deres Datter Cicel (Cicilia); over dem en Tavse med Indskrift, der kan læses hos Hofm. l. c. Ringmuur om Kirkegaarden, hvorved en Række høie Træer. Kirkegaarden holdes smuk og reen for al Slags Ubrud.

Præstegaarden strax ved Kirken, hvorimellem og Kirkemuren Landveien passerer, Bindingsværk og Straaetag, en god Have og en Jordlod priv. Ug. og E. Hartf. 12—6—2—1, 89 Tbr. Vd. til Lorten 87½.

Skole. Den forhenværende Degnebolig ved Kirken med den deri indrettede Skole blev for en halv Snees Aar siden nedbrudt og Skolen tilligemed Degnen fløttet op paa en af de høieste Banker ved Uglerup, hvor der er en viid Udsigt, frisk Lufttræk og tillige dertil en god Motion for Skolebørnene, hvorved de desto lettere efter: at have gaaet en saadan Vei kunne, naar de komme til at sidde paa Bænkene, falde i Søvn, thi saadanne lange og anstrængende Skoleveie have her som allevegne ganske naturligt denne Virkning, og paa de arme Børn, der ovenpaa saadan en Tour endnu skulle staaende practisere den indbyrdes Exercits i hele Timer, maa en lang Skolevei have en endog fysisk skadelig Indflydelse. Men naar en ny Kirkeindretning og Kirkeoppasning, hvori da vel og de ældre Skolebørn bør tage Del, med en passende

Liturgiøs Indførelse, Kirkens påfællige Prydelse og For-
 skjønnelse under den fremskribende aandelige Kultur igjen
 vorder tillagt den tilbørlige Bigtighed, vil maasse Deynen
 blive flyttet ned til Kirken igjen og en nye Skole af en
 anden Natur end en blot Bondeskole flyttet ind igjen med
 ham. Det er desforværre en sørgelig Erfaring, at de fleste
 af de Indretninger, uagtet de skee i den bedste Hensigt,
 men dog skee i en revolutionair og Menneskegemyttet op-
 irende Tid, som oftest bærer bittere Frugter for Efter-
 kommerne. At Skolen imidlertid nu ligger bedre for hele
 Sognet end forhen er vist nok, thi nu faaer Ungen saa
 kort til Skolen som før.

Hørbysgaard compl. Hovedgaard, strax ved Kirken
 med Hovedbygning deels af Grundmuur deels af Bin-
 dingsværk med Tegltag, 2 Etager, vidtloftige Udlænger,
 Muur og Bindingsværk for det meste med Straartag,
 har fra den øverste Etage i Hovedbygningen en meget
 smuk Udsigt over Holbøks Fjord og Omegn. Priv. Ug.
 og E. Hartk. 62-6-1-2, Skovsk. 6-5-1-1, upriv.
 Ug. og E. Hartk. under Gaarden 15-3-1-1½ =
 468 Tdr. Ld. Den første Ejer, som vides, var en N.
 Tvesøn 1316. 1411 blev Gaard og Gods overdragen
 til Biskoppen Peder Jensen (Jacobsen Jernskæg) D.
 Mag. 5, 42. Sidst i det 17 Aarhundrede kom den un-
 der Kronen, hvorefter Admiral Span blev dens Ejer end-
 til 1695. Derefter maa den atter være kommet under
 Kronen, thi fra Kronen blev Gaard og Gods fjenket til
 Geheimeraad W. A. v. d. Lühe og han solgte den til
 Freue Kastenskiold, hvorefter den tilfaldt hendes Arvinger,
 i hvis Besiddelse den endnu befindes. Gaard og Gods
 kostede 1760: 26,040 Rbd., senere tilkjøbtes Jordegods for

26,602½ Rbd. D. C. Kjøbesummen altsaa 52,642½ Rbd.; senere har intet Salg fundet Sted. Ved Indkjørselen til Gaarden staaer en 3 Alen høi over Jorden opreist Steen, der sandsynlig har været en Bautasteen paa en Hedenolds Begravelse.

Desforuden høre til Byen foruden Præstegaarden, Møllen og de 2 Gaardsjorder, der drives under Hørbyggaard, 9 Gaarde, hvoraf 7 hver paa 8½ Td. Hartk., 2 paa 7½ Td. og 5 Boestæder fra 1½ til 2½ Td. Hartk. 12 Huse med Jord, hvoraf 7 med omtrentlig 7 Skpr. Hartk. og 6 saakaldte Færehjergshuse med s. Hartkorn; 8 Huse uden Jord. Til Byen regnes og Billerups Mølle, en god Stubmølle med Baaningshuus, Gronqværn og Sigteværk og 4 Tdr. Hartkorn Ug. og Eng. Møllen ligger meget høit, saa den sees vidt omkring. Blåberg i Tuzæhæret nævnes 1373 i Suhms D. S. 13, 716. der sandsynligten er Bakken hvorpaa Møllen er bygt.

2. Færgehusene lige over for Holbæk med et Færgeløb paa ¼ M. Brede over Holbæks Fjord, bestaaende af 1 Huus med formentlig Rettighed til Gæstgiveri med 2½ Td. Hartk. og et andet Huus næsten med 1 Td. Do. Ved Færgestædet er en lille Gangbroe, hvortil Færgesbaadene kunne lægge an. Færgeløbet har 2de Seilsfartøier og en Baad, herfra oversættes Reisende, der ei søre Heste og Vogn med sig, til Holbæks Skibsbroe.

3. Mackeslev Bye ¼ M. øst for Kirken, har 7 Gaarde, hver med 7½ Td. Hartk. og 7 Huse med Jord og Hartk. c. ½ Td. hver. 2 Huse uden Jord og deriblandt en Emedie. Byen nævnes i S. R. D. I. 191. Mackesleff og 1392 i S. D. S. 14, 302. Mackesleff.

Paa førstnævnte Sted berettes i Petri Olai Annaler: 1328 den 24de April druknede 30 Mennesker mellem Holbøks Skibsbroe og Landsbyen Markeslev*). Under hvilke Omstændigheder siges ikke.

4. Lindebjerg Bye $\frac{1}{2}$ M. n. o. for Kirken i en dyb Dal mellem høie og temmelig stejle Bakker med 2de Gaarde, hver paa 9—5—1—: Ag. og E. Hartkorn og 3 Huse med nogen skøndt ikkun liden Jord. Stedet nævnes i S. R. D. VII, 19. Lyndebjerg; Navnet sandsynlig af de der tilforn vorende Lindetræer (*Tilia europæa*). Der maa overalt her i Landet i Oldtiden og Middelalderen have været langt flere Lindetræer og Lindekovene end der nu findes, hvor de ere blevene meget sjeldne, ligesom og Krubdyr derved eller deri f. Ex. Lindorme.

5. Uglerup Bye $\frac{1}{2}$ M. n. o. for Kirken, har 11 Gaarde med Ag. og E. Hartk. mellem 7 $\frac{1}{2}$ og 9 $\frac{1}{2}$; 14 Huse med Jord og Hartk. fra 5 til 7 $\frac{1}{2}$ Skp.; 9 jordløse Huse. Byen nævnes alt 1279 i S. D. H. 10, 786 Uglerup. Den fra Kirkebye herhid forflyttede Skole med Have, Jordlob og øvrige Indretninger, hoit oppe paa Bankerne. I Uglerup et anseeligt Hedenolds Altar, der nu bruges til andre Sager. Nord for Byen en Steendybsø, der er et Chaos af store svære og brustne Steenblokke, og nord derfor igjen en anden af samme Beskaffenhed og i lige ødelagt Tilstand. Hensigten i hvilke disse Monumenter ere ødelagte er ikke let at opdage, thi alle Stenkerne ligge endnu paa Pladserne.

6. Rastrup Bye $\frac{1}{2}$ M. n. o. for Kirken mellem høie sandede Bakker ned mod Lammefjorden med 8 Gaarde

*) 1328 Crastino Georgii submersi fuerunt 30 persone: inter pontem Holbøckenseni et villam Markesleff.

deraf 7 hver med $8\frac{1}{2}$ Td. Ag. og E. Hartk. og 1 med $9\frac{1}{2}$ Do. 2 Huse med Hartk. hver omtrent 5 Skpr., 2 Huusløbder med samme Hartkorn, men uden Bygning. Stedet nævnes i S. R. D. VII, 19. Rastorp o: Rast eller Rastfers-Thorp, begge bekjendte Navne i Tidtiden og Middelalderen. See Ud. Lex. 1, 258. S. R. D. VII, 102. S. D. H. 1, 155, 30. 40 fl. Der var og den Tid en Beirmølle, nu findes den ikke.

7. Mosegaardene, der ogsaa kaldes Mosemarksgaarde og Moseby, hvormed nærmere ved det følgende Udby Sogn. Deraf henhøre 3 Gaarde her til Sognet med Ag. og E. Hartkorn hver $7-5-2-2\frac{1}{2}$, da deres Jorder ligge paa dette Sogns Grund og ere dertil tiensdepligtige. Herfra er Tusseundegaarden udflyttet og mageskiftet og det er Aarsagen hvorfor den med, skjøndt beliggende i Tusse Sogn, dog hører til Hørby i alle offentlige Anliggender, undtagen i Kirkelige.

Legater. Af Sognepræsten Hæc L. Rasmussen er til Præstegaarden givet noget Inventarium for 1625, der er vurderet til 19 Rd. 4 Mk., og som den ene Præst skulde aflevere til den anden, men deraf er nu intet tilbage. Hofm. l. c. 8, 324. Mensalgobset, hvormed Kaldet var beneficeret, og som omtales h. Hofm. X, 77. har senere undergaaet adskillige Forandringer. Mensaljørden i Rastrop af priv. Ag. og E. Hartk. $5\frac{1}{2}$ Td. er ved Udskiftningen henlagt under Præstegaarden, men da Præsten ei erholdt Jord nok i Equivalent — hvortledes kunde det gaae til? — saa betales til ham af Hørbygaard aarlig 2 Rd. for det manglende — en vist ikke overdrøven Refusion. — Ligeledes erholdt Præsten i Godtgjørelse en Udhuusbygning, som skal have staaet paa

Præstegaardens nuværende Mark indtil den ikke kunde staae længere, hvorefter den skal være nedbrudt og bortført. Mensalgaarden i Rißerup, Udby Sogn, er folgt til Hørbygaard imod en aarlig Refusion af $8\frac{1}{2}$ Td. Bng og $3\frac{3}{4}$ Td. Rug. Den stod Skildsat for 15 Tdr. Harkorn. Frue Oberstinde Holsts Lehat nemlig et nyt Fattighuus opbyggt for hendes Regning i Hørby 1832 og Rjenket til Stedets Fattigvæsen. Gavebrevet confirmeret 20 Septbr. 1830. See Collegialtidenden 1830, 865.

Mærkeligheder: I Sognet ere en stor Deel Levninger af Hedenolds Gravsteder og Altare. Allerede for mange Aar siden aabnedes en Gravhøi, hvori en stor Mængde Urner med Aske og Been, hvilke Urner stode rade: og lag: viis over og under hinanden. 1754 aabnedes et andet, hvori fandtes Skeletter af Mennesker og overalt sees man i Sognet Mindesmærker fra den Tid eller Levninger deraf. Et Altar nord for Beien fra Hørby til Markeslev. Strax Vesten uden for Uglerup ligger en Høi, langstrakt og omsat med store Steen, og derpaa Ruiner af Steensætninger ligesom byggede tilfammen. Paa den østlige Ende kan man see, at det har været et Altar paa 4re Underliggere, der ere nedsjunkne i Jorden, thi ovenpaa disse hvile endnu den svære brystne Dverligger; tæt derved paa samme Høi et Do. Altar lige tæt op dertil, hvis Dverligger er heel og hviler ligeledes paa 4 Underliggere, der staae meget dybt i Jorden. De øvrige mange store Stene, der bedække den anden Ende eller Halvparten af Parallelogramet ere i en saadan Orden og have fleet saa megen Dverlast, at man kun kan slutte sig til at de ogsaa have tjent til 2 eller 3 Altare; saa at det synes som der paa dette Sted har

staaet 5 Altare lige tæt op til hinanden paa een og samme Høi, der dog ikke er af nogen betydelig Størrelse. Iblandt alle Steensætninger jeg har fundet her i Sognet udmærker det Altar sig fortrinlig, der staaer i Børgget ved Jens Pedersens Gaard i Uglerup, der endnu bærer sig saa høit og anseeligt frem, at enten man Bærerne staae ualmindelig dybt i Jorden eller og man Grunden være umaadelig fast. Det hviler ligeledes paa 4 Bærere. Overliggeren, der er meget svær, er rebnet. Det staaer inde i et Bøenge ved Gaarden og kan sees fra Gaben; men stod det frit for Djet, vilde det vise sig meget anseeligt. Da saadanne velbevarede Minder nu blive mere og mere sjeldne, thi man seer at det ene forsvinder efter det andet, var det at ønske, at dette maatte bevares og om muligt fremstilles frit for Diet. Nu tjener det til Svinehuus, men skal det vare ved, saa rode vel Svinene saa længe derved at dette anseelige Monument fra Hedenolds Dage synker sammen og ublottes da saaledes af Grindringen. Selv om det var fuldblods Svin, kan jeg dog ikke unde dem denne Leilighed.

Udbye Pastorat.

Dertil hører allene Udbye Sogn.

Udbye Sogn.

Sognet og Byen nævnes i B. G. S. R. D. VII, 123. 18. 34 ogsaa i S. D. H. 13, 716. Aar 1373 og da

skrives det *Uthby* og *Utby*, der sandsynlig betyder det samme som det Navn *Sognet* og *Byen* endnu bærer, nemlig *Udby* den yderste *Bye* paa *Næsset*. Dette har den maa- ligt været i de meget ældre *Tider* i sit første *Anlæg*. Senere opstode flere end yderligere beliggende *Byer*; men da den nu havde faaet dette Navn og var bleven *Kirke-* *bye* og man ingen *Grund* fandt til at forandre Navnet, da den ligesuldt forblev den yderste *Kirkeby* paa *Næsset*, beholdt *Stedet* det ældre Navn. Imidlertid kan det og betyde *Uthas* eller *Uthes By*, da vi have flere *Byer* af dette Navn i *Jylland*. *K. Frodes Dronning* hed *Utha*. *S. D. H. 1, 146.* og efter som før hende *Flere*.

Sognet ligger $1\frac{1}{2}$ *Meil* n. v. for nærmeste *Kjostad* *Holbek* landværts, men i lige *Linie*, naar man sætter over *Fjorden* kun $\frac{1}{2}$ *M.*, er allene landfast i vest med *Hørbye Sogn*, isvrigt omgivet af *Isefjordens* forskellige *Indvoige* og *Sunde*, mod *S.* af *Holbeksfjord*, mod *Vst* af *Euroesund* og mod *N.* af *Kongsøre Sund*. Den ved *Hørby* og *Hagested* opstigende *Høislette*, der begynder strax nordligt for *Hørby* ved *Kulbjergene* og *Baunehøien*, bøier sig nordøstlig hen imod *Udby* og *Uglerup* med *Kjæde* eller *Langbjerget*, der indbefatte *Billebjerget* og *Laandehov*, men vender sig derpaa nordligt og nordvestligt og daler vest for *Kastrup* under *Lammefjordens* *Bande*, hvor den dog over *Udebo Næs* og *Gundestrup Hage* sætter sig i *Forbindelse* med *Bankerne* i *Grevinge Sogn* i *Dsherrred*. Denne *Høiegn* indeslutter især ved *Lindebjerg* og *Uglerups* *Huse* de høieste *Puncter* og de dybeste *Dale*, men synes egentlig ikke at staae i umiddelbar *Forbindelse* med det her omhandlende *Udby Sogn*, thi imellem disse *Banker* og det opstigende *høie* og *bakkede Land*, der begynder ost

for Udbye og trækker sig øst og nordøst hen forbi Udby, Løserup og Røserup og derved sænker sig i Sundet mellem Tussenæs-Pynt og Kongssøe Nebbe, drager der sig fra S. D. ved Bognæs og hen over Udby, Uglerup, Mosemark og s. v. nordligt en aldeles flad og jævn Slette, hvorpaa man kun mærker faae og svage bølgeformige Ujævnheder, naar nogle faae lave Bakker og nogle lave Skrænter ved Dursø Sund og ved Bognæs undtages. Men strax N. D. for Udby begynder Landet ligesom opstigende af Sletten at drage sig i stedsvis stigende, men langsomt hen østlig og nordøstlig over Løserup og viser her sine største Hojder i Bøgebjerg (3 Høie, hvoraf den midderste dog er den høieste), Baunen eller som den og kaldes Laasbjerg Baun, fremdeles i Trehøiene og opnaar endelig sit høieste Punkt i Dalbanken, det ligger nordøstlig i Rækken og eentlig. Det er mærkeligt, at man i denne lange Række af opstigende Bakker 3de Gange finder 3de hatteformige runde Knolde ligesom forenede, nemlig paa Bøgebjerget, Trehøiene og ved Baunen. Yderst paa Ræsset ligger Svallebjerget 3: Svaales-bjerget. Mellem Bognæs og Løserup gaaer en Bugt ind fra Dursø Sund, lavvandet, stenet og dyndet, som i lave Vand kan vades over, opfyldt rundt om paa Bredderne med en uendelig Mængde middelstore Steen. Den indelukkes i Vest af en lav, flad og krum Dæmning, der ei her, som andre Steder, hedder Albuuen, men Hønskehalsdæmning. Hele Overfladen af Sognet er i Midten let, men vel muldet, hen ad Bognæs sandig og ved Strandsbredderne begroet med det saakaldte Sultegræs. Betydelige Enge have ved Røserup, hvori ligger Bakken Engbjerg, Navnet sandsynlig af Engen det ligger i. Skov er der ingen af, og Løvsfjæret er

ubetydeligt. Om Søerenden er talet ved det foregaaende Sogn.

Sognets totale Areal = 0,2848 □ M. = 2,857 Tdr. Td. med priv. Ug. og E. Hartk. 11—6—3—s—, matr. Konge- og Kirkeiende 46 Tdr.; upriv. Ug. og E. Hartk. 378—3—3—s—, tiendepflichtigt Hartk.: Konge- og Kirkeiende 355—2—1—2, Præstetiende: 355—2—1—1; Folketal 1801: 483, 1834: 637, 1840: 662; 1 Sogneskirke, en Skole, 41 Bøndergaard, 4 Boelsteder, 61 Huse med Jord, 8 Do. uden Jord. Beboerne ere størstedelen Fæstere under forskellige Godseiere. Lodseierne ere, som følger: Hørbygaard i Bognæs, Udby, Mosegaardene, Løserup og Kisserup 259—3—2—1 $\frac{1}{2}$; Hagestedgaard i Starckunde og Kisserup 43—5—3—2; Gistlingegaard i Kisserup og i Udby 18—3—2—1 $\frac{1}{2}$; Universitetet i Udby og Kisserup 18—7—1—s—; Communitetet i Løserup 3—3—2—2; Det Kongelige Odsherredsk. Gods i Kisserup 18—5—3—2; Selveiere i Kisserup 16—6—1—s—, er for omtrent 9 Aar siden overgaaet til Fæstegods under Hørbygaard. Den totale Sum 379—3—3—1 $\frac{3}{4}$. Af det Hele ere 112 $\frac{1}{2}$ Td. hoverifrit og 230 $\frac{1}{2}$ hoverigjørende. Fæstejorden er fordeelt paa 66 Steder med 343 Tdr. Hartk. Gaardene staae for 4—9 Tdr., Husene fra 1 Skp. til 1 Td. Ug og E. Hartk. En Gaard i Bognæs har 15 Tdr. Hartk. Areal til 1 Td. Hartk. kan regnes fra 7 til 9 Td. Td. Ug. og E. Hartk. Bankhæftelsen i Jorder var oprindelig 132,088 Rbd., i Tienderne 39,798 Rbd. Brandforsikkingen 1834: 25,490 Rbd. Selveiendomme ere senere aftaget her som flere Steder. De fornødne Haandværkere haves.

Til Sognet hører følgende Steder:

1. Udby paa en jævn fra Strandbredden af opstigende Flade. Deri Sognets Kirke aldeles i dens gamle Form, temmelig lav, udzirede Hvælvinger, Apsis bag Choret. 2 Klokker, den største fra 1739, derpaa et Værk som kan læses hos Hofm. l. c. 8, 310. Den mindste med latinske Uncialer: Si. Deus pro uobis, quis contra nos año 1793. Kas-lös PT MT LK NK. Det er sandsynlig Een af de ældste Klokker i Landet. Tøttallet er formet ligesom det her er skrevet og er aldeles lig det Arab. Hha finske ligesom og 3-Tallet har Formen af det Arab. Sin opreist. Altaret med den daværende Lehnsmænd J. Pachs Waaben, saa og Prædikestolen. Men den hele Maling og Staffering ved Tidens og Fugtighebens Alt fortærende Land afløst. Paa Kirkegulvet en Liigsteen over Herr Jens Bluffen kaldet til Præst i Udby 1654 og død 1682. Choret meget snevert. Døbefadet af Messing stort og med den sædvanlige Indskrift. Bag Altaret et muret Sæde for Præsten. Waabenhuus, og et forudms Kapel paa den nordre Side, der nu er Materialhuus. Paa Kirkegaarden en Mængde Gravtavler og Kors over Afbøde, der give et ret tækkeligt Syn og stemme Sindet til vemodige Følelser. Ringmuur omkring Kirkegaarden. Middagsforstel fra Kbhvn. 3' 28" sildigere.

Præstegaarden tæt op til Kirken, med sædvanlig Præstegaards Bygning, Bindingsværk og Straatag. Stuelængden med gode og bequemme, samt høie Bærelser, en god Have med endel Frugttræer. Priv. Ag. og E. Hartkorn 13½ Td. til Tarten 87½, men det Halve ↓

M. sydøst for Præstegaarden ned mod Bognæs og Stranden, og der er Jorden let og sandet.

Skole og Degnebolig, 4 smaa Længder med de fornødne Bærelser, en lille Have, en god Jordlob med høit Hartk. 3 Tdr. 2 Alb. privl. Ug. og E. = 15 Tdr. Pd., hvilken Enhver i denne Sag Erfaren maa ønske aldrig maatte bortfælges fra Degnestavnen, hvad for Dmvaltninger der end maatte skee med vort Skolevæsen.

Anmærk. Nu (1841 28 Mai) horer jeg, at det halve deraf er bortfolgt til Forbeel ikke for Skolelæren, men for Skolelærer Hjelpekassen.

Til Byen horer desforuden 13 Bøndergaarde, som have fra 5 til 9½ Td. Hartk., 10 Huse med Jord, hvoraf 3 have hver 1 Td. Hartk., de øvrige Huse noget mindre, 8 Huse ere jordløse.

Til Udby Sogn høre fremdeles:

Starslunde østlig for Udby henimod Løserups Noret, 11 Huse, alle i en Rad i øst og vest, hver med Ug. og E. Hartk. 7 Stpr. 3 Fkr. Navnets Oprindelse er Starslunde. Et Mandssnavn, der ikke er sjeldent i Middelalderen. Saaledes forekommer en Ludo Star 1259, en Dgge Star 1377, en Anders Star 1496 S. D. S. 10, 397, 14, 40. Ud. Lev. 2, 190. Man seer deraf, at herpaa Stedet i Navngivelsens Dage maa have været en Lund. Nu er der aldeles ikke noget Spor deraf. Starslunds totale Hartkorm er 15—3—2—1 Ug. og E. upriv.

Minke mark, med Hartk. i alt 12—4—2—2, har 3 Boelsteder fra 2 til 3 Tdr. Hartk. Det øvrige Hartk. er fordeelt paa 3 Huse.

Løserup Bye ¼ M. n. o. for Kirken paa det op-

liggende Land mellem temmelig høie Banker, f. Ex. Trehoiene, Bøgebjerg, der ogsaa har 3 Kupper, men mindre regelmæssige end Trehoiene. Nordlig derfor stige Bankerne endnu noget mere, og derved ligge Dalbanken og Baunehøien, som nok ere de høieste af dem alle. Den hele opstigende Bakkerøg med samtlige fornævnte Kupper kaldes Naabjerg. Byen har 10 Gaarde fra 7 til 10 Tdr. Ag. og E. Hartk., et Boelsted med $3\frac{1}{2}$ Td. Do., 11 Huse med Jord, deraf 5 hver med 6 Skpr. Do. og Resten af 4—3—2—1 er fordeelt paa de øvrige 6 Huse. Stedet nævnes i S. R. D. VII, 18: Lyfthorp, og i S. D. S. 1. 672 Aar 1271 Luftæthorp. Men da Stedet nu hedder Løserup, tør man sikkert antage, at begge foregaaende gamle Navne ere Løsefeiler for Lyfthorp eller Lpwothorp. Ved Byen ligger østlig Løserups Noer, der trænger sig ind mellem Bognæs Mark og Hønskehalds Odde, og fyller ved denne fra Durøesund. Noeret har kun ringe Dybde, ved Landbredden fast, men i Dybet opfyldt med Mudder. En stor Mængde middelstore Stene findes rundt omkring ved Strandbredderne og paa Strandengene. Byen har temmelig god Løveffjær, hvilket de øvrige Sognehyer mangle.

Kisserup, nordligste Bye paa Næsset $\frac{1}{2}$ M. fra Rikken og omtrent ligesaa langt fra Næssets Pynt, har 13 Gaarde med Ag. og E. Hartk., fra 6 til 15 Tdr. Den sidste er Mensalgaarden, der dog er udstykket i 4 Parceller foruden Hovedparcellen, der forblev ved Gaarden. Desuden 21 Huse med mere eller mindre Jord eller Hartkorn, dog ingen over 1 Td. Ved Kisserup betydelige Enger. Byens Navn har jeg ei fundet i gamle Skrifter. Men et andet Kisserup i Woldborg Herred

skreves S. R. D. VII, 120: Kyzhorp og Kyshorp. Stavnnavnet er da nok enten Kib eller Kyt, begge gamle Udelssnavne, see S. D. H. 10, 477. 11, 255. 405. Ud. Lex. 1, 282. Færgesart til Kongssøe i Ddsherred for Personer og Gods. Overfarten $\frac{1}{2}$ M. Strømmen strid, Dybden 6—7 Favne. Naar det siges at der er et Dyb af 18 Favne, saa maae de reduceres til Alen. Det var her som ved ethvert Færgeløb onskeligt, at de Baade, man betjener sig af til Overfarten, stode under nogen, men naturligtvis paalidelig, Dvsigt. Overfarten kunde her vel i enkelte Tilfælde, naar Tjenden var trængt ind i Landet, fra en militair Synspunkt blive af Bigtighed; men det vil vi haabe ei behoves at omtales; men i borgerlig Henseende er der nok kun Taae, der vilde tage denne Wei, naar Færgeløbet ved Audeboe i Hagested Sogn og Gundestrup i Grevinge Sogn kunde blive forsynet med Baade eller Pramme, der kunde overføre Kreature og Heste og Vogne. Paa Kisdserups Mark er en Steensætning fra Hedenold. Byen har og forhen havt en Weirmølle, men den er forlængst afbrændt, og ikke siden opbyggt. Den staaer endnu paa B. S. Kort. Paa Kisdserups Enge laae den for sin Størrelse velbekjendte Holmersteen, en Granitblok, 3 Alen høi og 20 Alen i Omfang, hvilken en Kjempe efter Traditionen skal have kastet fra Egeberg Banke i Ddsherred over Fjorden for at ødelægge Udby Kirke — thi dette er den almindelige Gang i disse Fortællinger, der nok skrive sig fra de Tider, da Kristendommen laae i vedvarende Kamp med Asa Thors og Ddins Tilhængere. En Nidsø tvært over Stenen, som 3 andre Nidsøer bleve af Almuen anseete for Spor af Kjempens Stynge og Fingre. See Hofm. 1. c. 8, 310. Samme Steen blev

i Aaret 1828 sprængt, og dens Indhold 1918 Kubikfod = 137 Tøds, bleve paa Isen henførte til Svinninge Veile, for at tjene som Fundament for Broen over Samme.

4. Bognæs Bøe s. o. ned mod Stranden $\frac{1}{2}$ M. fra Kirken med 5 Gaarde, hvoraf Een paa 15 $\frac{1}{2}$ Td. Ug. og E. Hartk.; de øvrige 4 staae fra 5 $\frac{1}{2}$ til 8 $\frac{1}{2}$ Td. Hartk., 5 Huse med Hartk. fra 5 til 8 Skpr. Hele Overfladen mellem dette og Udbye og henimod Lofserup er en jævn næsten vandret Slette, der fortsættes videre ud over Mosemark og saa videre n. v. imellem Kastrop og Kiskerup, og som jo mere den nærmer sig Stranden bliver desto løsere, og hvor den ei dyrkes, er den begroet med Lyng og Mos, og ved Strandbredden besaaet med Stene. Om Navnet, der er meget almindeligt paa Verne, har sin Stamme i Mandsnavnet Bøge, Bøke, Buge — thi i Hedenstabet tog man sig ofte Titnavne af Træer Stene, Dyr m. m. — eller det skal uledes af Beskaffenheden efter hvad det engang muligen har været begroet med, nemlig Bøge, vil jeg lade være usgjort. Næstet eller den derved værende Hage viser hen imod Kirsebærholmen, paa den anden Siden Fjorden, saa at man seer i hvilken Retning de opløstende Kræfter have virket.

I Nærheden heraf ned mod Duroesund og nær ved Mundingen af Noeret staaer den saakaldte Altarsteen, hvorved i Katholicismens og langt ind i Lutheranismens Tid, ja lige indtil Aaret 1717 — det er dog aldeles utroligt — skal være blevet forrettet Gudstjeneste af Udby Sognepræst under naaben Himmelen for — saanske Fiskere, som betalte dette med at give Præsten en Ret Fisk. At

Stenen er her og at den bærer det ovgivne Navn, er vist. Den staaer paa Gaardmand Johan Pedersens Løb ved Stranden, aldeles eenlig, er en firfidede Granitblok, med Kanterne afrundede paa de 3 Sider, der vende mod Land, men flad paa den 4de Side, som vender mod Sundet, hvorfra den omrent staaer 20 Skridt. Dens største Høide paa den høieste Side er 2 Alen 4 Tommer, dens mindste Høide liden over 1 Alen. Dens Omkreds 4 Alen 11 Tommer. Dens øverste Deel er afbrudt under en Vinkel af 20° mod Horizonten, men det afbrudte Stykke findes ingensteds. Stenen har herved faaet Udseende af en Pulpet, hvis høieste Kant vender mod Nord. Den flade Side er uden al Tvivl gjort ved Kunst, men de øvrige 3 Sider ere naturlige, i det mindste nu da enkelte Skaller ere affprungne. Sandsynligt er det en Bautasteen, og jeg syntes at kunne spore svage Levninger af en Steensætning, i hvis østre Ende den muligens kan have staaet. Skrivt derpaa kunde jeg ikke opdage. Syd for Boynæs Bye og paa den med Steen besaaede Strandeng findes den saa ofte omtalte Kjempe: eller Kongekreds, eller Jætteting som den ogsaa kaldes. Hvosfra den har faaet dette Navn vides ikke, den omtales i Hofm. Fund. 8, 310 folg., og saavidt jeg erindrer ogsaa i antiqvariske Annaler, og i en paa 4 Aar af Stedets forrige Sognepræst Hr. Katstrup til det antiqvariske Musæum forfattet Beretning om alle Didsager i Sognet. Den Figur, som den i fornævnte Skrifter afbildes med, har den ikke mere, og det er ikke sandsynligt, at dermed i Henseende til Formen er skeet nogen Forandring. Den bestaaer af 3 jævnsides og det Væg mod Væg satte runde Steenkredse af temmelig smaae

Steen, naar man sammenligner dem med de sædvanlige Steensætningers svære Granitblokke. Den midterste Kreds maalte jeg 10 Skridt, de 2 mindre, Een ved hver Side 8 Skridt hver. De greb med deres yderste Segmenter aldeles ikke ind i hinanden og synes ikke at have nogen anden Forbindelse end deres Naboskab. Dog høre de vist alle 3 til en samtidig og samme Gjenstand, betræffende Steensætning. I Midten af enhver Kreds var en Huulhed, hvorover maaffee et Altar har været, men deraf var ikke levnet den mindste Steen. Hvad jeg ved at betragte Beliggenheden fandt mærkeligt, er, at disse Kredse ligge paa et Sted, en stor ret steensaaet Stranbeng, hvor Stranden i Høivande gaaer over og det er derfor neppe sandsynligt, at de skulle være Begravelser, da der ei heller er Spor til noget forhoiet Jordsmøn paa det Sted de ligge, som dog findes ved alle Begravelser, forsaavidt de ikke alt maatte være fløise. Den Forklaring, som Stedets forrige Sognepræst gav mig herom, var saaledes: over Hulen i den midterste Kjempekreds skal der have lagt en stor Steen, ligesom over de andre Huler i de sidsstaende mindre Kjempekredse, paa den midterste Hules Steen skal Kongens Svæde have været, den store Steen skal have lagt i den østre Kreds, hvor Svædet for Dronningen og hendes 3 Terner og paa Stenen i den vestre Kreds skal den Sagsøgte have staaet, for at være kjendelig for Mængden. Hvad Hjemmel der var for denne Forklaring, erholdt jeg ingen Efterretning om.

5. Mosemark $\frac{1}{4}$ M. n. for Kirken bestaaer af 3 Gaarde hver med noget over $7\frac{1}{2}$ Td. Ug. E. Hartkorn og 3 Huse, høre egentlig hertil Sognet, men i Tiende:

væsen og offentlig Arbeide til Hørby Sogn. Dette Sted var Hovedsædet for det i Bispeskatbøoken i S. R. D. VII, 18. nævnte Mosæleen. Gaarden blev da kaldt Curia Mosæ og var efter de Tidens Fornobenheder anlagt paa en Holm i en Søe eller Mosebrug, og forsynet med dybe Grave, hvoraf sees endnu tydelige Spor. Pladsen hvor Gaarden har staaet er med den dertil hørende Have omtrent af 2 Tdr. Pd. Udstrækning. Mod Syd og Vest ere Gravene endnu temmelig dybe; paa de andre Sider er Jorden nu jævnet til Ploieland. Efter 1536 kom Gaard og Gods til de Godsker og senere til de Pachtser og endelig kom det alt under Hørbygaard. Omtrent midt i forrige Aarhundrede bleve Gaardens Marker udskiftede af Fælledskabet med Bønderne, inddeelte i 5 Kobler og indhegnede og en Ladegaard derpaa opbyggt, som hed Mosegaarden, med priv. Ug. og E. Hartk. 18—5—2. Men Aar 1772 blev det tilkøbt Capt. Castenskjold at nedbrude Gaarden og under Hørbygaard at indlægge 4 ufri Gaarde i Sognet og til Bederlag herfor maatte han opbygge de 3de Mosegaarde og nuværende Tusseleubegaarden, hvilke da tabte deres Frihed og bleve baade skatte- og tiendepligtige til Hørby Sogn.

Legater: Degnen Poppes Legat stort 100 Rbd. perpetuerede i Præstegaarden. Renterne tilfalde Udby Sogns Fattige. See herom Provst Schachs Fundatsamling 68—70. I Henseende til Sognkaldets Mensaljord maa eftersees Hofm. l. c. 10, 78.

Mærkeligheder. Disse ere bemærkede hver paa sit Sted. Kun i Almindelighed med Hensyn paa Hedenold bemærkes, at dette i Oldtiden for det meste fra Fastlandet affondrede Næs, sandsynlig har været Bopæl

for een eller flere Hovdinge, der herfra Næsse og Bige have foruroliget Fjorden heromkring og staaet enten i Opposition eller Conjunction med de Hovdinge der beherskede Ddsherred. Derfor endnu her saa mange Levinger fra Hedenold, lig de Ddsherredske og de flere Sagne om Steenkastninger af Kjempehaand over Fjorde og Sund, der stedse gaae ud paa at ødelægge Kirker og Slotte. Selv Næssets Formation, dets høie Banker og snevre Dale, de mange navngivne Bakker, de mellem disse Bankerækker flade, yderst jævne Strækninger, der lige som stille 2 snevre Bjergsystemer fra hinanden, de sandsynlige Tegne paa voldsomme Gjennembrud, Kulbjergene fremvise, de mærkelige Spor paa Landets snart Hoinelse snart Sænkelse give rigeligt Stof til megen Reflexion. Man kan godt see paa det at det er Søster til Ddsherred, der nok er et af de mærkeligste Herreder i Landet, men desto værre meget for sildigt undersøgt og bekjendt, nu da næsten alle de prægtige Steensætninger, der have været, ere saa aldeles ødelagte, at der ikke engang findes Spor deraf.

Et Par Sagn af en anden Slags og hvorom jeg har bemærket noget ved Bognæs, tør jeg ikke lade forbigaae aldeles urørte, uagtet de ere notorisk urigtige i sin nuværende Form. Det ene Sagn angaaer Messelæsningen i Katholicismens og Gudstjenestens Forretning i Lutheranismens Tider lige ned til Aaret 1717 ved den ovenfor omtalte Altarsten. Man maae dog herved bemærke, at den katholske Præst ikke læser Messe ved andet end et indviet Altar, og at den lutherske Præst ikke uden Regjeringens Tilladelse kunde forrette Gudstjeneste der og det — ikke for en Menighed men for nogle Skaanske Fi:

Kere, der ikke havde mere end 1 M. til Kirken, hvorchon
 det stod dem frit for at begive sig, om de ønskede at
 bivaane Gudstjenesten. Og Skaanske Fiskere i Durosund
 paa en Tid da man ved Skaanes Kyster kunde gribe
 Sildene med Hænderne? Nei dertil skal en stærk Troe.
 Er der noget sandt deri, da maa Sagnet i de nedløbende
 Tider have undergaaet en aldeles urigtig Udpyntning.
 Det samme er Tilfældet med det ovenfor omtalte Fætte-
 ting. Det 3die og sidste Sagn — jeg har dem alle 3 af
 Sognepræsten nu afdøde Herr Rattrup — om den Maade
 hvorpaa Udby skal have erhvervet sig Andeel i Røserups
 Enge. Det høres ligesaa meget som de foregaaende til
 det Vidunderlige. Christian IV skal — saa fortælles
 der — paa Een af sine Sørejser til Norge — andre
 sig paa Een af sine Opfæltadser i Isefjorden, i et Uveir
 være strandet ved Røserup og efterat han med Følge var
 kommet i Land, være af de respective Røserupper nægtet
 Huusleilighed og Nattequarteer, hvorpaa han da natur-
 ligviis drog til Kirkebyen Udby, hvor man da vare saa
 skikkelige at modtage ham. Dagen derpaa, inden han
 drog bort, begav han sig til Røserups Enge, besleg den
 forhen omtalte Holmersteen, der desaaerlag ogsaa skal være
 kaldt Kongestein, og for at belønne Udbyernes imod ham
 udviste Gjæstfrihed, anvist dem til evig Eiendom en be-
 tydelig Deel af Røserups Enge, og som Beviis paa dette
 Sagns Rigtighed ansøres, at Udby endnu den Dag i
 Dag er i Besiddelse af en betydelig Deel af disse Enge.
 Men — desværre — Skiebnen har villet, at Byen
 ved Udskiftninger skal have mistet en stor Deel af dem,
 da Udskiftsbrevene ere bortkomne og — Engene dermed. —
 Jeg kan kun tilføie det jeg anser for det Forunderligste

herved er det, at Nogen har kunnet fæste Lid til Nige Sagn. Om alle disse og flere mærkelige Sagn i Sognet har den nu afdøde Sognepræst Herr Rattrup gjort Indberetning til Museet for Oldsager paa hele 4 Ark.

Da den nye Matricul fra dette Aar skal træde isteden for den gamle; vedsoier jeg en Dversigt over det gamle Matriculs Hartkorn i Forbindelse med det nye, det privilegerede som det uprilegerede, hvert særskilt, Bye og sogneviis, ligesom og en Generaltabel over Herredets Hartkorn baade efter den gamle som ny Matricul. Man vil derved bemærke en betydelig Simplification i Skjidsætningen, som og en efter Lidet, Omstændigheder og Jordboniteten mere passende Ansætning, end man finder i den gamle Matricul, der nu efter saa mange Omvæltninger i Landvæsenet, og saa betydelige Forandringer paa Jordfladen, ikke meer kunne erkjendes passende. Ligeledes, da jeg ved en Feiltagelse har ansat Taxationen til Bankhæftelsen, istedetfor Bankhæftelsen selv, vedsoier jeg en Dversigt over den oprindelige Bankhæftelse i Jorber og Liender sogneviis og over enkelte Steder i Sognene.

Sognc.	Byer og Steder.	Gamle Matrifuls Hartkorn.								Ny Matrifuls Hartkorn.			
		Ager og Eng.				Stovfjeld.				Ager og Eng.			
		Dr.	St.	Ft.	Alb.	Dr.	St.	Ft.	Alb.	Dr.	St.	Ft.	Alb.
Tusse Sogn:	Tusse Bye	146	2	2	1					153	6	1	2 $\frac{1}{2}$
	Allerup Bye	40	3	3	2 $\frac{1}{2}$					35	3	1	2 $\frac{1}{2}$
	Nye Sonnerupgaard	7	6							6	5	3	2 $\frac{1}{2}$
Rundby Sogn:	Rundby Bye	146	7	2	$\frac{1}{2}$					144	4	2	
	Trønninge Bye	140	2	1	2 $\frac{3}{100}$					97	2	3	2 $\frac{1}{2}$
	Marke Bye	128	3	2						124	1	2	1 $\frac{1}{2}$
	Thorslund Bye	119	7	1	$\frac{1}{100}$					113	3	3	1 $\frac{1}{2}$
Stigs Biergby S.	Sandby Bye	132	6	3	$\frac{1}{2}$					146	6	1	
	Biergby	155	6	3						206		1	$\frac{1}{2}$
	Biergbygaard	47	6		2					26		3	2 $\frac{1}{2}$
Marke Sogn:	Marke	63	7	1	1					74	5	1	$\frac{1}{2}$
	Bafferup	34	1							26	6	2	$\frac{1}{2}$
	Tvede	14	1		2	1	1	2		12			
	Ventved	50	7	3	2 $\frac{80}{100}$					41	6	2	2 $\frac{1}{2}$
Skamstrup Sogn:	Høftved	26	1	1	2		1	2	2	36	4	2	2 $\frac{1}{2}$
	Skamstrup	146	7	1	2	3	6	2		102	6	2	2 $\frac{1}{2}$
	Stellingsted	40	5	1	1		7	2		67	4		
	Sørninge	39		2	2	1	2			45	2	1	$\frac{1}{2}$
	Vennebo	78	1				6	1	1	87	4	3	$\frac{1}{2}$
	Svendeskøb	89		3						71	7	2	1 $\frac{1}{2}$
	Lisdal	3	6	1	2 $\frac{50}{100}$		3	3	$\frac{1}{2}$	5	7		1 $\frac{1}{2}$
Frydensdal Sogn:	Simensfeldt	14	1	1	1		4	2	2	12	2	2	$\frac{1}{2}$
	Jyderup	77	7	2	2 $\frac{25}{100}$	4	4			90	3	3	2 $\frac{1}{2}$
Jyderup Sogn:	Aggersvold	11	1	3	2 $\frac{10}{100}$					11	2	2	2 $\frac{1}{2}$
	Tornved	74	2	3		2	6		1	73	5	2	1 $\frac{1}{2}$
Hiembef Sogn:	Høed	71	3	1	1 $\frac{60}{100}$					65	2	2	
	Hiembef	134	6	3	2 $\frac{87}{100}$			2	2	132	7	2	2
	Stoffebjerg	38			2	5		1	1	35	4	3	

Sognc.	Byer og Stæder.	Gamle Matrifuls Hartforn.								Nye Matrifuls Hartforn.			
		Ager og Eng.				Stovfjeld.				Ager og Eng.			
		Adr.	Et.	Ft.	Alb.	Adr.	Et.	Ft.	Alb.	Adr.	Et.	Ft.	Alb.
Svinninge Sogn:	Svinninge	242	3	2	2 $\frac{6}{100}$					245	4		2 $\frac{1}{2}$
	Gudmandstrup	59	6	3	1 $\frac{1}{100}$					47		1	1
Hagested Sogn:	Hagested	110	4		1 $\frac{43}{100}$					70	1	3	1 $\frac{1}{2}$
	Nye Hagested	77	4	1	2 $\frac{7}{100}$					54	2		
	Norsøe	92	5	2	2					65	2	2	2
	Gurede	43	7	2	1 $\frac{44}{100}$					36	5	1	2 $\frac{1}{2}$
Gislinge Sogn:	Mudebo	33		2	2 $\frac{6}{100}$		5			25	5	1	
	Gislinge	242	6		2 $\frac{5}{100}$					180		2	2 $\frac{1}{2}$
Hørbye Sogn:	Gislingegaard	25	5	3	1					28		3	
	Hørbygaard	15	5	2	1 $\frac{5}{100}$					12	3	3	
	Hørby	102	2	3	2 $\frac{1}{2}$					77	6	2	2 $\frac{1}{2}$
	Markesløv	65	7		1 $\frac{2}{100}$					56	4	2	1 $\frac{1}{2}$
	Hjerup	110	2	2	1 $\frac{1}{2}$					85	5		
	Kastrup	70	4	2	2					56		2	2
Udbye Sogn:	Vindebjerg	19	2	2						15	6		2 $\frac{1}{2}$
	Tusfelund	7	5	2	2 $\frac{8}{100}$					5	6	1	1 $\frac{1}{2}$
	Udbye	137	6	3	2					94	7	2	2 $\frac{1}{2}$
	Mofemark	23	1		1 $\frac{8}{100}$					17	4	3	2 $\frac{1}{2}$
	Rislerup	98		1	2					68	5	1	1
	Voserup	75	1	1	1					56	5	2	2 $\frac{1}{2}$
	Vognæs	47	1	3	2					44	1	1	2 $\frac{1}{2}$
Summa upriv. Hrtf.		3658	1	1	2 $\frac{100}{100}$	22	2		$\frac{1}{2}$	3394	4	1	1

Sogne.	Byer og Steber.	Gamle Matricul.								Ny Matricul.			
		Ager og Eng.				Skovskyd.				Ager og Eng.			
		Adr.	St.	Ft.	Alb.	Adr.	St.	Ft.	Alb.	Adr.	St.	Ft.	Alb.
Lusse Sogn:	Lusse Bye	5	3	3	$\frac{36}{100}$	"	"	"	"	7	7	3	1
Rundby Sogn:	Rundby Præstegaard . .	7	6	3	"	"	"	"	"	9	4	2	2
	Wognstrup Hovebgaard	78	2	"	1	4	3	1	1	95	1	2	"
St. Biergby S.	Biergby Præstegaard . .	11	1	1	"	"	"	"	"	13	2	"	"
	Biergbygaard	35	3	3	"	1	5	"	"	47	1	2	2 $\frac{1}{2}$
Mørke S.	Mørkegaard	15	2	2	2	4	1	1	1	29	3	"	2 $\frac{1}{2}$
	Bentved Bye	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	2	2 $\frac{1}{2}$
	Nøstved Bye	"	"	"	"	"	"	"	"	2	1	3	2 $\frac{1}{2}$
	Knapstrup Dyrehave . .	"	"	"	"	"	"	"	"	16	5	3	2 $\frac{1}{2}$
Skamstrup S.	Præstegaarden	11	1	"	2	"	3	"	1	9	2	3	2 $\frac{1}{2}$
	Lille Mørkegaard	6	"	"	"	"	"	"	"	7	2	"	2
Frydenbal S.	Frydenbal Hovebgaard . .	77	"	"	"	10	"	2	"	95	1	1	2 $\frac{1}{2}$
Zyderup S.	Præstegaarden	9	"	1	"	"	4	"	"	11	5	2	2 $\frac{1}{2}$
Hjembe S.	Præstegaarden	8	"	2	"	"	"	"	"	7	7	3	2
	Aggersvold	37	2	"	2	4	3	2	2	56	7	"	1
Evinninge S.	Evinninge Bye	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	2	1 $\frac{1}{2}$
Hagested S.	Præstegaarden	6	6	2	"	"	"	"	"	5	1	2	1 $\frac{1}{2}$
	Hagestedgaard	51	5	3	2	4	7	2	2	52	5	2	2 $\frac{1}{2}$
Gislinge S.	Gislingegaard	20	"	1	2	"	"	"	"	21	7	"	2
Hørby S.	Hørby Præstegaard	12	6	2	1	"	"	"	"	10	2	"	2 $\frac{1}{2}$
	Hørbygaard	62	6	1	2	"	2	2	2	57	3	2	1 $\frac{1}{2}$
Udby S.	Udby Præstegaard	8	6	2	1	"	"	"	"	6	3	2	1 $\frac{1}{2}$
	Mosemark	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	3	1 $\frac{1}{2}$
Det totale privilegerede Hartorn		465	"	3	$\frac{36}{100}$	30	7	1	"	566	2	"	1

Sogne.	Steder.	Taration til Baukhæftelsen.		Baukhæftelsens Beløb.		Areal i Tdr. Land.	Taration efter Tdr. Land.	Taration efter Hariform.
		Rbb.	ß	Rbb.	ß			
Luske Sogn.	Hele Sognet	67605	72	4056	26			210
	Luskelundegaard	2591		155	48			210
	Stolejorden	960		57	58	8	75	
Rundby S.	Hele Sognet	331972		19918	49			200—250
	Præstegaarden	5600		336		56	62½	
	Bognstrup	91200		5472		760	75	
	R. Stolejorb	360		21	58	3	75	
	Thorstiunde dito	600		36		5	75	
Nørke S.	Hele Sognet	87682		5260	93			200—250
	Nørkegaard	22320		1339	19	186	75	
	Stolejorb	600		36		6	62½	
Stigs Biergbye S.	Hele Sognet	149161		8949	62			280
	Præstegaarden	12880		772	77	92	87½	
	Biergbygaard	67200		4032		480	87½	
	Stolejorb	560		33	58	4	87½	
Frydendals S.	Hele Sognet	79960		4797	58			50—62½
	Frydendal	70900		4251		706	62½	
	Visedal	4480		268	77	55	50	
	Stolejorb	500		30			62½	
Skamstrup S.	Hele Sognet	129746		7781	67			180—250
	Ville Nørkegaard	6900		411		69	62½	
	Præstegaarden	6800		408		85	50	
	Vindholtsgaarden	2217		133	2			180
	Dejnefjorden	720		43	19	9	50	
	Stolejorden	400		24		4	62½	
Lyderup S.	Hele Sognet	79606		4776	41			180—250
	Præstegaarden	6880		412	77	86	50	
	Stolejorden	480		28	77	4	75	

Sogne.	Steder.	Taxation efter Bantkastelsen.		Bantkastelsens Beløb.		Arealet i Ldr. Land.	Taxation efter Ldr. Land.	Taxation efter Sartform.
		Rbb.	β	Rbb.	β	Rbb.	Rbb.	Rbb.
Hiembek S.	Hele Soguet	119343	=	7160	56	=	=	200
	Aggerøwold	58800	=	3528	=	490	75	=
	Præstegaarden	6800	=	408	=	68	26½	=
	Degnejorden	200	=	12	=	2	62½	=
	Stofejorden	480	=	28	77	4	75	=
Svinninge S.	Hele Soguet	144568	=	8674	5	=	=	240—350
	Stofejorden	560	=	33	58	4	87½	=
	Arnaftegaard	9245	=	554	67	=	=	200
	Annergaard	1965	=	117	86	=	=	300
Hagested S.	Hele Soguet	169487	=	10169	19	=	=	180—200
	Hagestedgaard	57300	=	3438	=	477	75	=
	Præstegaarden	5040	=	302	38	36	87½	=
	Degnejorden	200	=	12	=	2	62½	=
Stofejorden	560	=	33	58	4	87½	=	
Gislinge S.	Hele Soguet	110103	=	6606	19	=	=	200
	Gislingegaard	41520	=	2491	19	346	75	=
	Stofejord	480	=	28	77	4	75	=
Hørby S.	Hele Soguet	225755	=	13645	28	=	=	180—250
	Præstegaarden	10640	=	638	38	76	87½	=
	Hørbygaard	72660	=	4359	58	519	87½	=
	Degnejorden	840	=	50	38	6	87½	=
Udbye S.	Hele Soguet	132088	=	7493	4	=	=	180—260
	Præstegaarden	7840	=	470	38	56	87½	=
	Degnejord	1960	=	117	58	14	87½	=

Sogne.	Eiere eller Beneficiarier.	Tienden.	Taxation.		Befæstelsen.	
			Rbb.	β	Rbb.	β
Lusse Sogn.	Kommunitet	Konge Tiende . .	7757	8	465	41
	Kammerhr. Raftenstold	Kirke T.	6205	64	372	23
	Sognepræsten	Præste T.	7849	56	470	94
	Do. af Annergaarden	Alle 3 Tiender . .	669	64	40	17
Kunby S.	Kammerherre van Deurs	Konge Tiende . .	25220	20	1513	20
	Dito Dito	Kirke T.	20176	16	1210	65
	Sognepræsten	Præste T.	25200	„	1512	„
Nørre S.	Kommunitet	Konge Tiende . .	7756	54	465	33
	Nørregaard	Kirke T.	5912	54	354	72
	Sognepræsten	Præste T.	7438	18	446	28
	Dito af Annergaarden	Alle 3 Tiender . .	596	54	35	76
Biergby S.	Roeskilde latinske Skole	Konge Tiende . .	6870	„	412	19
	Biergbygaard	Kirke T.	5496	„	329	73
	Sognepræsten	Præste T.	7107	88	426	45
Skamstrup S.	Kommunitet	Konge Tiende . .	13912	14½	834	70
	Sognepræsten	Præste T.	13890	55	833	42
	Frydenbal	Kirke T.	11140	40	668	41
Frydenbal S.	Frydenbal	Konge Tiende . .	283	32	17	„
	Dito	Kirke T.	453	32	27	19
	Sognepræsten	Præste T.	566	64	34	„
	Dito	Konge T.	283	32	17	„
Hiembel S.	Kommunitet	Konge Tiende . .	6899	56	413	94
	Aggersvold	Kirke T.	5522	64	331	35
	Sognepræsten	Præste T.	6900	10	114	2

Sogne.	Eierne eller Beneficiarier.	Tienden.	Laration.		Bankhøstelsen.	
			866.	β	866.	β
Svinninge Sogn.	Kommunitet	Konge Tiende . .	11955	≠	717	29
	Svinningegaard	Kirke T.	9544	56	572	64
	Sognepræsten	Præste T.	11932	48	715	91
	Dito	Alle 3 Tiender af Annergaarden .	669	64	40	17
Zyberup S.	Kommunitet	Konge Tiende . .	9436	24	566	17
	Aggersvold	Kirke T.	7254	8	435	24
	Sognepræsten	Præste T.	9225	40	553	50
Gistinge S.	Roeskilde Capellanie	Konge Tiende . .	10120	≠	607	19
	Hagestedgaard	Kirke T.	8289	≠	497	33
	Sognepræsten	Præste T.	10000	≠	600	≠
	Dito	Annergaardens 3de Tiender	1008	≠	60	46
Hagested S.	Hagestedgaard	Konge Tiende . .	14307	88	858	46
	Dito	Kirke T.	11446	32	686	75
	Sognepræsten	Præste T.	14307	48	858	43
Hørby S.	Holbeks Skolevæsen	Konge Tiende . .	16552	48	993	14
	Hørbygaard	Kirke T.	13242	≠	794	50
	Sognepræsten	Præste T.	16552	48	993	14
Ulby S.	Hørbygaard	Konge Tiende . .	14212	8	852	70
	Dito	Kirke T.	11369	64	682	17
	Sognepræsten	Præste T.	14211	24	852	65

Tabel

over

det samlede Hartkorn i Tuse Herred efter den gamle og den ny Matricul.

Sognenes Navne.	Gamle Matriculs Hartkorn.																Ny Matriculs Hartkorn.											
	Privilegeret.								Uprivilegeret.								Privilegeret.				Uprivilegeret.							
	Ager og Eng.				Skovfjeld.				Ager og Eng.				Skovfjeld.				Privilegeret.		Uprivilegeret.		Privilegeret.		Uprivilegeret.					
	Adr.	St.	Ft.	Alb.	Adr.	St.	Ft.	Alb.	Adr.	St.	Ft.	Alb.	Adr.	St.	Ft.	Alb.	Adr.	St.	Ft.	Alb.	Adr.	St.	Ft.	Alb.	Adr.	St.	Ft.	Alb.
Udby Sogn . . .	8	6	2	1	=	=	=	=	381	3	2	2 $\frac{2}{100}$	=	=	=	=	6	6	2	$\frac{1}{4}$	282	1	3	1 $\frac{1}{2}$				
Hørby Sogn . . .	75	5	=	=	=	2	2	2	391	7	=	2 $\frac{1}{100}$	=	=	=	=	67	5	2	1 $\frac{1}{2}$	310	1	=	2 $\frac{1}{2}$				
Hagested Sogn .	58	4	1	2	4	7	2	2	357	6	1	1 $\frac{6}{100}$	=	5	=	=	57	7	1	1 $\frac{1}{4}$	252	1	1	=				
Gisløng Sogn .	20	=	1	2	=	=	=	=	238	4	=	2 $\frac{8}{100}$	=	=	=	=	21	7	=	1 $\frac{1}{2}$	208	1	1	2 $\frac{1}{2}$				
Svinninge Sogn	=	=	=	=	=	=	=	=	302	2	1	1 $\frac{5}{100}$	=	=	=	=	=	6	2	1 $\frac{1}{2}$	292	4	2	$\frac{1}{4}$				
Hiembek Sogn .	45	2	2	2	4	3	2	2	172	7	=	1 $\frac{8}{100}$	5	1	=	=	64	6	3	1 $\frac{1}{4}$	168	4	2	1				
Kundby Sogn . .	86	=	3	1	4	3	1	1	638	7	3	2 $\frac{9}{100}$	=	=	=	=	101	6	=	2	626	3	=	2 $\frac{1}{2}$				
Tuse Sogn . . .	5	3	3	2 $\frac{3}{100}$	=	=	=	=	194	4	2	2 $\frac{1}{100}$	=	=	=	=	7	7	3	1	195	7	3	1 $\frac{1}{4}$				
Stigsbjergby S.	16	5	=	=	1	5	=	=	173	4	3	2	=	=	=	=	60	3	2	2 $\frac{1}{4}$	232	1	=	2 $\frac{1}{4}$				
Syderups Sogn	9	=	1	=	=	4	=	=	234	7	3	2 $\frac{6}{100}$	7	2	=	1	11	5	2	2	240	6	3	1				
Nørke Sogn . .	15	2	2	2	4	1	1	1	189	2	3	1 $\frac{8}{100}$	1	3	=	2	49	4	1	2 $\frac{1}{2}$	191	7	=	2 $\frac{1}{2}$				
Frydenbals Sogn	77	=	=	=	10	=	2	=	14	1	1	1	=	4	2	2	95	1	1	2 $\frac{1}{4}$	12	2	2	2 $\frac{1}{2}$				
Skamstrup Sogn	17	1	=	2	=	3	=	1	367	5	2	1 $\frac{8}{100}$	7	2	=	1 $\frac{1}{4}$	16	4	3	2 $\frac{1}{4}$	381	=	2	2 $\frac{1}{2}$				
Tuse Herred Summa	465	=	3	2 $\frac{1}{100}$	30	7	1	=	3658	1	1	2 $\frac{80}{100}$	22	2	=	2 $\frac{1}{4}$	556	2	=	1	3394	4	1	1				

Trykfeil.

Side	V	Lin.	13.	39,540, læs 3,9540.
—	VI	—	13.	Bankehæftelse l. Banktaxation, og saaledes fremdeles hvor Ordet forekommer.
—	—	—	17.	Arvefæstere l. Arvefæstere 70
—	VII	—	1.	den l. det.
—	XIV	—	8.	tagen l. tagne.
—	—	—	11.	Kunbby l. Gaalebes og Kunbby.
—	XIX	—	13.	-catasteret l. -catasteret.
—	XX	—	1.	Kost l. Kow.
—	XXII	—	15.	aandeløse l. enbeløse.
—	XXIII	—	10.	luft l. lufte.
—	2.	—	2.	Mil, Begrænset l. M, begrænset.
—	3.	—	15.	s—31—2—s l. 31—2—s—s.
—	—	—	26.	156—5—s— $\frac{1}{2}$ l. 156—5—s— $1\frac{1}{4}$.
—	5	—	26.	Attathorp l. Attathorp.
—	6	—	2.	curiæ l. curia.
—	—	—	5.	—stad l. —sted.
—	—	—	7.	men l. med.
—	9	—	31.	634—2—3— $\frac{1}{2}$ l. 634—3—3— $\frac{1}{2}$.
—	10	—	26.	Laar l. Laarn.
—	11	—	26.	nedtagen l. nedtagne.
—	15	—	29.	Meiere l. Meieri.
—	24	—	30.	Bølge— l. bolge—
—	26	—	30.	Sæce— l. Sacri—
—	30	—	9.	2 $\frac{1}{2}$ l. 26.
—	36	—	26.	Lærerne l. Læreven.
—	38	—	7.	Amtet l. Amter.
—	48	—	22.	Frydbendal l. Frydbendal.
—	56	—	20.	ara l. arā.
—	65	—	1.	aldet l. kalbet.
—	71	—	13.	ikke udgaer.
—	79	—	9.	Sogne l. Sogn.
—	107	—	6.	Erfaeren l. erfaren.